

palócföld

KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 96/1

**Nógrád Megye Közgyűlése és a Palócföld Szerkesztősége által meghirdetett
1996. évi Madách Imre Irodalmi Pályázat díjazottjai**

I. Szociográfia, irodalmi riport esszé, tanulmány

I. díj „Fogyóban”	Puntigán József	Losonc (Szlovákia)
II. díj „Kármán”	Szilágyi Márton	(Budapest)
III. díj „Bánhidai”	Monostori Imre	(Tatabánya)

Dícséretben részesült:

„Nagy idők” tükrében	Jusztin Ferenc	(Szécsény)
----------------------	----------------	------------

II. Versek, szépprózai művek:

I. díj A zsűri nem adta ki		
II. díj „Ádám visszatér”	Tóth László	(Budapest)
III. díj „Őszvilág”	Utassy József	(Budapest)
„Észak”	Oláh István	(Románia)

Dícséretben részesült

„Árnyak vallatása”	Ádám Tamás	(Balassagyarmat)
„Hol életünknek édes tarkasága”	Kálnay Adél	(Dunaújváros)
„Pesti palóc”	Léka Géza	(Budapest)
„Anonymus”	Mózes Csaba	(Románia)
„10+1 monotypia”	Pető Tóth Károly	(Budapest)
„Lilla”	Szikra János	(Gödöllő)

Különdíjak:

Balassagyarmat város díja

„Fagyvirágok”	Andor Csaba	(Budapest)
---------------	-------------	------------

Salgótarján város díja:

„Vallási és karitatív egyesületek közművelődési tevékenysége Salgótarjánban a két világháború között”	Paróczai Csaba	(Salgótarján)
--	----------------	---------------

Mikszáth Irodalmi Társaság díja:

„Siculus”	Vécsei Károly	(Románia)
-----------	---------------	-----------

Tartalom

<i>Csiki László</i> versei	3
<i>Romhányi Gyula</i> versei	6
VITA	
<i>Bilecz Endre</i> Tanulságok és tapasztalatok	8
<i>Tóth László</i> versei	15
MADÁCH IMRE EMLÉKÜNNEPSÉG '96	
<i>Gálfalvi Zsolt</i> Az utolsó mondat	21
<i>Turczi István</i> Az irodalom mosolya	23
<i>Gáspár György</i> "Ím itt áll közöttünk"	26
ABLAK	
Egy salgótarjáni diák levele Izraelből	30
Ahogy egy magyar fiatal látja Izraelt	31
Izraeli írók, költők művei	43
MŰTEREM	
<i>K Peák Ildikó</i> Az én békém	56
BEMUTATÁS	
<i>Szallágh Zsolt</i> Egy őszi palotakertben	60
<i>Pohánka Erika</i> versei	63
ÉLŐ MŰLT	
<i>Fehér Katalin</i> Teleki László emlékezete	67
KIS PALÓC NÉPRAJZ I.	
<i>Csáky Károly</i> Manga János szülőfalujában	73
MÉRLEGEN	
<i>P Szabó Ernő</i> Istenek a Palóc Olimposzon	80
MŰHELY	
<i>Szabó Ferenc</i> Kétségbeesés és reménység között	84

Nógrád Megye Közgyűlésének
folyóirata.

FŐSZERKESZTŐ:

Pál József

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:

Zsibói Béla

TERVEZŐSZERKESZTŐ:

Csiba Imre

FELELŐSKIADÓ:

Brunda Gusztáv

Szerkesztőség:

3100 Salgótarján,

Rákóczi út. 36.sz.

Telefon:(32) 314-386, 410-022

Levélcím:

3101 Salgótarján, I.Pf.270

Kiadja:

a Nógrád Megyei

Közművelődési Központ

Készült:

a G+T Bt. nyomdaüzemében

Vizslás-Újlak

Szerkesztőségi fogadóórak:

csütörtökön 11-16.30 óráig

Számlaszám 750-453523

palócföld
KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

E számunk szerzői:

Bilecz Endre közíró (Balassagyarmat),
Csáky Károly helytörténész (Ipolyvás),
Csiki László író, költő (Márkháza), *Fehér Katalin* neveléstörténész (Budapest), *Gálfalvi Zsolt*, A HÉT főszerkesztője (Bukarest), *Gáspár György* tanácsos (KMM), *K. Peák Ildikó* műv. történész (Salgótarján), *ifj. Paróczai Péter* tanuló (Salgótarján), *Pohánka Erika* költő (Balassagyarmat), *P. Szabó Ernő* műv. történész (Budakalász), *Romhányi Gyula* költő (Balassagyarmat), *Szabó Ferenc S. J.*, író, költő, műfordító (Budapest), *Szallágh Zsolt* író (Dejtár), *Tóth László* író, költő (Budapest), *Turczy István* író, költő, műfordító (Budapest)

E számunk illusztrációs anyagát *Fábián Gyöngyvér* Az én békém című salgótarjáni kiállításából válogattuk.

Fotó: *Buda László*

A borítón és a lapon belől szereplő szobrok fotóit az ISCAR Ltb. TEFENI (Izrael) ipari parkjának állandó kiállításából válogattuk.

Megrendelhető a szerkesztőség címén. Budapesten az Írók Könyvesboltjában kapható.
Egyes szám ára 56 Ft.

Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 0555-8867.

Index 25925

Csiki László

A helyzet jelentése

Előhang

Beleőszültem reggelre ebbe, hasonultam.
Kívánok néktek kellemes festett hajakat.
Nézhetitek majd békén, kié hullik el,
és kiét tépik ki itt hamarabb.

Dal

Dalt kéne írni, dalt –
de józan dal nincs,
s most az kellene.
A környező ricsajból
nem ríhat ki
a részeg zene,
a némaságban meg bolondul,
elejtett kanna módra kondul.

Nóta

Kinyílik a, kinyílik a
hordógyár kapuja,
Kaptár Jóska dömperénél
nagyobb csak a búja.

Minden donga csak azt kongja,
az akácfa el van lopva,
maradt csak a nyárfa –
ha kidőlt is, álljon be alája.

Induló

Föl, föl, ti rabjai a földnek, gyárnak,
hivatalnak, pénznek, bornak,
a jövőig már csak pár nap,
és azontúl három holnap.
Négy évet még hozzatoldnak.

Csúnya rondó

Ez se hiszi, az se hiszi,
hiszi egyedül a piszi,
ez se adja, az se viszi,
ránkrohad a rizibizi,
de talán a többi is,
s Gizi még, aki hisz.

Ez se hús, de nem is hal ma,
kibelezve isten barma,
az se bírja, de akarja,
le faráig tiszta tarja,
bőréből kieheti,
ki tartja vagy teheti.

Ez se bent nincs, de kint ég el,
az magától gyárat bérel,
amaz csak vadkendert léhel,
szót is habar, jó híg lével,
ez nem föld, de nem is menny,
közbeszorult vérömleny.

Ez se hiszi, az se hiszi,
ez se hús, de nem is hal ma,
ez se bent nincs, de kint ég el,
hiszi egyedül a piszi,
az se bírja, de akarja,
szót is habar jó híg lével.

Csújogató

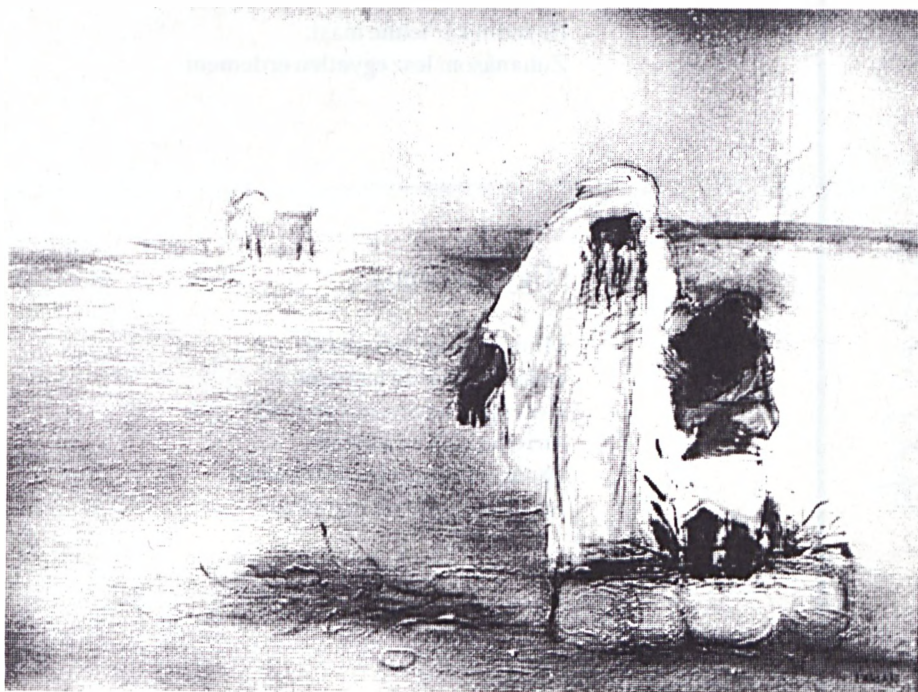
Jutunk ám lassan hatról ötre,
kinek bikája volt, lesz azután ökre,

annak is kerül a bőre dobra,
amivel gazdája bár verebet fogna,

s ki örömében fogna madarat,
száját fogja be itt hamarabb.

Utóhang

Végére jut, ki jut delelőre –
fel is, le is: csak előre.

Fábián Gyöngyvér: Ábrahám áldozata

Romhányi Gyula

Hazudni kár lenne mást

Föl!
Föl!

De meddig?
A csillagok felé
minden mélység végtelen

Hazudni kár lenne mást:
Zuhanásom lesz egyetlen érdmem

Úgy ácsorgok

Mint ki elhagyta kulcsát
s nincs zsebében kapupénz
mert féli a házmester morcát
tűri a hajnali reszketést
úgy ácsorgok ajtód előtt hazám
várva a szegények reggelét

Uram!

miattunk
már nem érdemes
vagyunk itt jónehányan
kiknek a sorsa végleges

sántáknak vakoknak
s más efféle népnek
ott az ingyenes gyógyellátás
/„patikádban” is legelés/zt/

aki éhes
s a gyomra bántja
elballag a népkonyhára

s kit a lélek férgé rág
az leissza
felköti magát
vagy verset ír
ha Júdása van

hát miattunk
nem érdemes

Uram!

Természetesen

Természetesen
eljön

Természetesen
harsonásan

Természetesen
ítélni fog

Természetesen
nem igaz
hogy a kiváltságosoknak
már osztják a sorsszámokat

Bilecz Endre

Tanulságok és tapasztalatok

(Vitázó egy évvel a megyei önkormányzati választások után)

Egy választási vita végérvényes és megnyugtató lezárása azért lehetetlen, mert az utólagos hozzászólások óhatatlanul értékelik a választások óta eltelt egy esztendő történéseit, a megyei közgyűlés, a megyei önkormányzati rendszer gyakorlati működését. Ez olyan természetes, mint ahogy a pudding próbája az evés. A kihívás elől én sem térhetek ki; a vitabeli álláspontok összegzésével együtt az egy éve megválasztott megyei önkormányzat elindulásának tapasztalatait is értékelnem kell. Legfontosabb feladatnak mégis a *Palócföld* hasábjain lezajlott vita tanulságainak összegzését tartom. Az eszmecsereben autonóm személyiségek fejtettek ki értékes álláspontokat Nógrád megye közéletéről, s ezzel a tettekkel a független értelmiségi politikai véleményformálás igényét, létjogosultságát bizonyították. Ilyen összefüggésben nem ért meglepetésként a gyakorló megyei politikai

vezetők távolmaradása vitánktól. A közélettel foglalkozó „politologizáló” értelmiségiek önálló véleményei szükségszerűen erősen kritikai jellegűek, ezért a politizáló hatalomgyakorlókat látszólag kevésbé érdeklik. *Ádám Tamás* megállapításával a helyi politikusok és a helyi nyilvánosság gyenge kapcsolatáról mindannyian egyetértettünk. A mi feladatunk nem a politikusok meggyőzése, hanem a nyilvánosság értékorientált tájékoztatása. A megszólalás, a független véleménymondás lehetőségéért a Palócföld szerkesztőségének külön köszönettel tartozunk. Az ítéletalkotást pedig az Olvasóra és az utókorra bízuk.

Nézetkülönbségek és konszenzus

Vitaindító politikai esszém tartalmát, értékrendszerét szükségszerűen minősítették a hozzászólók, mivel ennek kapcsán értékeltük a kilencvennégy decemberi megyei

önkormányzati választásokat. A tanulmány megállapításaival szembeni általános jellegű ellentétek egy jól körülhatárolható szellemi- politikai értékorientációjú körből érkeztek. Ifj. *Fekete Gyula*, *Csank Csaba* és *Rákos Csaba* sem esettanulmányom leírásának ténybeli korrektségét vitatták. Elsősorban értékelési szempontjaim elleni érveiket, kétségeiket hangsúlyozták. *Fekete Gyula* gyakorlatilag nem ismeri el, hogy a magyar társadalom kilencvennégyben valódi céljai és érdekei alapján választotta meg képviselőit. Véleménye szerint posztkommunista gazdasági, hatalmi és sajtómanipulációk hatására alakult ki a posztkommunista baloldal számára kedvező végeredmény. A zöldek és a kékek cirkuszi játékának határait kijelöli a vörös Belizár, valamilyen diktatúra felsejülő fenyegetése.

Csank Csaba és Rákos Csaba írásában a választási eredményeket csak átmeneti állomásnak tekinti a nemzeti politikai erők későbbi győzelme felé vezető úton. Komoly bírálatot kapok, amiért a „jobboldali-baloldali” fogalompárt értékelő kategóriákként használom és megbélyegzem a pejoratív „jobboldali” jelzővel az igazi nemzeti politikai irányzatokat. „Ilyen tragikus helyzetben azon morfondírozni, mint Bilecz Endre teszi vitaindítójában, hogy ki ért el közepes eredményt megénkben, a KDNP vagy a Kisgazdapárt – mármint a választásokon – fölösleges” – írja Csank Csaba. Könnyű lenne ezeket a radikális bírálatokat valamilyen elvont demokratikus koncepció nevében sommásan visszautasítanom. Mégsem tehetem, mert a demokráciához, an-

nak kívülről jövő – ilyen értelemben radikális, azaz gyökeres – kritizálása is hozzátartozik. Jóval visszafogottabban mond véleményt *Szigetvári János*, amikor korunkat a szocializmusból a kapitalizmusba való visszatérés koraként értékeli, és a Munkáspárt helyi politikáját ebben az összefüggésben magyarázza.

Álláspontom védelmére annyit mondhatok elvi általánosságban, hogy én valóban nem hiszek sem a szocialista, sem a nemzeti demokráciában. A demokráciát önmagában tartom társadalmi és politikai értéknek, amennyiben értelmes, hatékony lehetőséget ad a társadalom belső érdek- és véleménykülönbségeinek megjelenítésére. Demokráciánkat magam sem vélem igazán hatékonynak, különösen nem a választási rendszerünket. Játékszabályait mégis elfogadom a társadalmi anarchia vagy a diktatúra elkerülése érdekében. Ezért nem nevezhetem álláspontomat egyik irányban sem radikálisnak. A mai Magyarországon azonban egyre többen vallják, hogy a gyökeres rendszerváltás ideje csak ezután következik. Ha a szabadság – Anatole France után szabadon – azt fogja jelenteni társadalmunkban, hogy a szegény és a gazdag egyaránt „szabadon” dönt a híd alatt alvás lehetőségéről, akkor demokráciánkat tényleg nehéz lesz fenntartanunk. Nem érdemes tagadnunk a szegénység és a nyomában járó radikalizálódás kettős veszélyének gyors növekedését a magyar társadalomban!

Többi vitapartneremmel komoly konszenzus alakult a megyei választások demokratikus jellegének teljes elfogadásában. Azért értékes számomra ez az egyetértés,

mert igen különböző világnézetű, politikai elkötelezettségű személyiségek fogalmazták meg a közösen vállalható platformot *Tóth Sándor* volt kereszténydemokrata képviselőtől mondjuk *Csongrády Béla* plebejus, szociáldemokrata felfogású lapszerkesztőig bezárólag. Ezen a ponton azért bevallottan szívesen olvastam volna megyei pártelnökök, közgyűlési vezetők, parlamenti képviselők hasonlóan egyértelmű állásfoglalásait. Talán azért nem élvezhettem helyi vezető politikusaink egyetértésének örömét, mert akkor *Baráthy Ottó* vitapartnerünk véleményét is el kellene fogadniuk: „Nógrád megye lakossága az országos átlagnál is majd minden tekintetben súlyosabb helyzetben van. (Tessék csak beleolvasni a KSH kiadványai-ba!) A naponta munkanélkülivé váló sok-sok ember, a létminimum alatt élők sokasága, az elszegényedők ezrei-tízezrei, a gyarapodó számú hajléktalanok, a kisnyugdíjasok és a betegek aligha tudják méltányolni a kormány és a helyi politikai potentátok türelmét és közülük egyesek tehetetlenségét, megelégedettségét.”

Megyeképek múltban, jelenben

A vita során csaknem mindenki elfogadta a nyitótanulmány egyik megállapítását: kilencvennégy decemberében a Nógrád megyei választásokon senki nem győzött, viszont a szocialista-munkáspárti baloldal elvesztett egy nyert helyzetet. Ez az állapot az országban teljesen egyedülálló volt és maradt azóta. Alapértékelésemet burkoltan egyedül *Gusztos István* tagadja, amikor a nógrádi helyzetet alapjaiban az országoséhoz hasonlónk minősíti. Tisztelt vitapartner

talán szükségesnek érzi, hogy pártja (a Szabad Demokraták Szövetsége) nógrádi szereplésének feltűnő különbségeit tompítsa és megmagyarázza. Hosszasan bizonyítja konkrét, korrekt érvekkel az MSZP helyi vezetésének felelősségét a szocialista-szabaddemokrata koalíció megyei és salgótarjáni meghiúsulásában. A legfontosabb tények mégis érvelése ellen szólnak: az SZDSZ talán Nógrádban kapott legkevesebb listás szavazatot, mégis egyedül ebben a megyében van ma hatalmon (mert Baranyában gyorsan lemondásra kényszerült) szabaddemokrata közgyűlési elnök. Az SZDSZ az országos politikában érthetően nem hangsúlyozza megyei sikerét, amikor azt a szocialisták ellenében a parlamenti ellenzéki pártok helyi támogatásával érte el. Ezt a tény viszont kizárólag helyi politikai sajátosságokkal lehet magyarázni, nem az országos viszonyok analóg alkalmazásával.

Ilyen alapvető helyi sajátosság az MSZP + MP komoly befolyása a megyében. 1994 decemberében a két baloldali párt külön listákkal is megszerezte a szavazatok negyven százalékát. Ez az adott időpontban (Salgótarján nélkül) példátlanul jó eredmény volt. Vitánkban ezt a választási sikert néhányan (Csank Csaba, Rákos Csaba) a régi nosztalgiaikkal, a szocialista nomenklatura gazdasági megszilárdulása után a politikai hatalomba való visszatérésével indokolják. Annyiban igazuk lehet, hogy a listás szavazás kedvezett a szocialistáknak és a baloldali listákon befolyásos ismert nevű helyi politikusok indultak. Mások (*Baráthy Ottó*, *Ádám Tamás*) a liberális polgári erők elszigetelődését, az SZDSZ és A FIDESZ külön

listaállítását, s így a következőes polgári pártok vereségét hangsúlyozzák. Véleményem szerint ez a két párt a szervezettségéhez mérten reális eredményt ért el a megyei választásokon. Nógrád megyében közel sem olyan ismertek a liberális és a konzervatív helyi politikusok, mint a baloldaliak. Ádám Tamás mondja ki a kellemtelen igazságot: számos ismeretlen, politikai értelemben gyenge jelölt szerepelt a konzervatívok és a liberálisok megyei listáin. A csapatok gyengeségét bizonyította, hogy a megyei és helyi sajtónyilvánossággal alig tudtak élni ezek a jelöltek. Hiányoztak a listák éléről a markáns politikai személyiségek, az ingadozó szavazókat vonzó listavezetők. Csongrády Béla nagyon önkritikusan a felfogásához közelálló MSZP taktikai hibáiban látja a baloldal végső győzelmének elmaradását. A vitaindítóval egyetértve a baloldal indokolatlanul eltúlzott magabiztosságára, a listavezető (elnökjelölt) késői kiválasztására, az MSZP-SZDSZ egyeztetések elrontására utal. Valószínűleg ebben neki van teljesen igaza. Tóth Sándor érdekes egyéni nézőpontból magyarázza a megyei baloldal szervezettségének sajátos lélektani okait. Szintén ő mondja ki nyíltan, hogy Nógrád megye keresztény jellegének túlhangsúlyozása ma üres fikció. A politikai kereszténység csak a választások tájkán lép fel a falvakban, máskor magára hagyja a keresztény világnézetű embereket. A hárompárti konzervatív megyei koalíció választási eredményét mindenki kimondva-kimondatlanul reálisnak tartja. Az összefogás haszonélvezőjének néhányan a gyengébb befolyású megyei demokrata fórumot

minősítik. Az MDF megyén belüli tekintélyét a kezében tartott megyei napilap sem stabilizálta, arculata a választók előtt bizonytalan vagy ellenszenves.

Programok alig jutottak a választók elé a megyei önkormányzat működéséről, főleg a területekre és foglalkozási csoportokra lebontott konkrét pártelképzelések hiányoztak. A választók a világnézeti szimpátiákon túl a listákra valamilyen elvont megyekép alapján szavaztak. A közgyűlésbe jutott pártok azóta mindent el is követtek annak bizonyítására, hogy választási programkalkuluzukat nem szabad komolyan venni.

Salgótarján megyei jogú várossá nyilvánításának ügye a vita során többször felvetődött. Én nem dicsértem agyba-főbe a Horn-kormányt a megyeszékhely kiemeléséért a megyéből, viszont taktikus profi munkának minősíttem döntésüket. Ma bármelyik magyar városnak előnyös anyagilag, ha nem függ a megyéjétől és a környező településektől, így pénzforrásait önmaga fejlesztésére fordítja. Egyébként társadalmi és közigazgatási képtelenségnek tartom, ha bármelyik centrális várost a vonzáskörzetét alkotó települések közül művi úton jogilag kiszakítják. Ennek következtében a város és környéke, a város és a megye létfontosságú kapcsolatai (közlekedés, területfejlesztés, kórház, iskola, stb...) sérülhetnek. Külön kérdés a mi esetünkben, hogy ez a döntés a baloldali pártok megyei választási esélyeit bizonyíthatóan rontotta. Főleg azért ártott, mert az MSZP listái, programjai a megváltozott helyzethez szinte egyáltalán nem alkalmazkodtak, túlzottan megyeszékhelycentrikusak maradtak.

Megyei hatalmi viszonyok

Még a vitánkban résztvevők is hangsúlyozzák, milyen kevés információ alapján lehet a megyei önkormányzat munkájáról véleményt formálni. A valódi hatalmi viszonyokról ennél is ritkábban értesülhet az érdeklődő laikus állampolgár. A titokzatosság légköre legtöbbit az önkormányzat vezető területének árt, hiszen így a róluk terjengő híresztelések szerint alkot képet magának a közvélemény. Nógrádban egy éve ötpárti koalíció gyakorolja a megyei önkormányzati politikai hatalmat. A koalíció politikai arculatára, belső erőviszonyainak változásaira elég hiányosan következtethetünk. Lehetetlen megmondani, hogy melyik párt játszik kezdeményező szerepet. Az SZDSZ rendkívül szerencsésen a politikai középre jutva viszonylag komoly hatalmi befolyást szerzett, amikor Smitnya Sándor lett a közgyűlés elnöke. Az elnök önálló hatáskörét akkor sem szabad alábecsülni, ha munkáját politikai megfontolásokból sokfelől gyakran támadják. Mellette önálló kabinet dolgozik, ez az intézmény szintén bírálatok keresztüztében áll. A közgyűlés három alelnöke viszonylag kevés önálló jogkört vehetett át az elnöktől. A „négy elnökös” (egy elnök, három alelnök) megyei vezetői modell eddig nem vívta ki a közvélemény elismerését. Ennyi főállású választott vezetővel csak a kétmilliósvilágváros Budapest közgyűlése dolgozik, természetesen a kétszázhuszszeszres lélekszámú Nógrád megyén kívül. A régi közgyűlésben sokallották a két vezető évi tízmilliósvilágvárosi bér- és költségkeretét – 1995-ben a négy vezető huszonhárom millióba került a megyének. Ez azért is túlzásnak tűnik, mert ennyi vezető foglalkoztatása indokolatlan.

Ugyancsak a hatalmi viszonyok körében kell szólni a megyei főjegyző szerepéről. A főjegyző '94 decemberben a konzervatív listáról a megyei közgyűlésbe jutott – tagságáról lemondva lett az önkormányzati szakmai apparátus vezetője. Vagyis az FKgP-KDNP-MDF csoport a két alelnökség mellé politikai pozícióként megkapta a rendkívül lényeges „független” főjegyzői posztot. Politikailag ilyenformán a konzervatívok a szűkebb megyei vezetésben túlsúlyra jutottak. A megyei főjegyzőség nyílt átpolitizálódása bizonyosan nem használ az önkormányzat szakmai apparátusa független szellemiségének. Ilyen nyíltan politikai indítékú szakmai vezetői kinevezések csak a régi pártállamban voltak divatban.

Az ötpárti koalíció fő összetartó ereje az elmúlt egy esztendőben az állandó szavazási kényszer volt. Huszonegy-huszonkét ember a negyvenből kényszerítve érzi önmagát, hogy mindig mindenben együtt szavazzon bármilyen vezetői előterjesztés mellett. A közgyűlés tizenhét-tizennyolc tagú baloldali ellenzéke folyamatosan támadja a közgyűlés elnökének javaslatait, tevékenységét. Politikailag valószínűleg helyesen számítanak arra, hogy az elnök bármilyen leszavazása után nem képes összeállni a tarka ötpárti koalíció. Reményüket táplálhatja a Baranya megyei analógia; ott néhány hónap után az elnök leváltásával esett szét egy hasonló többség. Teátrális jelenetek követik egymást a közgyűlési teremben: volt már ellenzéki tiltakozó kivonulás főjegyzőválasztás előtt, lemondásra felszólítás, egymás szakmai, politikai, emberi, erkölcsi alkalmatlanná nyilvánítása... (A többi olvasható Mikszáth mű-

veiben száz évvel korábbi környezetben. Nógrád megye mindig vidáman és zajosan ment tönkre...)

A megyei (és néha az országos) sajtóban rendszeresek a megyei közgyűlés vitáihoz kapcsolódó botrányorozatok, a nyílt panamavádák, a gyilkos glosszázások, az otromba személyes sértegetések. Az újságolvasó – ha hajlandó kicsit odafigyelni – jól szórakozhat a folyamatos közéleti cirkuszi előadáson.

Ingotag egyensúlyok

A megyén belül a politikai pártok erőviszonyai egy év alatt nagyot változtak. Mögöttünk a borzalmas 1995-ös év, amikor sok minden eldőlt, de semmi nem tisztázódott. Az országos politikában tökéletesen felborult a megszokott demokratikus képlet, mert Magyarországon ma a balközép kormányzat valósítja meg a gazdagok érdekében a megszorításos-elvonásos gazdasági programot, s a jobbközép ellenzék védi a szegények szociális érdekeit. Óriási zűrzavar, értékválság közben zajlik a kapitalista átalakulás: egész társadalmi csoportok veszítik el hagyományos pozíciójukat, emberek milliói tartósan társadalom alatti állapotba süllyednek. Az országos politikai erőviszonyokat máris átrendezte a szociális-szellemi krízis. Mind a baloldali, mind a jobbközép polgári pártok gyorsuló ütemben veszítik el választóik korábbi bizalmát. Új, radikálisan jobboldali politikai mozgalom kérdőjelezi meg az alig hatasztendős magyar polgári demokrácia alapintézményeit, vonja kétségbe formálódó társadalmi viszonyainkat, fejlődésünk jellegét és irányát. Nógrád megye

ennek az újradikális mozgalomnak az egyik bölcsője: Salgótarjánban bontott zászlót '95 őszén a Nemzeti Szövetség. A megye reménytelen gazdasági állapota, a kilátástalan szociális helyzet, a helyi politika zűrzavara egyaránt a szélsőséges irányzat malmára hajtja a vizet. Magyarországon a közeljövőben bármi megtörténhet: ismét bebizonyosodott, hogy a társadalom óriási többségének érdeke és akarata ellenére lehet politikát csinálni.

Nógrád megyében a három konzervatív párt (FKgP-KDNP-MDF) az elmúlt években erősen jobbrtolódott. A megyei választások óta a kereszténydemokraták és a kisközségi közös frakcióban ülnek együtt a megyei közgyűlésben. Számos városban, községben is hasonló a helyzet. Ma már nyíltan kapcsolódik hozzájuk a megyei MDF vezetés, ahol évek óta *Schamschula György* közismert hatása érvényesül. A három párt politikája a megyében nem különböztethető meg egymástól. A kisközségi párt átvette a kezdeményezést: szervezetei lassan minden településen kiépülnek. Erejüket elsősorban mégis a három párt jobboldali összefogása jelenti. Ez a tendencia sok önkormányzati testületben, helyi egyesületben érvényesül. A radikálisok vezetői a megyei közgyűlésben nem lépnek fel látványosan. Egyelőre erre nincs is szükségük, mert a megyei szervezeti többséghez nélkülözhetetlenek a liberálisok számára. A három párt közgyűlési képviselői, pártelnökei állandóan a megyét járják: építik kapcsolataikat, pártszervezeteiket, keresik a szervezőket és választási jelöltjeiket. Idő és alkalom kérdése csupán, mikor próbálják meg a megye vezetését nyíltabban átvenni.

A megyei politikai ellentétek másik pó-lusa természetes módon a szocialista párt körül kristályosodik. A szocialisták a megyében eddig a közgyűlési elnökség átvételét szorgalmazták, ezért értelemszerűen a liberális csoportokkal ütköztek össze elsősorban. A szocialista politikusok helyzete mind ellentmondásosabb: pártjuk teljesítményét kizárólag az országos politika és a gazdaság állapota alapján fogja megítélni a közvélemény. Hiába törekednek még nagyobb megyei hatalomra, ha eközben a gazdaság rendbetételében nem érnek el érzékelhető szociális eredményeket. Az MSZP (szociáldemokrata párt létére) olyan egyoldalú monetáris-restríciós hevívellet építi a kapitalizmust, hogy elfogynak a választói, a munkavállalók, a kisemberek. A szocialisták a kemény, egységes jobboldal megyei előretörésére jóformán oda sem figyelnek. Hatalmas csalódás érheti a baloldalt a legközelebbi választásokon!

A polgári középpártok közül az MDF szerepe értékelhető legkönnyebben: a fórum ebben a megyében már két éve nem jobb-közép polgári párt. 1994 tavaszán a mérsékelt politikusok, értelmiségiek végleg kivonultak (vagy kiszorultak) Schamschula György, Bencsik András, Skultéty Sándor, Johan János radikális jobboldalivá vedlett pártjából. Az MDF megyei választói támo-

gatottsága elenyésző, a kereszténydemokraták, kiscgazdák szövetsége nélkül a megyében életképtelen. Valamivel bonyolultabb a FIDESZ-Magyar Polgári Párt esete. Országosan 1995 végére stabilizálta helyzetét a párt. A megyében a választások idején önálló megyei listával bejutott a közgyűlésbe, ahol meglepetésre alelnöki tisztséget vállalt. Az eltelt egy esztendőben a megyei FIDESZ ismét eltűnt a nyilvánosságból: nem tudni a szervezeteiről, a politikájáról, ismeretlen az arculata. Talán túlnyerték magukat a párt színeiben hatalomhoz jutott helyi politikusok? Legnagyobb talány az SZDSZ megyén belüli helyzete. A párt a másik két polgári középerőnél valamivel szervezettebb, befolyásosabb, de önálló arculatának megőrzése a megyei közvélemény előtt nem mindig sikerül. Nógrádban a szocialistáktól markánsan különbözik az SZDSZ, viszont a koalíció miatt valahogy végtelenül megértőnek tűnik a három konzervatív (radikális) párt iránt. Kormányzati népszerűtlensége miatt az SZDSZ is sokat veszíthet támogatottságából.

*

Utóirat helyett annyit mondhatok, hogy terjedelem hiányában nem írhattam Nógrád társadalmi, gazdasági helyzetéről, megyénk jövő(tlenség)képéről. Pedig erről lenne igazán érdemes eszmét cserélnünk!

Előzmény: Bilecz Endre vitaindítója (1995/1); Rákos Csaba, Ádám Tamás, Csongrády Béla (1995/2.); Tóth Sándor, Gusztos István (1995/3.); ifj. Fekete Gyula (1995/4); Szigetvári János, Csank Csaba, Baráthy Ottó (1995/5.) hozzászólása. A VITÁ-ban résztvevők álláspontját szerkesztőségünk tiszteletben tartotta, még olyan esetekben is, amikor nem osztottuk szerzőink véleményét.

Tóth László

Ádám visszatér

Kisregény, a végére illesztett mottóval

Meghalt. Élt hatvannyoce évct. Amikor néhány nappal a halála előtt megkérdezték tőle, miért ő a(z ó)falusi citerazenekar köcsögduhása, így válaszolt:

– Mert ez olyan, kérem tisztelettel, mintha nagyokat kúrna az ember.

Azt beszélük róla, hogy amióta huszadik születésnapján eltemette tizenyoce éves feleségét, nem ért többet nőhöz.

Mottó: „Hajnal és éj közt örvények mélye tátong” (Borges).

Zene szól – mintha...

Zene szól – nem ismerni fel mi
de mintha könnyebb lenne az embernek lenni
attól hogy van s hullámai is mintha
a jövőből löknék őt most vissza
napjai komor szirtfokára
hogy továbbssodorják onnan is már a
múltja felé zötykölí az embert e dallam
melyben egybeér a mondható és a mondhatatlan
melyben a mindenség ölt magára esztelen formát
a mindenség és a semmi
zene szól – mintha könnyebb lenne most lenni

Ádám visszatér

...és felsejlenek újból kirajzolódnak
 az első hangok megcsörren az ég s menten
 ráfelel egy autó riasztója Ádám visszatér
 leveti magáról a csend szkafterét
 visszaóvakodik hozzá zengeni kezd
 csikorogni benne a világ íme visszatér
 Ádám visszatér egyre távolabb hagyja
 maga mögött a hallgatás poklát egyre
 távolabb hagyja maga mögött a hallgatás édenét
 a kozmosz dermedt némaságát a fejében
 hangtalan zsibongó hangzavart megszólal
 Ádám megszólal s láthatóvá lesz újból
 az arca hangjától az arca kapja vissza
 rég letörlődött vonásait Ádám a nyelvben
 teremődik s miként egykor az Úron
 úgy néz most végig a szintaxisok fonémák
 végtelen során nyitja a száját s általa
 a nyelv kezd beszélni magát mondja Ádámban
 miközben Ádám is magát mondja vele
 a jelzőkben mindig valamely álma sejlik fel
 bővített mondatok tréningruhájában lustálkodik
 máskor százezer év mordul egyetlen tómondatban
 s közben a gombostűfejnyi szóközti térben
 milliónyi láthatatlan pitypangszirmával virít
 a kimondhatatlan

Haller utca

A földhöz nyomja,
 nem emeli meg itt az ég a házakat, az embert,
 nem emeli meg, hogy egy pillanatra közelebről vegye szem-
 ügre őket,
 nem emeli meg, a földhöz nyomja inkább,
 szinte odaszögezi hozzá,
 derékig beleveri az embert a földbe,
 az alsó épületszinteket is már-már beledöngöli,
 a 24-es villamos is egyre nehezkesebben szakítja fel estén-
 ként a be-beálló csend hajléktalanok által itt felejtett kartondobozát,

mintha órá is egyre nagyobb súllyal nehezedne az ég,
 mintha kerekei tengelyig már a földet tépnék föl maguk alatt,
 áramszedőjétől egyre távolabb kerülnek a csillagok,
 a Nagyvárad téri sarki hentes felől nyáridőben rossz hússzag
 kúszik a földhöz lapulva,
 az István Kórház egyik ablakát haldokló jajszava zúzza szét,
 s csörömpölve hull az is a földre,
 térdre rogyva a templom a Mester utca sarkán,
 a Haller-piacot zöldséges és zöldség rothadásszaga fogja bu-
 rokba,
 s még a rózsa is rekedtebben sikolt a virágáros cigánylány
 kezében,
 messze innen a rózsadomb,
 ha van is, az országnak, messze a háza,
 elkínzott arcú utcaseprő vetné alkoholtól elhülyült tekintetét
 az égre, de fejét sem tudja felemelni már,
 betonsúlyú felhőtömbök szakadnak rá,
 ablak alatt oson a macskanyávogás is,
 összeragadt szőrű, gazdátlan kuvasz oldalog a házfalakhöz
 dörgölözve,
 talán egy angyal lehet csak ily idegen errefelé,
 az ember is úgy él itt, mintha világvégen élne,
 lábát sziklafokról lógatva a jeges ür
 be
 le

Két füle közt Ádám...

Idegen kabátként vetném le magamról néhanap életem
 Napjaim gombját átűjtatnám a velem történtek gomblyukán
 Kihúznám kezem mozdulataim kabátujjából
 Átcsapnám vállam fölött elnehezült éveim terhé
 Holtak itt felejtett tekintetének lüktetése élők pulzáló lélek-
 zetvétele mocorogna közben a térben
 Ave!, ave! – zeng köröttem a kozmosz
 Nevermore – sóhajta hangtalan vállamon egy holló

*

(Szférák zenéjétől hangos a pokol
 Két füle közt Ádám elszántan gyalogol)

Jurij Skrobinec

Négy szonett

Nagy László költő és műfordító emlékének

Hány éjszaka, hány nap!

Hány éjszaka, hány hosszú nap
múlt el, mióta veled vagyok,
tudja a Hold, az égő Nap,
s a csillag, mely felettünk ragyog.

Varázsigéid olyan nagyok,
hogy nem fedi a pincskalap,
de megtartja az irkalap
s a kisfiú, ki verset gagyog.

Hány hosszú éjszaka, s ahány
vulkánhegyed, mind lávát hány,
parasztlelked forró láváját!

S mit neked a giling-galang,
mely súgva súgja: „Lesz, lesz rang!
A sátán oldalára állj!”

Ungvár, 1994. X. 25.

Szigliget, 1994. XI. 14.

Adalék a homály-elmélethez

*„De nem mindig az én verseimben van
a homály, hanem az esztétikailag képzet-
lenekben és a renyhékben.”*

N.L.: Interjú, 1965.

Keressd a fényt (rajtad is áthalad),
a homályban is a világosságot:
a sorokban, a sorok közt s alatt;
küszködve mászd meg az értelem-hágót.

A sötétség is látható attól,
ha sugárt lövell legalább egy pontja,
és az – bár halvány – mégis áthatol
a vak falon s a fényt a szembe ontja.

A képzetlennel képtelen a kép,
értéktelen-torz a gyönyörűszép,
így taszít a renyhesség elme-csődbe.

Szívből szikrázva szállnak a szavak,
csiholt-csiszoltan csillognak a csöndbe
neked: csak ne légy szó-, szín és szív-vak.

Ungvár, 1983. II. 20-21.

Elmulasztott mise

Ó, bocsásd meg, Uram, az elmulasztott
E vasárnapi szent ligurgiát.
Megsúgtad volna fülemben mindazt ott,
Amin egy hamis hang itt túlkiált.

De hát amit az elme elszalasztott,
A szív megóvja: szeme többet lát,

A messzeségben látja a malasztot,
A „hidat”, mely majd visz a Léthén át.

S bár összecseng a mise és a mese,
Ne kárhozzon el a vers szerelmese,
A szent Ige sohase hagyja el.

A költő ajka, füle, szíve, esze
A Hegy beszédét hallja, lássa, lesse,
Mert prófétának Isten hangja kell.

Ungvár, 1995. VI. 18.

És most behunyom a szemem...

És most behunyom a szemem:
Mily alakban toppansz elébem,
Ha rád gondolok, Költő-Szépem,
Te jó kísértő Szellemem?

Ó, igen, igen, emlékszem:
Szemedben ég a sötét ében,
Kín-mécesként pislog az égben
A padra tepert gyötrelem.

Ó, mily nagy ára van a harcnak!
S el kell viselnie az arcnak,
Hogy szégyen-gyalázat a bér.

De túl a harcon, arcon, ráncon,
A szeszámorba rántó sáncon
A költészet aranyat ér.

Ungvár, 1995. IV. 26.

E verseit Jurij Skrobinec, az Ungváron élő ukrán költő és műfordító, irodalmunk ukrainai tolmácsolója és népszerűsítője magyar nyelven írta. A szerző a Nemzetközi Madách Társaság alapító tagja.

Gálfalvi Zsolt

Az utolsó mondat

Az ember tragédiájának szavai szállóigékké váltak; történelmi fordulatok és hétköznapi helyzetek, társadalmi mozgástörvények és emberi magatartások magvát, szerkezetét, kapcsolódásait világítják át, értetik meg, avatják ismerőssé lényegláttató erővel. A szállóige a közösségi tudat sejtjévé szerveződött gondolat. Madách művének szellemi nagyságrendjét szállóigéinek önállósodott, értelemgerjesztő működése is jelzi. Mélysége és egyetemessége átfogja az emberi lét dimenzióinak szinte teljességét, a változó és az ismétlődő szemképráztató játékait magával sodróan érzékelhetővé varázsolva. Ezért szólít meg ma is kortársként minket a mű. Mi több, alapgondolatainak érvényességét a történelem tektonikus mozgásai tovább telítik, dúsítják.

Mindez, ami velünk, általunk és körülöttünk történik az utóbbi esztendőkből, úgy tűnik szemléltető ábrája azoknak a mozzanatoknak, amelyekből *Az ember tragédiája* történelmi színei felépülnek. 1989-ben, 90-ben Ádám újra a világkezdeti ragyogás fényében láthatta a totalitarizmus összeomlása után kibontakozó lehetőségeket, eszményeinek megvalósulásában reménykedve, biztató illúziókkal telten. És mint minden történelmi színben – az emberiség történelmi sorsalakulásának művészi párlataiban – bekövetkezett a kiábrándulás, a szembesülés a könyörtelen valósággal, mindazzal, amivel itt Európa közepén küszködünk, az átmenet szörnyű, sorsrontó ellentmondásaival. Ennek a küzdelemnek a feltételei kedvezőbbé váltak, de törvényei alapvetően nem változtak meg. A hatalomért vívott harc vad torzulásai, az erőszak, a gyűlölet, a türelmetlenség, a gyilkos, agresszív nacionalizmus tobzódása, az irracionális felelőtlenység gátolja az értelmes, teremtő életet. Némileg leegyszerűsítve: a tizenkettedik szín, az embertelen falanszter után Ádám mintha a tizenegyedik, a londoni színbe érkezett volna vissza. És a tizenharmadik illetve tizennegyedik szín vészterhes figyelmeztetése változatlanul érvényes.

De változatlanul igaz a mű egésze – biológiailag és társadalmilag behatárolt, determinált emberi lét tragikumának és a küzdelem értelmének összetartozása is. *Az ember tragédiájának* egyetemes nagysága az emberi sors lehetőségeivel és lehetetlenségeivel való szembesülés szellemi és erkölcsi erejének sugárzásában rejlik.

Madách műve, mint az emberi szellem minden csodálatos alkotása, azt példázza, hogy az ember legjobb egyedeiben képes sorsának megértésére és így az értelmes cselekvésre is.

Az ember tragédiájának írója egyik esztétikai dolgozatában azt fejtegeti, hogy a történelmileg alakuló embercsoportok, közösségek a szellem alkotásaiban élnek maradandóan. Hadd folytassuk ezt a gondolatot azzal a szelíd hittel, hogy Madách műve a mi nemzeti közösségünk élet- és alkotóerejének egyik egyetemes érvényű érve. Amikor itt, Balassagyarmaton, a költő szülőföldjén évente összeseregglünk, mi határon inneni és túli, de az anyanyelv közös hazájában élő magyarok – együtt azokkal, akik fogékonyak az egész emberiséget gazdagító szellemi értékeinkre – s ezzel tanúsítjuk a hétköznapiok küszködéseiben megőrzött ragaszkodásunkat ahhoz, ami az esendő emberben néha valóra váló lehetőség, a feladhatatlan reményt éltetjük tovább.

Minden főhajtás a szellemi értékek előtt aládúcolja *Az ember tragédiájának* sokszor vitatott, elfeledett vagy éppen gúnyolt és mégis szállóigévé vált, nélkülözhetetlen utolsó mondatát.

Mint minden januárban, Madách Imre születésének évfordulóján, az idén is visszhangos emlékünnepséget rendeztek Balassagyarmaton, a költő szülőföldjének központjában, Alsó-Sztrégova és Csesztve szomszédságában. Ez a vidék nemcsak Madách életének emlékeit őrzi, hanem példás következetességgel, leleménnyel serkenti a mű kutatását, hatásának továbbgyűrűzését is.

Az idei emlékünnepségen a fenti sorok írójának kellett volna – megüszelő felkérésre – köszöntőt mondania. Utazását egy baleset lehetetlenné tette, s így ez a telefaxon küldött vázlat hangzott el a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ termében. (– G.Zs.)

(Megjelent A Hét [Bukarest] 1996. február 2-i számában)

Turczi István

Az irodalom mosolya

A Madách Imre Irodalmi Pályázat mai díjkiosztó ünnepségére háromféle beszédet írtam. Vicceset, keserűt és mosolygósat. A vicceset félretettem, a keserűt összegyűrttem. Az irodalom és a mosoly bensőséges kapcsolatáról fogok ma beszélni.

*Az irodalom mosolyáról. Arról, hogy miért szívet melengető érzés egy emlékünnepe-
gen elmondani: az irodalom, ez a hatalmas, sötét, kincsekkel teli tárna, mindannyiunk
számára nyitva van. És kimeríthetetlen. Ahányszor leszállunk mélységeibe, annyszor fel
is hozhatunk onnan valamit, amire egyszerűen csak azt mondjuk: szép. És legbelül elmo-
solyodunk, mert a szépség és a mosoly szinonimák; az esztétikum és az élet találkozásá-
nak testvértanúi.*

*Elmondom egyik utolsó olvasmányélményemet, megvilágítandó, mire is gondolok. A
történet igaz, Mikszáth Kálmán jegyezte le a Jókairól szóló monográfiájában. 1846-
ban játszódik, röviddel azután, hogy Jókai első regénye, a Hétköznapiok megjelent, és a
szerző 7 Ft-ért beköltözött Szigligeti Ede pesti lakásába. Jókai Komáromban élő édes-
anyja névnapot indult köszönteni egy barátjával. Valahol félúton szerencsétlenség
történt, felborult velük a hintó, és az asszony a karját törte. Visszaindultak, de ő a fáj-
dalomtól rövidesen elájult, és társnője a hetényi paplakba szaladt be segítségért. Az
eszméletlen asszony arcát nagy buzgalommal törülgette egy anyóka, a sovány, töpörödött
papné, aki nem volt más, mint Csokonai Vitéz Mihály híres Lillája: Vajda Júlia.*

*Az élet és az irodalom találkozásának nagy momentuma ez, nincs iskolát járt ma-
gyar ember, aki az önmagában szomorú eset, a felborult hintó ellenére ne érezne a pil-
lanat szépségét, aki a két asszony szinte mesébe illő találkozását hallva ne mosolyodna
el, legalább ott legbelül.*

*A magyar kultúra addig él, amíg emlékezik és emlékeztet, azaz ösztönöz az át-, a túl-
és a továbbélésre. Az át-, a túl- és a tovább- közöni lét a KÖZÉLET, vagyis az esemé-
nyesülő értékek piaca, amely arra hivatott, hogy megteremtse a mire és mikor emlékez-*

zünk szellemi bázisát. Erre való a kiállítás, a színházi-, film- és könyvpremier, vagy éppen a pályázat.

Madách Imre nevével és örökségével könnyű azonosulni. És érdemes, mert aki így tesz, jó nyomon jár. És jó nyomon járt a pályázatot kiíró megyei közgyűlés ill. a Palócföld szerkesztősége, amely a hagyományokhoz híven ismét két kategóriában hirdette meg a jelíges pályázatot: szociográfia, irodalmi riport, esszé-tanulmány ill. vers-széppróza kategóriákban. Miután tavaly is engem ért a megtiszteltetés, hogy koordinálhattam a zsüri munkáját, van viszonyítási alapom arra, hogy eldöntsem, jó irányt vett-e az önk pályázata. Elsőként adódik a mennyiségi összehasonlítás: a felhívásra tavaly 39 pályamunka érkezett be, több mint 2500 flekknyi terjedelemben. Az 1995-ös évben összesen 72 pályamunka, mintegy négyezer gépelt oldalon. Ha semmi mást nem vennénk figyelembe csupán a kvantitatív szempontokat, már akkor is tényként kezelhető: a Madách-pályázat ismertsége és hatóköre nőtt. Nem is elhanyagolható mértékben. Vagy ha nem nőtt, hát a szerkesztők lettek ügyesebbek – és ez is fejlődést jelez.

A pályaművek egyötöde a határainkon túlról, Szlovákiából, Erdélyből, Újvidékről érkezett. A Nógrádi Krónikában már elmondtam, hogy a pályázatok alapján egyértelmű: a lap értékörző, sőt megyei viszonylatban értékmentő szerepe erősödött. Ami egyébként törvényszerű is: a nehezedő gazdasági helyzet egyik első áldozata mindig a kultúra, amelynek túlélői keresik a relatív biztonságot jelentő „bunkert”. Ha a vélekedésem helytálló, jövőre sem lesz kevesebb pályázó. Csak pályázat legyen. És akkor ismét előcsalagatható lesz az a bizonyos mosoly.

És akkor most a művekről. Rám a belső munkamegosztás alapján a szépirodalmi kategória értékelése vár. Még akkor is, ha a beérkezett, nagy számú pályamű olvastán arcomról némileg lefagyott a mosoly. Mondhatom úgy is: mosolyszünet állt be, ugyanis nem találtunk kiugró, egyértelműen erős, mondandójában és megformáltságában egyaránt kiemelkedő írást. Sőt. Az egyes vélemények ütköztetése után tovább romlott az összkép. A rostálást követően alig egy tucat értékelhető írás maradt az asztalunkon. Nem tisztzem az oknyomozás, külön tanulmányban lehetne szólni arról, hogy a mai magyar irodalom egészét tekintve is miért olyan kevés az igazán átütő erejű, korszakos érvényű írás; ill. milyen hatással van az új művekre az irodalom szerepének megváltozása, nevezük nevén: térvesztése.

Mit tehet ilyenkor a zsüri? Mi nem adtuk ki az első díjat. Ennél direkter nem fejezhetjük ki véleményünket, ítéletünket a beérkezett szépirodalmi pályaművekkel kapcsolatban. Kiadtunk viszont két II. és két III. díjat. Nem csupán azért, hogy salamoni gesztussal elosszuk a felszabadult 50 ezer Ft-ot, hanem mert a különböző műfajú írások, tehát a versek és a prózai művek minősége ezt megengedte. Hiszen attól, hogy valami nem kiugróan jó, még értéket képvisel – és ezeket az értékeket kívántuk mindenképpen visszaigazolni.

Megosztott II. díjat kapott Ádám-verseivel Tóth László, aki a mítosz és a lehétköznapi valóság között kifeszített kötélén védőháló nélkül egyensúlyozva jutott át a

„túlsó partra”, ill. Kamarás István, aki nem tudta ugyan kijátszani a zsűri éberségét azal, hogy több jelige alatt is versenybe szállt, de a LÉT jeligére beadott prózai munkája, amely Az Olvasó hazakísérése címet viseli - tetszést aratott. Pontos, átgondolt, szellemen megírt anyagnak tartottuk. Csak az volt a kérdés, milyen díjat kap.

A III. díjakról. Mindjárt egy „nagy” név. Utassy József. Ő egyetlen verssel pályáztott; amelynek befejezése igazi bravúr: a Keletinél leütött, vérző ember félelméről írva a saját félelmét fogalmazza meg - kimondatlanul is. Az Utassy-vers kapcsán azonban felvetődött bennem egy probléma: szerencsésebb volna, ha a kiíró a jövőben nemcsak a pályázat tematikáját, hanem a pályaművek terjedelmét is behatárolná, hogy a től-ig ne 1 laptól 100 lapig terjedjen. Így a szépirodalmi művek összevetése is realisabb lenne. Megosztott III. díjat kapott az Észak jeligére beküldött pályamunka, Oláh István erdélyi író két novellája. A humor ritka vendég mostanság – az irodalomban is. Oláh lendületes, friss prózája ezt a hiányt pótolta némileg.

A díjakon kívül létezik olyan kategória, hogy dicséret. Ennek lényege nem az iskolás vállveregetésben van természetesen, hanem annak visszaigazolásában, hogy a dicséretben részesülő munkák egyrészt szóba kerültek a díjak odaítélésekor, másrészt pedig a zsűri értelemszerűen közlésre javasolja őket, Ezzel a jóérzéssel olvasom fel Ádám Tamás, Kálnay Adél, Léka Géza, Mózes Csaba, Pető Tóth Károly és Szikra János nevét.

Tavaly úgy köszöntöttem a közönséget, hogy „Tisztelt Pályázók és Pályamunkások!” úgy érzem, a megszólítás ma is érvényes, legfeljebb a pályadíj szóhoz járul melléköngge, „az autópálya-díj”. Am az itt megjelent pályamunkások, a megye előljárói, a szerkesztőség, a Mikszáth Társaság, a városi önkormányzat, a művelődési központ és a könyvtár képviselői szerencsére azért gyűltek össze, hogy a szó szellemi és materiális értelmében adjanak, ne elvegyenek és közösen érezzék a munkájuk nyomán felszínre kerülő értékek súlyát, fontosságát, és nem utolsósorban: szépségét. Az irodalom mosolyát.

Elhangzott 1996. jan. 19-én Balassagyarmaton, a Madách-émlékünnepségen. (– a szerk.)

Gáspár György

„Ím itt áll közöttünk: elég rámutatnom. Ez ő!”

Hadd idézzem ide közénk Madách Imre szellemét, akit az előbbi szavakkal mutatott be a Kisfaludy Társaságnak Arany János, 1862-ben.

Tisztelt Díjazottak, Meghívottak!

Amikor – immár második alkalommal – felkértek a Palócföld szerkesztői a Madách irodalmi pályázatok közös elbírálására, legelsősorban megkönnyebbülést éreztem. Feltehetőleg némi magyarázatra szorul ez a kijelentésem. Megkönnyebbültem, mert ha újra sikerült megteremteni a pályázatok kiírásának anyagi és szellemi feltételeit, akkor szerencsére nem kell egy már az országhatáron túl is tekintélynek örvendő irodalmi hagyománynak megszakadnia. Megkönnyebbültem azért is, mert a pályázat szellemi gazdája – az eddigi évekhez hasonlóan – ismét a Palócföld lett, tehát szellemi szállásadója is lesz a beérkezett műveknek; vagyis remélhetőleg – az egyre nehezebbé váló anyagi körülmények között is – betöltheti a szűkebb hazában és az egész magyar kulturális életben játszott, karakteresen megrajzolható szerepét.

A jelenlévők valószínűleg kisebbik része tudja, hogy milyen áldozatokat kíván manapság egy szellemi műhely életbentartása. De biztosan tudják, a saját bőrükön érzik azok a szerkesztők, akiknek a ma oly jellemző megszorítások, a csak rövid távra tekintő, feltétlen anyagi megtérülést váró pénzügyi szemlélet miatt – idézőjelbe teszem – „feleslegessé” válik munkájuk, beszűkül életterük, egzisztenciájuk. Tudják azok is, akik még egyelőre a helyükön maradván, korunk kényszerű parancsának engedelmeskedve, egyre többet vállalva magukra, az érdemi munka mellett mind több időt fordítanak arra, hogy a túlélés, az előremenekülés útjait keressék. És természetesen tisztában vannak azok is a lehetőségekkel, akik anyagiakkal biztosítják a műhely működését.

Köszönet nekik.

Mindezt azért kívántam előrebocsátani, mert a pályázatra beérkezett mintegy 3000 kéziratoldalnyi anyag ismét azt igazolta, hogy a kultúrára fordított anyagi áldozatok

nem hiábavalók: megterülésük csak idő kérdése. Az anyag felét kitevő hely- és kultúrtörténeti vonatkozású, irodalomtörténeti tanulmányok, szociográfiák rendkívüli sokféleséget mutatnak. Nem felelőtlenség kijelenteni, hogy azok az írások, amelyek nem részesülnek díjban, s talán megformáltságukban sem érik még el a közölhetőség színvonalát, nos azok sem hiába születnek meg: egy általánosabb, összefoglalóbb jellegű mű biztosan támaszkodhat adataikra, kutatásaikra és esetenkénti felfedezéseikre.

Mint az elmondottakból is kikövetkeztethető: magam elsősorban az említett műfajú anyagokat ismertetem.

A határon túli magyarság sorsa, ill. általánosabban: a nemzetiségi kérdés legalább száz éve megoldatlan problémája térségünknek. Aligha lehet véletlen, hogy a hivatalos politika útkeresése mellett (országunk alapszerződés megkötésén fáradozik a legtöbb kisebbségi sorsú magyar által lakott környező országgal) a civil társadalom és tudomány is keresi a megoldást az okok feltárásával. Az emberekben lévő sok generációs bizalmatlanság, félelem, nyilván nem oldható fel egy tollvonással. Fontosak azok a kezdeményezések, szándékok, amik a mélyreható valóságfeltárás módszerével nem továbbra is elleplezni igyekeznek a nagyon is akkut válságjelenségeket, (ahogyan ez az internacionálizmus jegyében korábban történt), hanem feltárják azokat; megfogalmazzák a különböző érdekeket, remélve, hogy a közös megoldás felé vihet ez az út. Az ilyen indíttasú írások közül kettő is kiemelt díjazásban részesült.

Első díjat kapott – a zsűri teljes egyetértésével – Puntigán József losonci pályaműve, a *Fogyóban* című tanulmány. Nem elcsépeltem szlogenként mondom: cseppben a tengert mutatja Losonc etnikai összetételének megváltozását nyomon követő elemzés. Hogyan kerül a történelmi helyzet, a kezdetben bizonytalan államhatárok, majd az új adminisztrációs viszonyok teret nyeresével kisebbségbe az egykori többség, miként veszik el tőlük identitásukat erősítő ereklyéiket, húzzák ki a talajt alóluk a törvénykezések, például a nyelvhasználatról már a két háború között –; sorvad el a helyi ipar- és gazdaság állami támogatása? Meggyőző erejű a szerző logikus okfejtése.

Témaválasztásában és adatoltságában rokonítható Vécsei Károly marosvásárhelyi szerző tanulmánya, amelyik az erdélyi városok etnikai-társadalmi struktúrájának alakulását elemzi, 1910 és 1992 között. A Mikszáth Társaság különdíját nyerte el. Figyelemre méltó mondandójának lényege az, hogy az erdélyi nagyobb polgári települések rohamos elrománosodása végül is a történetiségében Nyugat-európai mintájú városok balkanizálódásához vezet, elsősorban amiatt, mert a régi és új városlakók között olyan mentalitásbeli, életszemléleti, kultúrkörbeli és vallási eredetű különbségek vannak, melyek csak a több generáción keresztüli együttélés alatt volnának feloldhatók, s erre valószínűleg nem lesz idő.

A zsűri kiemelt fontosságúnak tartotta, hogy a Madách Imre személyéhez és munkásságához, valamint a szűkebb jelenlegi ill. történeti tájegységhez kapcsolódó írásokat megkülönböztetett figyelemmel illesse. Vita nélkül második díjat javasoltunk Szilágyi Mártonnak – Kármán József és a millennium című munkájáért, amely a 100 évvel ezelőtti, losonci Kármán-émlékünnepség irodalomtörténeti és társadalompolitikai eseményeinek egybevetését tette elemzése tárgyává, elsősorban abból a szempontból, hogy va-

jon miként és miért változott Kármán pályájának megítélése a halála után több évtizeddel, egykori munkássága hogyan vált főszereplőjévé a vármegye politikai beharcainak.

Balassagyarmat város különdíjára javasoltuk – mint a jelige feloldása után kiderült – a pályázatokon több éve sikeresen résztvevő Andor Csaba tanulmányát, mely Madách – lényegében a mai napig ismeretlen – műzsáját, Lujzát mutatja be, ill. elemzi hatását a költő munkáira, a fiatalkori szerelemtől az életpálya végéig. Andor bizonyítva látja, hogy hatása Madách fő művén, Az ember tragédiáján is érezhető.

A tanulmányok közül kitűnik a harmadik díjra javasolt – Kónya Lajos bizonyos pályaszakaszát megrajzoló – írás nyelvi-, szerkezeti megformáltságával, megállapításaival és a közelmúlt irodalompolitikai összefüggéseinek feltárásával. Monostori Imre Kónya Lajos 50-es évek alatti költészetének elemzésén keresztül rendkívül bonyolult morális kérdéseket feszeget. Azt boncolgatja, hogy mennyire lehetett hiteles Kónya politikai elkötelezettsége, aki oly közel került az akkori politikai hatalom irányítóhoz, kiismerhette módszereiket. Mennyiben karrier-történet az övé, vagy drámai sors? Monostori ítélete karakteres.

Salgótarján város díját Paróczai Csaba Vallási és karitatív egyesületek közművelődési tevékenysége Salgótarjában a két világháború között című dolgozata kapta. Nagyon tanulságos munka ez. Manapság egyre szaporodnak az új kisközösségek, ugyanakkor nem kevés újra éled, keresvén korábbi gyökereit. Az ilyen helyi, művelődéstörténeti munkák sokat segíthetnek, a sokszor túlzottnak is, nemritkán politikai okokra visszavezethetően szétszabdalt kezdeményezések újbóli közelítésében, vagy a történeti hagyományok folytatásában. Meggyőző erővel hat annak bemutatása, hogy miként éltek különböző keresztény és zsidó felekezetű egyesületek „békés egymás mellett élésében” (az idézőjel csak a múltban elkopott szóhasználatnak, nem tartalmának szól).

A helytörténeti munkák közül dicséret illeti Jusztin Ferenc dolgozatát is, amelyben Madách és Szécsény kapcsolatait igyekezett feltárni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Többször nekem szegezték a kérdést: egy megye miért tartson fenn irodalmi műhelyt, irodalmi pályázatot, ahol és ahová a megyén túliak közül is jönnek? Miért kell az „idegeneket” is a szűkebb tájegységnek pénzelnie? Nem tudok szabadulni attól a véletlentől, hogy a Magyar Kultúra Napjának, mint közismert: a Himnusz születése előestéjének évfordulóján kerül sor erre az ünnepségre. Olyan értelemben gondolok én erre, hogy a Himnusz minden magát magyarnak valló emberben az egyetemes fohászkodást, reményt erősíti meg; valami olyan közös összetartozást, amit semmiféle politikai vagy földrajzi határ sem tud elválasztani. Ilyen értelemben tehát valójában nincsenek, nem is léteznek belső földrajzi határai a szellemiségnek, ha az általános kultúra körébe tartozik. Kazinczy idejében Széphalom volt a szellemi élet központja.

Azt kérem tehát végül mindazoktól, akik tehetnek érte: tartsák meg lehetőségeikhez képest továbbra is a műhelyeket, amelyek a vidéki régiókban még jelentősebb szerepet játszanak, mint a fővárosban.

Elhangzott 1996. jan. 19-én Balassagyarmaton, a Madách-emlékűnnepségen. (– a szerk.)

Fábián Gyöngyvér : Mózes

Egy salgótarjáni diák levele Izraelből

Az alábbi levelet még a közel-keleti békefolyamat kitartóan előregördülő, lényegében harci cselekményektől, öldökléstől mentes szakaszában kaptuk. Már túl az ammani gazdasági csúcson, amely a térséget a világgazdaság egyik meghatározó erőközpontjaként képzelte el, de még innen azokon a véres eseményeken, amelyek ismertek a T. Olvasó előtt. Az élet a legnagyobb dramaturg – mondják gyakran. Amikor elhatároztuk, hogy megújuló *Ablak* című rovatunkban közreadjuk egy salgótarjáni diák levelét, lapunk karakterének megfelelően irodalmi-művészeti összeállítást képeltünk el köréje. Nem illusztrációként, hanem a művek önértékéből keletkező feltételezett tágabb horizont kedvéért. Az időigényes fordítói munka késleltette a levél közreadását. Mégis úgy véljük, a bekövetkezett megrendítő események ellenére semmit sem veszített időszerűségéből sem a levél, sem a mellérendelt irodalmi és képzőművészeti összeállítás. Ellenkezőleg. Abban bízunk, hogy a világfalunak ezt a fontos utcáját közelebb hozza a magyar olvasóhoz.

Ugyanakkor azt is kötelességünk jelezni, hogy a salgótarjáni fiatalember *Ichak Rabin* miniszterelnök meggyilkolása után a következő kiegészítést fűzte leveléhez: „Bizonyára nem volna teljes az írásom, ha nem esne szó arról, hogy Izraelben megölték az ország miniszterelnökét, Ichak Rabint. Izrael társadalmából eltávozott egy nagyszerű példakép, és keletkezett rajta egy szörnyű folt: zsidó ember ölt zsidó embert. Izrael népe nehezen éli meg ezt a szörnyűségét, és nehezen teszi túl magát rajta – ha egyáltalán helyes ez a kifejezés ekkora tragédia esetében. Az idő azonban múlik, az élet megy tovább, és ahogyan látom, ez a hihetetlenül szorgalmas és kemény nép rendületlenül halad az Ichak Rabin által kijelölt cél felé, a béke útján.” (A szerk.)

Salgótarján, 1996. koratavasán

Ahogy egy magyar fiatal látja Izraelt

Tisztelt Szerkesztőség! Kedves Barátaim!

Legutóbbi hazalátogatásom alkalmával, mint mindig, öröm volt találkozni szüleimmel, s az is jóérzéssel töltött el, hogy baráti kapcsolataim sem halványodtak el. Ezúttal a rendhagyó élményt az Önöknél tett látogatás szerezte. Az Önök érdeklődése, nyitottsága, részletek iránti fogékonysága olyan élményeim megfogalmazására is rákényszerített, amelyek talán pusztá emlékképek maradtak volna. Már az elkészülés pillanatában tudtam, hogy a szerkesztőségi beszélgetéstől megkaptam azt a szellemi ösztönzést, amely tapasztalataim írásos rögzítéséhez vezethet. Azóta itt szerzett ismereteim némely részletét már közreadtam, főként az ipari parkokra vonatkozóakat. Alább következő soraimban találnak majd olyan mozzanatokot, amelyeket szóban már előadtam, de talán a levél egésze újat is mond. Bízom benne, hogy az Olvasónak mindenképpen.

*

Miként azt egyik kedvenc filozófusomtól tudom, önmagában semmi sem határozható meg. Így van ez velem is, hiszen izraeli élményeimet magyar identitással, magyar emberként, óhatatlanul összehasonlításokban élem meg. Ezek sarkalnak arra, hogy írjak is róla. Papírra szánt gondolataim nem tudományos igényű elemzések, csupán az élményeim rendezésére tett kísérlet. Ezek az élmények azonban oly elevenek, hogy objektivitást nem is feltételezek magamról. Attól is tartok, hogy akik olvassák soraimat, talán úgy vélik majd, hogy szándékom és célom egy olyan minta felvázolása volt, amelyet követendő példaként állítok a honi közönség elé. Szeretném, ha végig tudná a T. Olvasó szerkesztőségnek szánt leveletem megismerve, hogy erről szó sincs.

Beszámolok valamiről, ami nekem még élményközeli, és itteni életem mindennapi valósága.

Tehát...

Immáron második éve tanulok Izraelben. Mindmáig csodálkozom idekerülésem véletlenszerűségén és kintlétem körülményein. Miért? Hiszen zsidó államban élek nem zsidóként!

A zsidósággal egyébként gyermekkorom óta kapcsolatban vagyok. Édesapám nevelőapja félzsidó volt – haláláig Salgótarján egyik köztisztviselőjében álló egyénisége. Ezért gyakran megfordultam zsidó családoknál és több zsidó barátom is volt, van. Ez kikerülésemig nem jelentett különlegességet sem számomra, sem igen erősen keresztény szellemiségű családunk számára, hiszen környezetünkben a zsidósággal kapcsolatos megkülönböztetést vagy antiszemitizmust lényegében sohasem tapasztaltunk. Középiskolás koromban akadt

kezembe egy könyv, amelyben a zsidó és keresztény vallás összefüggéseiről, a zsidóság történelmi megpróbáltatásairól olvastam. Ekkortól érdekel a diaszpóra sorsa és története. Az a történelmi tény, hogy miként képes egy nép évszázadokon át fennmaradni saját ország és önálló államrendszer nélkül. Azt hiszem, ekkor ismertem fel a vallás, a tradíció erejét. Egyre többet forgattam a Bibliát, bizonyos szintű ismereteket szereztem a Koránról is. Ezek az élmények keltették fel érdeklődésemet a Közép-Kelet, elsősorban Izrael iránt. Elhatároztam, hogy mindenféleképpen eljűok az újkori Izraelbe. Később már továbbtanulási terveimbe is beleszőttem ezt az országot. Majd óriási szerencsémnek és családi barátságoknak köszönhetően eljött az a nap, amikor is repülőre ültem, majd a Tel-Aviv-i Ben Gurion reptéren landoltam.

Kezdetben a Negev sivatagban, a Kibbutz Nir Ichakban dolgoztam kertészként, konyhásként és nyelvet tanultam. Ót hónap után jutottam be a karmieli ORT Braude International College-ba, ahol azóta is tanulok. Karmiel modern, sok építészeti elismerésben részesült észak-izraeli város.

Az első igazi meglepetés számomra – s azt hiszem minden idegen számára – a rangmentes, az egyszerűen átlátható, az idegent szinte tolakodó kíváncsisággal kezelő, a reggeltől-éjfélig vidám és közvetlen izraeli társadalom megtapasztalása volt. S az, hogy Izraelben akár „kibucnyikként” akár főiskolásként az élet nagy szelével és nagy mélységével nyílik lehetőség megismerkedni – még hozzá hihetetlen gyorsan. Az élmények tömegét persze nem áll módomban leírni, mégis megpróbálok néhány, általam érdekesnek és tanulságosnak vélt gondolatot az olvasóval megosztani.

Mint már írtam a „kétlágóság” hamarosan ösztönös összehasonlítóvá tett. Rájöttem azonban, hogy az összehasonlítások alapját éppen azok a közös vonások szolgáltatják, amelyek terén hazánk és Izrael között számos hasonlóság fedezhető fel. Egyik legszembetűnőbb ezek közül a két ország jelen költségvetésének erős, úgymond „külső” terheltsége. Nálunk a külföldi adósság-szolgálat, Izraelben a katonai költségek kötik le a költségvetés jelenős hányadát. De ilyen a két ország földrajzi helyzete is. Izrael apró ország, körülvéve ellenségekkel. Mi persze, nem ilyen körülmények között, de a rendszerváltás, az átalakulás nyűgeivel küszködő, önmagukkal törődő országok gyűréjében élünk: igazán nagy segítségre mi sem számíthatunk környezetünkötől. És még egy igen meghatározó hasonlóság, hogy mind a magyarság, mind a zsidóság nagy hányada az országon kívül él! Természetesen ezek a jelenségek nem mindenben egyformán esnek latba a két ország életében. Összegezve mégis elmondható: kis országok vagyunk, óriási terhekkel megrakodva. Ahogy otthon mondjuk: egy hajóban utazunk.

Az azonosságok után utaljunk az eltérésekre is: a társadalmi nehézségek megélésének körülményeire, azok állampolgári felfogására, a közterhek viselésére, és nem utolsó sorban a teherviselés társadalmi méreteire. Mindezek kezelésének inkább az egyéni és társadalmi eszmei-lélektani kondícióira szeretnék rámutatni.

Elsőként a nemzeti identitásról és annak néhány eleméről írok. Ez a kérdéskör – tapasztalatom szerint – talán mindennél fontosabb társadalmi tényező. Ez az, ami a legmélyebb benyomást gyakorolta rám. Egy példa élményeim sorából. Pár hónappal ezelött magyar tudós csoportnak segítettem, tolmácsoltam és a bérelt kisbuszukat vezettem. Először voltak

Izraelben és (hogy egyszerűen mondjam) voltak kételyeik az izraeli élettel kapcsolatban... Hogyan dolgoznak a zsidók? Hogyan harcolnak? Miként és miért voltak képesek győzni..., stb. Már edzett voltam ezekhez a kérdésekhez. I smerni vélem az otthoni (az európai) ésjárást. Rutinból válaszoltam. Jól tudtam, akármilyen „nagyokat” is mondok, úgysem lesz meggyőző.

Am egy véletlen eset segítségemre sietett. Tudóscsoportom teljesen megdöbbsent. Eilatban befejeződött a háromnapos konferencia, és a negyedik nap reggelén éppen csomagjainkat gyömöszöltük a buszba, készültünk vissza Tel-Avivba, amikor egészen váratlanul, óriási hangorkánál négy F-16-os harci gépj húzott el a fejünk felett, és vagy öt percig – ott felettünk – elképesztőbbnél elképesztőbb figurákat mutattak be. Készültek a Függetlenségi Ünnepre. A dobháryát repesztő zajban dermedten bámultunk. Aztán a repülőket eltűntek. És ekkor történt a csoda! Kinyíltak az ablakok, az erkélyajtók, az óriási parkolóban megálltak az emberek, és mintha valaki vezényelt volna nekik, egyszerre lendült fel a karjuk, vadidegen emberek összemosholyogtak, önfeledten integettek egymásnak, mintha azt mondanák: boldogok vagyunk, büszkék vagyunk, mert erősek vagyunk...

Szóltanul, hosszan néztük őket. A csoportunkat vezető professzor szólalt meg először: „Péterkém, azt hiszem, ez valami olyan, mintha az Üllői úton a Fradi az ötödik gólt rúgta volna be a Milánnak, ... talán nekünk is ezt kellene megértenünk.”

Még tíz napig voltak Izraelben. Az előbb leírt élmény nyomán szívemhez nőtt alkalmi magyar tudós ismerőseim szenvedélyesen kutatták az összetartozás ezen spontán megjelenésének további újabb és újabb nyomait. Sehol sem találták! Egy csomó, számukra feloldhatatlannak tűnő ellentmondásba ütköztek. Néhány példa... Mindenki másképpen ítéli meg a békét, a telepéseket, Amerikát, a betelepülést, és sorolhatnám tovább. Bár a korai kételyeik megszűntek, mégis úgy utaztak haza, hogy új kételyeik támadtak: hogyan képes ennyi veszedő ember nagy nemzeti teljesítményekre, vagy sorsdöntő helyzetekben mindent felülmúló összefogásra?!

Valóbar: mi ennek az erős nemzettudatnak a háttere? Mi a titka? Bizonyára sokminden. De az biztos: miként a pilóták teljesítménye, ugyanúgy Izrael történelme, az exportteljesítménye, a hightech, az orvostudomány, a sokadik diploma, a vallás, a répatermelés, a növekvő turizmus, a győztes háborúk, mind, mind, mindenki által ismert fogalmak és büszkén feszítik az izraeli állampolgár mellét.

Mégis én nem ezekre a tényezőkre, hanem az identitásra és a munkáranevelés különleges körülményeire és fontosságára szeretnék utalni, hiszen nap mint nap az öntudattól büszke fiatalság körében élek.

A nemzet önazonosság tudatának nevelése az óvodában kezdődik, és mire jóval később az izraeli fiatal kilép a seregből, már valami olyan hihetetlen nemzeti érzéssel és tetterővel van feltöltve, amelynek otthon mi csak a hiányáról tudunk beszámolni. Belecseppenve ebbe a nevelési folyamatba, azt látom, hogy ez a munka tudományos igényű és így rendkívül tudatos. Minden a fiatalokra épül! A gyermeki eszméléstől a munkábalépésig mindenkiben tudatosul, hogy mégcsak gondolni sem lehet a lemaradásra! Egyszerűen mindenkinek, maradék nélkül, a társadalom hasznos tagjává kell válnia! A nevelés nagyon fontos része, hogy beláttatja: a gondoskodás hálára és felelősségre kötelez. Ez az állammal és hazával szem-

beni felelősség azonban nemcsak a hivatalos életre, hanem a magánéletre is vonatkozik. A nemzeti érzés tudatos nevelése erősíti magabiztosságukat a más nemzetekkel való érintkezésben is. Tizennyolc éves koráig minden fiatal legalább angolul, de tapasztalatom szerint gyakran több nyelvet beszél. Így érik el, hogy amikor egy izraeli fiatal munkába lép, egyszerűen válik büszke – nem kiszolgáltatott – izraeli állampolgárrá, a nemzetköziségben pedig magabiztos világpolgárrá.

Különös hangsúlyt szentelnek utalni a hadsereg szerepére. (Kérem, ne tekintsenek militánsnak!) Izraelben a katonaság minden fiatal számára kötelező: a lányok kettő, a fiúk három évet szolgálnak. Az identitás fejlesztése a hadsereg kötelékében csúcsosodik ki. Bizonyára érthető, hogy az izraeli fiatalság számára a bevonulás erkölcsi kötelesség, hiszen az állam fennmaradásáért Izrael az utóbbi ötven évben öt háborút vívott. A háborúk fájdalmai és sikerei szinte minden generáció nemzeti érzését keményre edzették. Nem a katonaság védelmi neveléséről írok. Inkább azt a szerepét szeretném érintkeztetni, amelyet a fiatalok felelősségre- és munkára nevelésében vállal. Kétszóna barátaimat figyelve, az itteni katonaságot valamiféle edzőtábornak látom. Itt rendszeresen edzeni kell a kitartást, a keménységet, a felelősségérzetet, a munkaképességet, és ahogyan közelít a szolgálat vége, dönteni kell, hová megy a fiatal dolgozni, vagy hol tanul tovább. Más út nincs, márcsak azért sem, mert a pályakezdő nem kaphat munkanélküli segélyt.

A főiskola szervezésében alkalmas volt egy hetet az Izraeli Védelmi Erők kötelékében töltetni. Ez az úgynevezett Gadna-hét a sereg kiképzési időszakának és más tevékenységeinek bemutatására szervezett kurzus, önkéntes alapon. A kurzuson – mintegy kétszázan – fegyverismeretet tanultunk, terepgyakorlaton és a hadsereg foglalkoztatási programjainak – több mint kétszáz – ismertetésén vettünk részt. Amit láttunk, az magyar szemmel teljesen hihetetlen: szakaszunk parancsnoka tizenkilencéves lány, a bázisért felelős parancsnokok (fiúk, lányok) átlagéletkora pedig huszonegy év volt. Emberek, gépek, fegyverek, épületek, oktatás – húsz éves fiatalok kezében! És micsoda fegyelmet, felelősségtudatot kölcsönöz az állam adta bizalom ezeknek a lányoknak, fiúknak?!

A sereg tehát úgy foglalkozik a honvédelemmel, hogy közben növeli az identitástudatot. És amit magyar szemmel legszembetűnőbbnek tartok: felkészít arra, hogy a leszerelés eléréskor a fiatal hogyan folytassa életét.

A nemzeti öntudat összetevőit elemezve, nem kerülhetem el, hogy ne említsem a vallást és a cionizmust, mint életfelfogást, mint életcélt.

A vallás Izraelben természetesen indentifikálja az egyént, mindemellett érzem, hogy az emberek nagyobb többsége európai jellegű, és mégis a gyökerek ápolásával, úgymond, tradicionális életet él. Mindezzel azt próbálom hangsúlyozni, hogy az emberek nyitottak, racionálisak és kevésbé jellemző a vallásos zártság, sőt megjelent a vallásosságnak egy újabb, sokkal inkább nyitott formája is.

Másik jelentős tényező, amely meghatározza önazonosságukat: a cionizmus. Ez már szinte csak az új bevándorlók szellemi mozgalma. Hiszen aki már Izraelben született, annak nem kell cionistának lennie.

Az izraeli büszke, erős nemzeti öntudattal élő nép. Az élet és a történelem is meggyötörte őket: talán már minden nemzet tett valamit ellenük. Ezért az idelátogató idegen valami

fennsőbbeségez bezárkózásra számít Izrael földjén. Ezzel ellentétben elképesztően kedvesek és európai szemmel toladokóan érdeklődök. Álljon itt erre egy másik eset...

A nyár elején egy budapesti vállalat vezetői jöttek Tel-Avivba. Barátommal (magyar) fogadtuk őket, és három napig az egyik túristavállalat megbízásából csak arra ügyeltünk, hogy az ellátás rendben legyen, valamint a programjaik helyszínére szállítsuk őket. Egyébként angolul jól beszéltek, tolmácsra nem volt szükségük. Először jártak Izraelben, s már az első pillanatokban látszott rajtuk az idegen hely feszélyező hatása. Ráadásul a szállodához vezető út rövidítése miatt bekeveredtünk egy igazi keleti sikátorba, ahol a kiabálás, a toladokás, a zaj és a tömeg otthon szokatlan méretei végképp bizalmatlanná tették őket. Nehezen értünk a tengerparton lévő szállodasorhoz, a szállodánkhoz. Kiszedtük a cuccokat, indultunk a szálloda bejáratához, ahol egy idős, hetven év körüli kipás úr fogadott bennünket. Betessékelt és a portához kísért bennünket. A szokásos idegesítő papírkitöltéseket végeztük, miközben az öreg ott settenkedett körülöttünk. Addig-addig, míg megkérdezte tőlem: „Románok vagytok?” „Nem, mondom, magyarok”. No, erre ízes magyarsággal akkorát káromkodott, hogy majd összedől a ház. Hozzá akkorát nevetett, hogy az az egész társaságra átragadt. Majd pedig jött az izraeli pacsi, mindenkihez odatolta a kezét és jó nagyot bele kellett csapni. Közben nevetett és vagy háromszor még elismételte a varázsszót. És mire ez megtörtént, feloldódott a feszültség, mintha azt mondta volna a kipás öreg, vállvergetve: „Nyugi fiúk, itt otthon vagytok.” Ő se bánta meg: az egyik magyar vendégtől egy üveg egri bikavért kapott.

Egyébként mint kiderült, ő francia származású, de a barátja, a szálloda nyugdíjas szakácsa, magyar, és tőle tanulta ezt a káromkodási remekművet. Rettentően sajnálta, hogy több mint negyven éves barátságuk ideje alatt magyar nyelvtanulmányai csak erre az egy szóra terjedtek ki.

Szóval ilyenek. Bárki idegent megszólítanak, érdeklődnek. Hátha még egy volt magyarral akad össze a magyar turista, akkor összeszedheti összes honi tudását, mert nem egyhamar szabadul!

A kíváncsiságon túl jól tájékozottak az idegen népek, kulturák tekintetében. Persze sok helyről jöttek, sok mindent ismernek... Az öregek sok mindent megéltek, tapasztaltak és minden törekvésük arra irányul, hogy bölcsességüket át is adják fiataljaiknak. Gazaság-politikai irányultságuk az export és a befogadó turizmus, így hát mindenre és mindenfelé nyitottak. Angolul szinte mindenki beszél. Az országra egyébként is jellemző a soknyelvűség.

Szinte fanatikus identitástudat, ugyanakkor nyitottság, nemzetköziség jellemzi az izraeli életet. Hallgatótársaimmal, akik franciák, mexikóiak, argentinok, oroszok, jugoszlávok, sokszor beszélgetünk erről: talán csak az tud igazán nemzetközivé válni, aki nagyon szereti hazáját? Ki tudja? Nekünk magyaroknak mindenesetre érdemes ezen elgondolkodnunk.

Identitás, nemzeti öntudat, nemzetköziség, katonaság, nevelés, mind mind komoly, súlyos fogalmak... Miközben ezeket írom itt Izraelben, eszembe jut, miként ültem barátaimmal és ismerőseimmel a tarjáni Dreher Sörözőben és ezekről beszélgettünk. Hogy van ez ott? Miként van ez itthon? Eszembe jut: én nagyon komolyan beszélek – úgy, ahogyan ezt le is írtam –, ők pedig valahogy nem értik lelkesedésemet... Az egyik munkanélküli, a másik éppen most feketén dolgozik, az egyetemista barátaim meg azon gondolkodnak, hogy hogyan kel-

lene végzés után nyugatra kijutni... Itteni élményeim nyomán otthoni környezetem véleményét, alapállását máig nem emésztettem meg. Elég, ha csak azt mondom, Izraelben nem nagyon találkoztam olyan emberrel, aki dicsérte volna az államot, de olyannal sem, aki ne bízott volna benne.

Hogy mi a bizalom oka? A politika szempontjából ez nyilvánvaló. Gazdasági oldalon pedig egyszerűen semmi más, mint a kiszámíthatóság. Ez mindennél fontosabb! Ezt úgy élik meg, magukra nézve azt tartják, hogy egyre csak rosszabb és nehezebb idők jönnek. Lehet, hogy ez igaz, lehet hogy nem, de az biztos: tudják mire számíthatnak, készülnek rá és védekeznek.

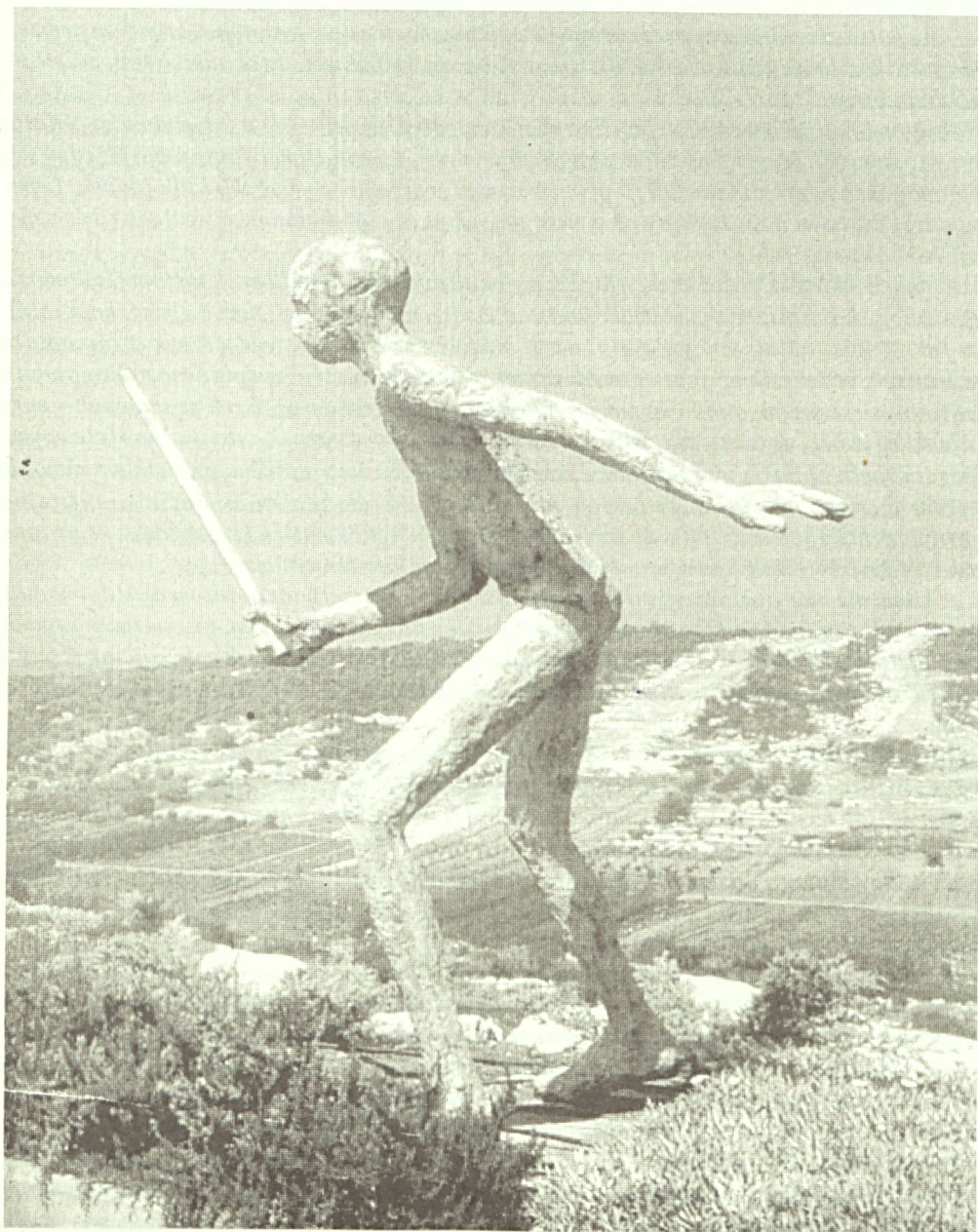
Védekeznek, azaz védik az egyént. Én ezt mindennél nagyszerűbbnek tartom. Tudomásul veszik, hogy kapitalizmus és demokrácia van, amit – ahogy látom – nem a gyengéknek találták fel. Mégis: náluk nincs elesett ember. Védekezik az állam, védekeznek a társadalmi szervezetek, védekezik az egyén és védekeznek az ezek összességére épülő másodlagos-harmadlagos társadalmi, otthon úgy mondanánk, civil szerveződések. Ezek az utóbbiak – mozgalmak, egyletek, egyesülések, vállalkozási formák, alapítványok, stb – valamiféle egyenlőséget is bélelnek a társadalomba, mert az egyikben támogatóként, a másikban támogatottként szerepel az egyén, így azután még valamiféle társadalmi csillapítás is létrejön, azaz mindenki fontossá válik. E szerveződések közül kettőt emelek ki: a kibucot és az ipari parkot. (Egyikben dolgoztam, a másik tanulmányaim kiemelt területe.)

A kibuc ma már a szinte egyetlen kommunisztikus rendszerű társadalom a világon. A kibuc önállóan gazdálkodik, szervezetének minden tagja egyenlő, a megtermelt javakat egyenlően osztják fel. Nincs magán, csak személyi tulajdon. A tagok nem kapnak fizetést. Az egyén csupán kötelességeivel szembesül, a közösség ereje megvédi a piac viszonyosságaitól.

Az ipari park viszont az állam és a nemzetközileg is elismert nagyvállalatok szüleménye. Az állam támogatja a park létrehozását és támogatja a parkba bemenő vállalkozókat. Kihasználják az állam és a magántőke nemzetközi tekintélyét. Egymást erősíti a magánvállalat és az induló vállalkozás. A nagyvállalat árnyékában kinövő kisvállalkozás megerősödik és úgy lép be a piacgazdaság kapuján. A vadkapitalizmus visszasságait kiküszöbölő másodlagos társadalmak szerepéről talán nálunk is lehetne gondolkodni. Talán éppen az itteni ipari parkok példájából okulva.

A héber nyelvből, a keleties viselkedésből fakadóan kevésbé találja szemben magát az ember az európai, vagy magyar jellegű tekintélytiszteléssel. Mégis ahogy növekednek ismereteim, bővül élménytáram, egyre inkább azt veszem észre, hogy az izraeli társadalom szinte minden szintjén (politika, közélet, üzleti élet) vannak olyan erős vezetőszerű egyéniségek, akik köztisztelőben állnak, az emberek felnéznek rájuk és – ezúttal a mi szóhasználatunkkal élve – a társadalom példaképeiként jelennek meg.

Azt látom, azt tapasztalom, hogy az izraeli társadalom lelki fenntartó erejének egyik fontos alapja, hogy a vezetők sokszor példaképek is. Mindez a még közeli háborúk hatása vagy talán a történelmi megpróbáltatásokból fakadó mentalitás? Netán mindenütt, minden nemzet esetében így lenne jó? A politikában nem kell másokra hivatkoznom, mint I chak Rabinra vagy Simon Perezre. Nem ellentmondás mentes személyiségek, de hogy még az ellen-

zék is tisztelti és becsüli munkájukat, nem kétséges. (De gondolhatunk a korábbiakra is: Ben Gurion, Golda Meir, Sharon, Shamir, Dayan, és így tovább.)

Mégis, hogy ne a legnevezetesebbekről szóljak, megkísérlem bemutatni a gazdasági élet két vezető egyéniségét. Egyikük Juda Hajós, a Nir I chak-i Kibbutz egyik vezetője, a másik Stef Wertheimer az ISCAR Ltd. nagytőkés tulajdonosa.

Mint említettem, öt hónapig egy kibucban éltem és ott találkoztam Juda Hajóssal, a felvidékről kivándorolt kibucnyikkal. A harvannégy éves ember fiatal korában Izrael felépítését tűzte ki élete céljául. Ahhoz a kibuchoz, ahol megismertem, hatodmagával kezdett hozzá 1947-ben, a Negev sivatagban. Végigharcolta az ország minden háborúját. Egyike a sivatagi mezőgazdaság kifejlesztőinek. Mezőgazdász, közigazdász és nevelő. Így hát az ő kis, hatszáz fős kibuctársadalmában neki jut az öreg bölcs szerepe. Gyerekek, fiatalok és felnőttek egyaránt kikérik véleményét és adnak a szavára. Ő kezeli a kérelemelnyei, általa tervezett répatisztító-rendszert, ő irányítja az automatizált öntözési rendszert, dolgozik az ültetvényeken, napjában háromszor-négyszer ócska kerékpárjával, vacak rövid gatyájában végigcsörtet a kibucban, parancsokat osztogat, magyaráz, tréfálkozik, majd este a Ber Sheva-i Egyetemre jordanisztikát megy tanulni, mert már vagy három hónapja megkötötték az izraeli-jordán baráti szerződést. Ha egy-két napig nem jelentkezik, akkor mindenki tudja, hogy Londonban, New-Yorkban vagy Buenos-Airesben van, és állítólag még senki által sohasem látott sötét öltönyt visel, mert ugye, a több tízezer tonna répat, narancsot és egyebet valakinek el is kell adnia.

Három felnőtt gyermeke van, felesége a kibuc főkönyvelője, és négy éve már egy szobakonyhás-fürdőszobás lakásban élnek. Korábban csupán csak egy szoba jutott nekik. És ahogy járom az országot, vagy hallom a többi volt kibucnyiktól, minden kibucban van két-három ilyen erős, „karizmatikus” egyéniség.

A másik eset... Közel egy éve léptem be először az ISCAR birodalomba. (A Galileiai hegység tetején 90 ezer négyzetméter területű gyármonstrum.) Dov Frommer pénzügyi igazgatóhoz járok, az „ipari park” problémakörét tanulmányozom. A harmadik évezred építményei és automatizált berendezései között még mindig félve téblábolok. A magyarként óriási rangkülönbségnek tűnő hallgató-igazgató viszony egyszerűsége és közvetlensége térít mindannyiszor észhez. Ráadásul magyarul beszélünk. Felhívhatombenn és otthon, kérhetem tanácsát, mindig szívesen magyaráz. Szerinte egy-két jó szó még nem kerül pénzbe. Megmutatja az üzemet, ő maga, nem a beosztottak. Egyedül azt tartja fontosnak, hogy akarjak valamit. De segítenének másnak is. Több magyar küldöttség járt már ott az ipari park-szisztémát tanulmányozni. Eredménytelenül. Igazán nem is értik, hiszen annyi felszámolt vagy üres gyárépítmény van otthon...

Remélem Frommer úr nem haragszik meg, egy kicsivel többet Stef Wertheimerről, a birodalom tulajdonosáról szeretnék írni. Bár vele még sohasem találkoztam, a cégnél minden órála szól: ő fejleszt, ő tárgyal kormányfőkkel, ő építi a gyárat, ő építi a dolgozók faluját, ő tanít, ő létesít múzeumot és saját főiskolát, ő támogatja a művészeteket, és ki tudja mi egyebet csinál még. Úgy gondolom, otthon ez különösen hangzik. Ráadásul egy nagytökésről van szó. Itt azonban mindez a cég tagjainak bizalmát, biztonságát, jövőjét, fejlődését jelenti.

Nem túlzok: aki az ISCAR-ról beszél az óhatatlanul róla mesél, élő legenda, aki közöttünk él.

Stef Wertheimer a világháború után Németországból érkezett Izraelbe és célja szintén az ország felépítése volt. Kicsiny esztergályos műhellyel kezdte a '50-es években, és mára egy keményfémlapkát gyártó világcég és három ipari park tulajdonosa. Tiszteletbeli tagja az izraeli parlamentnek.

Ez az üzletember és egyben politikus a nemzetgazdaság előmozdításának érdekében tett fejlesztéseivel vált népszerűvé. Elmélete szerint az állam, az államgazdaság, az ipari termelés fejlődése, globálisan összetartozó folyamat, amely folyamat az exportra termelő vállalkozások eredménye. Szerinte egy kis országban – mint például Magyarországon – először is a vállalkozók termelési és működési feltételeit kell biztosítani, majd ezeket az elemeket kell exportképesre edzeni, és mindezek után jöhet az adó és az állambevétel.

Az izraeli társadalom és az ország jövőjét a fiatalságban látja, ezért tett meg mindent és tesz meg ma is, hogy a fiatalok színvonalasabb képzésben részesüljenek. Saját pénzéből egyetemet létesített. Az egyetem tevékenységének mottójául a tanulás, a munka és a termelés kulcsszavakat választotta. Ő maga is oktat. Egyéniségfejlesztő kurzust tart, amelynek fő célja a fiatalok önálló gondolatainak felszínrehozatala, azok továbbfejlesztése.

Egy éve gyűjtöm a Stef Wertheimerről szóló, vagy az általa írott cikkeket. Egy kötetre valót fűztem már össze. Állam, haza, ipar, fejlesztés, fiatalság, oktatás, munka, termelés, tanulás, export – nagy és fontos fogalmak, egy kis ország nagy emberének gondolatai! Tanulni igyekeztem belőlük. De azt hiszem, otthon sokmindenkinek volna miért lapozgatnia e cikkgyűjteményben. Ha már a saját reformkori nagyjaink azonos ígéit elfelejtettük, vagy meg sem tanultuk.

Társadalmi csodákról mesélek: identitás, másodlagos társadalmak, példaképek ... Ugyanakkor otthon nincs olyan barátom vagy ismerősöm, aki közbe ne vetné: igen, úgy könnyű, hogy ott áll mögöttük Amerika!

Vajon mennyire függ Izrael Amerikától? Vagy mennyire igaz az, hogy Izrael Amerika közel-keleti tagállama? Ezt én pontosan nem tudom, de még a bolond is látja és érzi, hogy él valamiféle „kifejlődött” kölcsönös érdekkapcsolat. Abban egészen bizonyos vagyok, hogy Izraelt a kényszer már réges régen rávitte annak belátására, hogy egy kis országnak – mind gazdaságilag, mind katonailag – tartoznia kell valamilyen nagyhatalom, vagy hatalmi csoportosulás védőszárnyai alá.

Az viszont számomra kétségtelennek tűnik, hogy ez náluk nem jelent feltétel nélküli főhajtást, és még véletlenül sem jelenti egy társadalom arculatának felületes lemásolását. Azt mondanám, hogy az izraeliek saját életet élnek. Munkájukat az amerikai hatékonysághoz lehetne hasonlítani. Magatartásuk a mediterrán zajosság és a keleti nyugalom keveréke. Társadalmi törekvéseik pedig sajátos európai jelleget öltenek.

Tehát amikor az izraeli-amerikai kapcsolatokról vagy függőségi viszonyról kérdeznak otthon, nem nagyon tudom a választ. Ennek a függőségnek a technológiája oly elegáns, hogy maga a tény nehezen érhető tetten Izrael formális életében. A mechanizmus nagyszerűsége talán abban áll, hogy a „nagy” úgy viselkedik, ahogy a „nagyak” kell: felemeli, levegőhöz juttatja a kicsit, a kicsi pedig nem csupán engedi, hogy felemeljék, még kapaszkodik,

küszködik is, hogy mihamarább felemelkedjék. Kívülállóként – de belülről is – talán így néz ki ez a kérdés. Ennek láttán, bizony, néha-néha kicsit frigykedve gondolom el: vajon hol is van, hol lesz a mi kis országunk Amerikája?

A társadalom nagy teherterele a terrorizmus, a palesztin kérdés. Ehhez nem nagyon tudok hozzászólni. Vagy inkább nem merem beleártani magam. Azt hiszem, ez tömény politika, ahhoz viszont nem érek.

Együtt tanultok palesztinokkal, vannak csoporttársaim. A falafel-sütő barátom arab, az izraeli barátaim kocsiját a közeli arab faluban egy arab szerelő javítja, akinek egész családjával nagy barátságban vagyunk. Persze beszélgetünk is: van véleményük arról, hogy például milyen egy arab diák helyzete Izraelben, vagy egyáltalán milyenek a jobb élethez való lehetőségek más arab országokhoz képest. Félve írnám le véleményüket, mert akkor meg ithoni arab barátaim sértődnének meg. Így is, legutóbbi találkozásunkkor, apám jó barátja, Barrakh doktor, a tarjáni kórház arab orvosa azt mondta: „Bedikém, te már tiszta dzsidó lentél.”

Mégis néhány ellenőrizhető tény a jelenséggel kapcsolatban. Izraelben minden tábla három nyelvű (héber, arab, angol). Az oktatásban az arabok olyan iskolát hoznak létre, amelyet akarnak. A munkavállalás korlátlan, no meg a területi, a kulturális és mindenféle autonómia...

Nem is tudom, mit szól ezekhez egy magyar nemzetiségű füleki, losonci, rimaszombati vagy marosvásárhelyi polgár.

Izrael rendkívül érdekes ország. Sokféle nép, sokféle vallás és sokféle kultúra befogadója. A zsidók országa. Ezért sokan szeretik, sokan gyűlölik, de nagyon kevesen közömbösek vele szemben. Éppen emiatt nehéz róla írni, különösen a társadalomról. De hát mit tegyek? A sorsom odavetett és egy fiatal talán éppen a társadalomra, a társadalmi igazságokra, vagy a társadalmi igazságosság megvalósulásának lendítőire a legfogékonyabb. És ugye, a sok azonosság óhatatlanul kiváltja az összehasonlítás művelését.

Mert Tel-Avivban ugyanolyan a sürgés-forgás, a zshivaj, a forgalom, mint Budapesten, csak talán jóval kevesebb a Mercedes, a Chevolette...

Izraelben, 1995 őszén

Baráti üdvözlettel,

ifj. Paróczai Péter

Isaac Bashevis Singer*

A Moszkát család

Második feleségének halála után öt évvel Reb Mesulám Moszkát harmadszor is megnősült. Új felesége, egy ötvenes éveiben járó galíciai származású, kelet-ausztriai özvegy, akinek előző férje jómódú, brodi serfőző, tudós ember volt. Nem sokkal a halála előtt a serfőző tönkrement, és minden, amit az özvegyre hagyott, egy tudományos kötetekkel teli könyvszekrény, egy gyöngysor - amelyről később kiderült, hogy nem valódi - és egy kislány, név szerint Adél, akít tulajdonképpen Eidelének hívtak, de az anyja, Róza Frumetl, Adélnek szólította, az új divat szerint. Mesulám Moszkát az özvegyet Karlsbadban ismerte meg, ahová gyógyfürdő kúrára ment. Ott is volt az esküvő. Varsóban senki sem tudott a házasságról; Reb Mesulám a fürdőhelyről egyetlen családtagjának sem írt, és az sem volt szokása, hogy bárkinek is beszámoljon tetteiről. Szeptember közepén egy táviratot küldött varsói házvezetőnőjének és tudatta vele, hogy visszatér, és megparancsolta Leibel kocsinak, hogy a bécsi pályaudvaron várja érkező gazdáját. A vonat estefelé futott be. Reb Mesulám kiszállt az első osztályú kocsiából, utána a felesége és mostohaleánya.

Mikor Leibel odament hozzá, Reb Mesulám így szólt: Ő lesz az új úrnőd - és súlyos szemhéját leeresztette.

A csomag, melyet Reb Mesulám a kezében tartott, mindössze egy színes válcimkéssel sűrűn teleragasztott, elnyújt aktatáska volt. Nagy, fémcsatos útiládáját poggyászként adta fel. De a hölgyek mindenféle útitáskákkal, csomagokkal és kötegekkel megrakodtan érkeztek. A kocsi alig volt hely, ahová a sok holmit rakják; így nagy részét kénytelenek voltak a vezetőfülkére halmozni.

Leibel távolról sem volt félneknek nevezhető, de a nők láttán elvörösödött és teljesen szótlaná vált. Az új Moszkátné középtermetű volt és sovány. Vállai kissé görnyedtek, arca nagyon ráncos. A náthától kivörösödött az orra, és a szeme egy született nemesasszony szomorú, nedves szeme volt. Istenfélő, férjzett zsidóasszonyhoz illő, szűk parókáját puha, fekete vállkendő borította. Hosszú, csillogó fülbevalót viselt. Szövetruhája fölött pelerin

* I. B. Singer nagy családragénye az idei Ünnepi Könyvhéten jelenik meg a Novella Kiadó gondozásában. Magyarországon a műből első ízben lapunk közöl részletet.

szabású, selyem felsőkabát volt, lábán francia stílusú, hegyes orrú cipő. Egyik kezében borostyán nyelű esernyőt tartott, a másikkal pedig leánya kezét fogta, aki egy húszegynéhány éves, magas, karcsú lány volt, hozzá szabálytalan orr, csontos arc, hegyes áll és keskeny ajak. Mint aki éjszakákon át nem aludt, szemei alatt sötét karikák látszottak. Hajtűkkel sűrűn letűzdelt, fakószürke haját szorosan hátrafésülve, görög kontyban viselte. Kezében elhervadt, sárga virágcsokrot, egy piros szalaggal átkötött csomagot, és egy nagy dobozt tartott, továbbá egy könyvet, amelyből kis csomó ágacska kandikált elő. Leibelt ezek a sátoros ünnepen használt fűzfaágakra emlékeztették. A lánynak csokoládé és enyhe köményillata volt, és még valami szemtelenül idegen. Leibelt elfintorodott.

- Felvágós kis dáma! - mormogta magában.

- Adél, gyermekem, ez Varsó - mondta Róza Frumetl. - Ugye, milyen hatalmas város?

- Honnan tudjam? Még nem láttam - válaszolta a lány hibátlan galíciai kiejtéssel.

Most is, mint mindig, ha Reb Mesulám útra kelt vagy hazatért, kíváncsiskodók gyűltek köré. Varsóban nem akadt ember, aki ne ismerte volna, akár keresztény, akár zsidó. Az újságok nem egy történetet közöltek róla és a vállalkozásairól, még a fényképét is kinyomtat-ták. Külsejét tekintve különbözött a régi iskolából kikerült varsói zsidóktól.

Magas, szikár, arca sovány és beesett, kecskeszakállán minden egyes szőrszál külön állt. Bozontos szemöldöke alól hideg, szúrós és zöldes színű szemek villantak elő. Az orra horgas volt. Ajka fölött, akár az oroszlánfóknak, ritkás bajusz éktelenkedett. A fején csúcsos szövetsapkát viselt. Derékban húzott, hátul felhasított kabátja úgy nézett ki, mint egy főúri kaftán. Messziről akár lengyel, sőt Nagy Orosz nemesnek is nézhették volna. De közelről láthatóvá váltak az istenfélő zsidóra utaló pajesz tincsei a halántékán.

Reb Mesulám sietett. Időnként megbökte Leibelt vállát, hogy vezessen gyorsabban. Már a koci felpakolása is sokáig tartott. Ezenkívül a Vielka utcából a Gzhybov térre vezető utat eltorlaszolták a tűzoltóautók, így a Marszalkowskán és a Krulevska úton kellett menniük. Az utcai lámpákat már meggyújtották, és a gömbalakú, zöldeskék lámpák körül legyek raja röpködött, árnyékot vetve a járdára. Bizonyos időközönként egy pirosra festett villamoskoci robogott el mellettük, a magasban lévő elektromos vezetékek ilyenkor kék szikrát szórtak. Reb Mesulám jól ismert itt mindent; a magas épületeket, a széles kapukat, az áruházakat a fényesen kivilágított kirakataikkal, az autóút két sávja között álló rendőrt, az angolkertet, ahol a dús lombú fák ágai áthajoltak a magas kerítés fölött. A sűrű lombkoronán át halvány fények villantak, azután kihunytak. A park belsejéből enyhe fuvallat áradt, amely mintha szerelmespárok titkos suttogását sodorta volna. A kapuknál két karddal felfegyverzett csendőr vigyázta, nehogy a hosszú kaftános zsidók vagy asszonyaik be-merészkedjenek a parkba egy kis illatos levegőt szívni. Kissé távolabb ott állt a tőzsde, amelynek Reb Mesulám az egyik legrégebb tagja volt.

A koci befordult a Gzhybov térre, és egyszerre minden megváltozott. A járdákon nyüzsgtek a szövetsapkás, gyapjúkabátos zsidók és a fejkendős, parókás nők. Itt még a szagok is mások voltak. Piac szagát árasztotta a levegő - romlott gyümölcs, citrom és valami édeskésnek és kátrányszagúnak a keveréke, amelyet bajos lett volna megnevezni, s amely csak akkor ütötte meg az ember orrát, ha hosszabb távollét után tért vissza. Az utca zajos és mozgalmas volt. Az utcai árusok fülsiketítő kántálással kínálták portékájukat - krumplis

lepényt, meleg csicseri borsót, almát, körtét, magyar szilvát, fekete és fehér szőlőt, görög-dinnyét egészben és félbevágva. Az esti meleg ellenére a kereskedők felsőkabátot viseltek és övükről nagy bőrerzsények lógtak. A kofák dobozokon, padokon és a házak küszöbén ültek. A bódékat lámpások világították meg, de néhányban csak a farekeszek szélére ragasztott, pislogó fényű gyertyák égtek. A vevők vettek a gyümölcsökből, megtapogatták vagy éppen belekóstoltak, szájukkal cuppantva, hogy érezzék az ízét. Az árusok bádogmérlegen mérték a portékájukat.

- Arany, arany, arany! - kiabálta egy fejkendős asszony egy összetört narancssal teli láda mellől.

- Mézédés, mézédés! - skandálta egy kosár penészes szilvát őrző dundi lány.

- Borízú, borízú! - árulta rikoltozva egy vörös arcú, vörösfejű házaló, kosárnyi összetöppörödött szőlőjét. - Fogják, vigyék! Szagolják, vedeljék! Kóstolják, vegyék!

Az út közepén fuvarosok túlterhelt társzekereket irányítottak. A nehézkes mozgású, felszerszámozott lovak patái szikrákat szórva kopogtak a kövezeten. Egy rézjelvényes, kalapot viselő hordár hatalmas kosár szíjait cipelt, vastag kötéllal a vállára erősítve. Egy vízlepergető sapkás, kék kötényes házmester hosszú söprűjével épp a házuk előtti járdát söpörte. Gyerekek, akiknek nyolcszögletű sapkája alól kilógtak a kis huncut fürtök, özönlöttek ki a héber iskola kapuin. Hosszú kabátjuk szárnyai alól előtűnt foltozott nadrágjuk. Egy fiú, mélyen szemére húzott sapkában, újévi naptárakat árult torkaszakadtából kiabálva. Egy riadt szemű, kócos pajeszű, rongyos fiatalember egy doboz mellett állt, amelyben imakendők, imaszíjak, imakönyvek, rézből készült Hanukka-gyertyatartók és terhes nőknek amulettek voltak. Egy természetéhez képest nagyfejű törpe, kötegni bőrosttorral járkálva ide-oda csapkodott a szíjakkal, bemutatván, hogyan kell elfenekelni az engedetlen gyerekeket. Egy karbidlámpával megvilágított pulton néhány köteg jiddis újság, olcsó kisregények és tenyérjóslással, koponyatannal foglalkozó könyvek heverték. Reb Mesulám kitekintett a kocsai ablakán és megjegyezte: - Izrael földje, he?

- Miért járnak ilyen rongyokban? - kérdezte Adél fintorogva.

- Itt ez a szokás - válaszolta Reb Mesulám nem titkolt türelmetlenséggel. Egy pillanattal eljátszott a gondolattal, hogy elmondja a két nőnek, ő még emlékszik arra az időre, amikor ezeket a magas épületeket emelték; hogy neki magának sem kis része volt a munkálatokban; hogy évekkel ezelőtt ugyanez a környék olyan sötét volt, mint Egyiptom, s hogy nappal kecskék, tyúkok kóboroltak az utcán. De először is nem volt idő az emlékeztetésre - a kocsai már majdnem elérte úticélját - másodszer pedig Reb Mesulám nem olyan ember volt, aki a saját dícséretét zengi vagy folyton a múltat emlegeti. Tudta, hogy a mellette ülő két nőt nem túlságosan bűvölte el Varsó, és egy pillanatra kínzó megbánást érzett elsietett házassága miatt. Mindez Koppel bűne, gondolta magában. Az intézője túlságosan a markában tartotta őt.

A kocsai Reb Mesulám háza előtt állt meg. Leibel leugrott a bakról, hogy segítsen gazdájának és a hölgyeknek. A csoport, amely azonnal köréjük gyűlt, elárasztotta őket megjegyzésekkel.

- Nézzék csak! - kiáltotta egy nő. - Idegenek a városban!

- Ki ez a madárijesztő? - kiabálta egy szakadt nadrágos, a fején kalap helyett papírcsákót viselő fiú.

- Úgy élek, hogy az öreg kecske újra megnősült - mondta a nő, most még hangosabban, hogy mindenki meghallja.

- Óh, mama, ezt nem lehet kibírni! - hahotázott egy kövér lány, egy kosár friss péksüteményt szorítva a melléhez.

- Hé, el az útból! - kiáltotta Leibel torkaszakadtából. - Mi az ördögnek lebzseltek itt? Idióták gyülekezete, hogy a fene vinne el benneteket!

Utat vágott a tömegben, és a három bőröndöt a Reb Mesulám lakásába vezető lépcsőhöz vitte. A házmester és a felesége kijöttek segíteni. Egy mezítlábás fiú, több számmal nagyobb nadrágban, a tömeg széléről odarohant a kocsihoz, és kitépett egy maroknyi szórt a ló farkából. A ló hevesen meglódult. A péklány rákiáltott: - Hé, te fattyú! Száradjon le a kezed!

- A tiéd is, te kétkopejkás kurva! - ordította vissza neki a fiú.

Róza Frumetl sietve maga után húzta a lányát, hogy megóvja őt az efféle közönséges beszédétől. Hamarosan mindhárman - Reb Mesulám, a felesége és a mostohaleánya - átvágtak a ház főbejáratán keresztül és felmentek a Moszkát lakásba vezető egyetlen lépcsősoron.

(Fordította: Turczi István)

Fábian Györgyvér : Prométheusz

Itamár Jáoz-Keszt

Van aki útra kel és van aki itt marad

„Jövőre, ilyenkor”
de ki a megmondhatója...
A kávéház teraszán zápor dönti fel a könnyű székeket
és a víz cseppenként lopózik zakód zsebébe;

A nyirkos hideg csontodig hatol,
mintha tél lenne, de most még nyomasztóbb,
és a zsebnaptár is átnedvesedett;
galamb billegeti farkát és fehér tollazatát
egykedvűn borzolva a tócsába leskel;

Hát ez a nap is végetér –
amott túristák háborúról,
békéről locsognak:
„majd jövőre”
és továbbállnak,
kameráikat lóbálva,
melyek mint üres szív kattognak egyre a bordák között.

És aki marad, az itt marad örökre.

S te csak ülsz a spirálisan növényes esti fény búvókörében
és tűnődsz; mi is köt végleg
ehhez a tájhoz, az üveges esőhöz
és a galambhoz, mely tócsából issza a pillanat nyugalma,
mi az, mi idehúz és összetartja léted,
akár egy régi történelemtankönyv elsárgult lapjait?

Az elárvult imatárgyak feltámadása

Midőn beléptem, válaszolt a padló halk recesenéssel,
megmozdultak az árnyak,
s mint kihalt lények porcos csontváza, összeverődtek,
majd zseblámpa fénye rebtent a sötétség peremén;
sziklabarlangi lépések tétova, tompa puffanása.
És íme, mint az ókori szent állatok tetemei,
oldalukra dőlve heverték az itthagott imatárgyak,
feledve már, hogy valaha az Örökkévalót szolgálták
életükkel, s csak némaságuk volt most fájóbb,
mint a pusztulásra ítélt állaté.

Midőn beléptem a romos templom bejáratán,
sötétségtől kimarjult szemekkel révedtek felém,
kinek jöttére felneszelve a lét és nemlét küszöbén,
emlékezni kezdtek újra régi önmagukra:
kandeláberek, foszlott kendők és imaszíjak,
penészes szidur-lapok és áldás-serlegek,
hajdani hívők kegytárgyai, idézve
húsból és vérből való egykori gazdáikat,
kik eltűntek táborok halállal illanó füstjébe fúlva
vagy szétszóródtak a világ megannyi tájain,
eső és hó-temette haldokló kegyzerek törmeléke:
akár a szent állatok porladó csontjai.

Láttam, reszkettek mind a téli fagyban,
vágyódtak az emberi szóra, mely fellobbantja ismét
kihült testükben a Szentség melengető lángját,
ha egy percre is csupán, ünnepi örömök eszközeként
feléled bennük a múlt, s a betévedt látogató ruhájába
váltig kapaszkodva, elhagyott tárgyak fakó hangján
szólhatnak végre, így könyörögve:

„Imádkozzatok értünk,
hogy néma tárgyi létünkben egy napon feltámadhassunk,
és visszakerüljünk a szent posztra,
és lehessünk akkor újra Kødusa tűzének eszközei...”
Ekként szóltak ők, s én szülővárosom templomának
beomló falai közt állva nem tudtam, miféle imát mormoljak
egymagamban itt, hol rég nem járt tíz igaz ember
s távol már a Minjánnak nevezett férfigyülekezet,
míg nem a könyörgő szent állatoktól elfordítva arcomat
hirtelen felsajdult a szív, zsugorodott a máj

és a felajzott epe görcsbe rándult,
 régholt távoli rokonok képe zúdult elemi erővel elé,
 s ők unszoltak, mondván:
 „Ne makacsold meg magad, most mi vagyunk
 a titokzatos gyülekezet, és zsolttárogat éneklünk majd
 pusztuló szent állatainkról, ezért hát figyelj ránk,
 ne hallgass se a megszokás, se a hideglelés ész szavára...”
 „Legyen meg a ti akaratotok”, válaszoltam,
 majd leültem a templom egyik zugában,
 és egy felismerhetetlennek tűnő kegyszert
 kezdtek el babrálni ujjaim, a tárgy tehetetlenül
 kuporgott a sötétségben, de egyszerre melegség járta át,
 az élő, emberi test melege, ekkor ajkammal megérintettem
 a viaszseppes fém felületét, s az mintha egy pillanatra
 felfénylett volna előttem, én erőmet összeszedve leheltem
 új életet belé, szülővárosom elhagyott zsinagógájába mélyén
 mint valami sziklabarlangban, az ócska, kinek-se-kell-már
 imatárgyak úgy heverték ott, egymásra dobálva, árván,
 míg nem felemeltem őket és törtarany-szemükben felcsillant
 újra a remény, s halkán, zsolttárogóan zümmögni kezdtek
 rég elfeledett imaszavakat
 egy közeledő ünnep tisztaságáról,
 mely minden evilági tárgyon túlról
 érkezik –
 És könyörögtek, magukra ne hagyjam őket megint.

Szarvasi születésű (1934) izraeli költő. Válogatott versei (Új Pegazus-sorozat, Európa) 1989-ben jelentek meg. Jeles műfordító is, a magyar líra klasszikusai mellett kortárs magyar költők verseit fordította. Ld.: Csodaszarvas 1-3. Több magyar irodalmi díj tulajdonosa, a Magyar Írószövetség tiszteletbeli tagja.

Jákov Beszer

Téli vers

A tél itt
párás és megbocsátó s te mellkasod
állig begombolt, puha bőrkabát mögé rejted,
melyen szél korcsolyáz. Hideg van. Az arc
csupa jégvirág. Ez a szél csavart ki egykor
öles fát s döntötte emberre, állatra egyaránt

A lovat letaglózták, bőrét lenyúzták,
az embert megdőlt fa árnyékába temették

A földeket takaró, fehérén szikrázó halálból
mint gyertyák, gyúltak ki
a nyírfák

Ez volt az én első
háborúm

De itt
a tél oly enyhe és megbocsátó
s a mellkast elrejtí az öreg bőrkabát
csak az a ló poroszkál még nyomomban

1934-ben született Lengyelországban, az ötvenes évek óta él Izraelben. Lengyel, jiddis és orosz költőket fordít héberre, a 77-es újság című baloldali irodalmi folyóirat szerkesztője Tel-Avivban.

Jiszráel Hár

Vers

Elveszett arcodat
akkor este
megtaláltam
a vásár forgatagában.

Lábujjhegyen közeledtem a pulthoz,
hol játékot kerestél kislíadnak,
s piros kalapodat nyújtottad felém.

Arcod arcomtól lélegzetnyire.

„Mesélj valami szépet!”, kérted,
de szám néma maradt,
akár karodon nyugvó, vágyódó ujjaim.

Hazafelé
akváriumot láttunk,
különös halak úszkáltak benne,
vidáman nevető és szomorú halak,
az egyik hirtelen eltűnt a korallok között,
már nem emlékszem, sajnáltam vagy megvettem érte.

Már hajnalodott, mikor elmentél tőlem.
Egy régi pénzérmét adtál emlékebe.
egyik oldalán, levélkoszorúval a homlokán,
fiatal lány arcmása volt,
a másik oldalán – trombita, felhők és virágok.

S akkor mondtam valamit.

1932-ben született költő, az Izraeli Fegyveres Erők Kiadójának szerkesztője. Tel-Avivban él.

Zerubável Gilád

Titkok mélye

A kék mező esti csöndjében halkan susogó lombok közt
kőrösfák nyújtják sovány karjukat a szélnek.

Elnémult már a szürke út is.
Az árván maradt nyári ugaron,
mint oltalomért reszkető szív,
mely fél egyedül a sötétben,
súlyos földdarabok, holt rögök fekszenek.

Mintha a vidámság örök száműzött volna e tájról,
eltűntek rég a szénaillatú dalok, a mécs lángja,
s a kacsú nevetés. –

A szomorúság arcára új ráncokat
vésett az idő:
véres emlékü barázdákat hasít a szél,
s elborít mindent
megkövesítő, néma haraggal.

Az út rezzenetlen, belezuhan a sötét éjbe s hallgat
tovább.

S az égen, a felhők rongyai mögül
rémült lángnyelvek
csapnak rőten elő.

1912-ben született Besszarábiában. 1922-ben vándorolt ki Erec Jiszárlbe. Kibuclapot szerkesztett, és ő írta az 1948-49-es függetlenségi háború himnuszává lett Pálmáh-dalt is. 1988-ban halt meg.

K.A.Bertini

Idill

Az öngyilkosság után
A férfi lelke átsétál egy másik létbe.

Várja ott a kés, a villa,
S az éles fényt a lámpaernyő puha színekre bontja.

Csak szívd a cigarettád,
S egy percre, Kedves, húnyd le szép szemed.
Árnyék lebben a csonka kéz mozdulatára,
Míg a másik kéz lassan felmetszi a bőrt.

S akkor eljön majd a várva várt óra,
Az egyetlen, mit régóta kívánsz.
A férfi holtan fekszik ágyad mellett,
S te némán virrasztasz fölötte, miközben a kiömlött
kakaó, akár egy meleg, barna szőnyeg,
eltakarja előled az éjszakát.

1903-ban született Besszarábiában. A II. világháború idején cionista tevékenysége miatt letartóztatták, és Szibériába száműzték. Tanulmányíró, műfordító, költő. 1947-ben vándorolt ki Izraelbe.

Áser Reich

Úti fohász

Nem vagy itt, káosz uralkodik
Engedd hát, hogy lebírijam a sötétséget
és átjussak, átjussak végre
ezen a hosszú éjszakán,

mely belül üres, és csiga-meztelen kívül,
még erdő sincs előttem, mely visszatartana

Nyisd meg számomra fénylő égboltodat
a világosságot
és kíséremül küldj angyalokat körém

Adj békét, de ne ott fenn a magasságban
az angyal hiába ember-arcú
szenvedéseinket nem értené sosem
adj békét földi útjainkon, s ha már nekivágtunk

átjutva a létezés sötét labirintjain
hazaérjünk, hazaérjünk és emberként éljünk

Turczi István fordításai

Jeruzsálemben született 1937-ben. A jeruzsálemi Héber Egyetemen tanult. Az Izraeli Írók Nemzeti Szervezetében tevékenykedik, a szervezet Moznájim című folyóiratának szerkesztője volt.

Fábián Gyöngyvér : Pietà II.

K. Peák Ildikó

„Az én békém”

Fábián Gyöngyvér világa

A századforduló s a századelő évtizedeiben a „női festő” jelző sok esetben – s okkal – egyet jelentett a mégoly jó értelemben is vett művészkedő dilettáns figurájával, aki egy női festőiskola elvégzése, vagy akadémiai tanulmányok után otthon festegette, elsősorban időtöltésül, családi enteriőrjeit, csendéleteit. (Talán elég, ha itt *Feszty Masha*, *Benczúr Ida* nevét említjük). Hasonló jelenséget tapasztalhatunk egyébként a korabeli szobrászatban s irodalomban is. A II. világháború után s különösen napjainkban a „gyengébb nem” soraiból kikerülő művészek alkotásai gyakran markánsabbak, erőteljesebbek, határozottabb képi világot teremtek, mint férfi társaiké. (Gondoljunk csak a költők közül *Nemes Nagy Ágnes*re, a festők közül pedig *El Kazovszkij*ra.)

Fábián Gyöngyvér azonban igazi női festő – a szó legszorosabb s legjobb értelmében. Művészi, egyben emberi érzékenységről tanúskodó festményein csendes derű, humánus, az emberbe s az emberibe vetett hit uralkodik. Nem nőieskedő, negédes ez a líra – hiszen portréi a kegyetlenségig őszin-

ték –, hanem egy olyan asszony belső harmóniáját sugározza, aki apróságokban is észleli, átéli s érzékelteti a bennünket körülvevő világot.

Fábián Gyöngyvér 1944-ben született Salgótarjánban. Bár formálódó művészi pályája során fiatalon hagyta el a várost s a megyét, vallomásai szerint is meghatározó élményt, emléket jelentettek s jelentenek számára a nógrádi hegyek, a kemény munkát végző bányászok s az Üveggyár – a tűzben formálódó üveg csillogása, a végső mondanivalót emberi kézben elnyerő anyag alakulása, formálódása. Bár sorra nyílnak sikeres kiállításai külföldön, időről időre visszatér Salgótarjánba. Legutóbb a *Nógrádi Történelmi Múzeumban* mutatta be alkotásait egy retrospektív jellegű egyéni tárlat keretében.

Fábián Gyöngyvér munkássága – bár sokan elsősorban portréfestőként ismerik – sokrétű. Korai, az 1970-es években készített, elsősorban népmesei, népballadai ihletésű, lírai hangvételű tűzzománcjai mellett festményei három nagy témakört ölelnek fel

– az emberi lét (a halál, a magány, a szerelem), a Biblia világa s az emberi arc más jelzik e főbb vonulatokat.

Az emberi viszonyok, kapcsolatok s a lét sorszerű fordulatainak látványá fogalmazása évek óta foglalkoztatja Fábían Gyöngyvért. Korai *Európa elrablása* című zárt, tömör megfogalmazású festményén egyszerre tükröződik a félelem az ismeretlentől s a belenyugvás a kikerülhetetlenbe, zavar s a jövődő anyaság sejtése. Az *Alvók*-sorozat szinte gubóként álomba dermedő emberpárja úgy tűnik, egyedül van a világban, rideg személytelen környezetük egymáshoz tartozásukat erősíti.

Fábían Gyöngyvér különös érzékenységgel, együttérzéssel látja s láttatja az idősek, a magukra hagyottak világát. Üres, hidegen fehér kórteremben kuporgó anyókái, a négy fal között az üvegablakra tapadó öregembere s nénikéje a véglegessé vált magányt sugallják. E figurák azonban nem törtek meg, egyfajta csendes méltósággal fogadják sorsukat.

Az utóbbi években jelentek meg Fábían Gyöngyvér oeuvre-jében az emberi lét alapját, a szerelmet megmutató alkotások. E képeken szinte expresszíven gomolygó, kavargó vonalhálóval rajzolja körül a formákat. Az egymásba gabalyodó, majd szétváló, arc nélküli alakok vonzzák s taszítják egymást, elszakadnak egymástól, hogy később még szorosabban összefonódjanak. E visszavisszatérő ritmus az élet lüktetését, örök körforgását példázza.

Az expresszív megfogalmazás, az izgattottan kavargó formák megjelenítése mellett Fábían Gyöngyvér otthon van a csend, a meditáció világában is. A levegős színek, a nyugodt formák végtelen csendet, egyszer-s mind elmélyedő nyugalmat, derűt sugall-

nak s az emberbe, az emberi létbe vetett hitet érzékeltetik, hiszen a *Homoktemető* sivatagi napján száradó csontjait is megértéssel szemléli a messzeség sejtelmesen derengő kékségébe mélyedő Filozófus.

A Bibliát, az Ó- és Újszövetséget felidéző alkotások is jóval többre vállalkoznak, mint egy-egy történet, jelenet cselekményének illusztrálására. Fábían Gyöngyvért e művek – melyek közül a legkorábbiak a 70-es, 80-as évek fordulóján keletkeztek – képi megfogalmazása során szintén az általános tartalmak, gondolatok megjelenítése foglalkoztatta. Az *Áldozat* magánya, kiszolgáltatottsága, a fohászokdó alak döbbenete, az értetlen tömeg által halálra ítéltetett megcsúfolása, a fiát elvesztő anya kétségbeesett fájdalma időtlen – nem köthető sem helyhez, sem évszázadhoz. A gondolat kifejtése érdekében a művész elsősorban a főalakokra koncentrálnak – gyakran fehér ruhával, színpottal is kiemelve azokat –, a mellékszereplőket csupán körvonalak írják körül. E figurák szerepe – vázlatosságuk ellenére is – fontos, hiszen erősen karikírozott, groteszk arckifejezésük, mozdulataik rendkívül jellemző erejűek, egyszer-s mind aláhúzzák a történetet.

Nem véletlen, hogy Fábían Gyöngyvért sokan szinte kizárólag portréfestőként tartják számon, hiszen munkásságát a kezdetektől napjainkig végigkíséri az emberi arc más megörökítése. A korábbiaktól eltérően – természetesen a műfajból is adódóan –, a művész e festményeken nem az általánosan érvényest kívánta s kívánja megragadni, hanem az egyedi jellegzetességeket, melyek nem is elsősorban az arcvonásokban, gesztusokban nyilatkoznak meg, hanem a mögöttük rejlő lélekben. A korai portrékat a nagy felületek, összefogott – szinte monumentális – formák, egységes, elsősorban

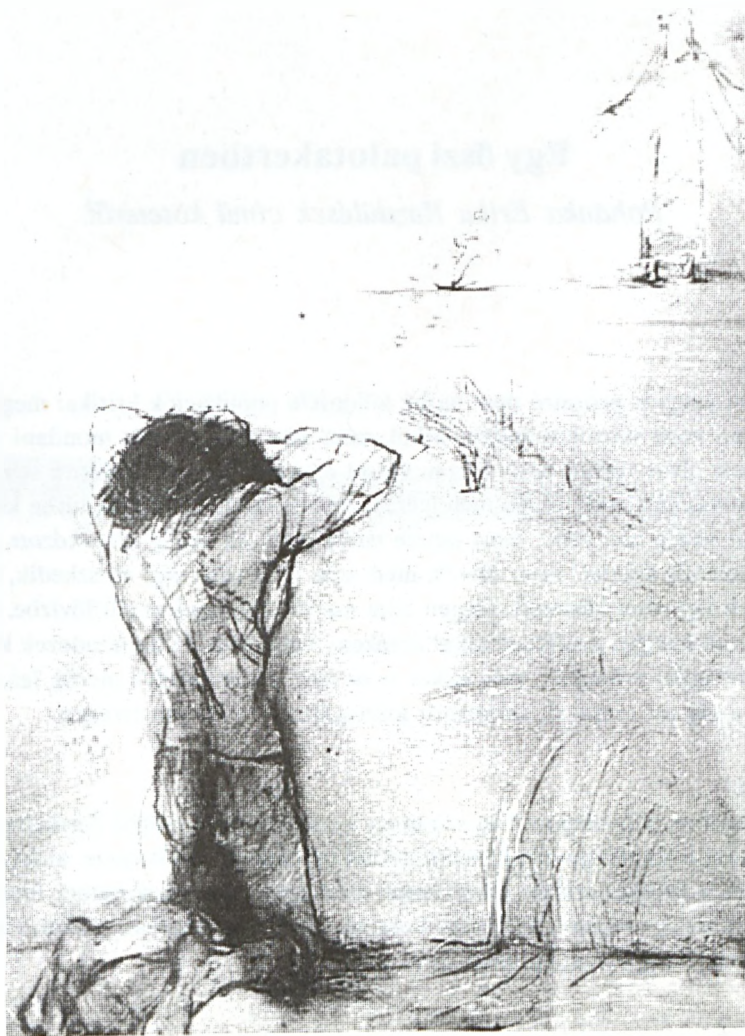
földszíneket felhasználó tónusok jellemzik. A későbbi alkotásokon a szín- és formavilág egyre inkább fellazul (de nem hígul fel). E folyamat napjainkra egy egyéni, rendkívül expresszív, inkább rajzosabb, erőteljes, szinte harsány színekkel, görcsös formákkal összegezhető stílus kialakításában csúcspontot ér el. A rendszerint szemből ábrázolt, ülő félalakok első pillantásra szinte feloldódnak a kavargásban. Ha figyelmesebben nézzük azonban ezeket az arcmásokat – bár egyikük-másikuk szinte karikatúraszzerűnek tűnik – látjuk, hogy bár nem „megszólalásig hűek”, de szinte élnek. Csillogó szemük, gesztusaik jellemük hű tükörképei. Fábíán Gyöngyvér nemcsak az arcvonásokkal, mozdulattal jellemez – különösen fontosnak tartja a kéz kiemelését, mely néhány esetben szinte hangsúlyosabb, mint az arc. A kéz – mint az emberi mimika egyik alapvető eszköze – egyébként nemcsak a portrékon kap fontos szerepet, néha hevesen gesztikuláló körvonalai erőteljesen jelen vannak a bibliai tárgyú alkotásokon is.

Fábíán Gyöngyvér oeuvre-je főbb témáinak rövid jellemzése után érdemes néhány szóban összefoglalni az alkotó művészi eszköztárának alakulását, fejlődését – bár ezt a fentiek során is több ízben érintettük.

Az első festményeken – valószínűleg mesterek, példaképek hatásától sem függetlenül – az erőteljes körvonalakkal megrajzolt, földszínű tónusokból, nagy foltokból építkező zárt formák a jellemzők. A 70-es évek második felében a művészi kísérletező

kedv eredményeként a figurák, alakzatok még zártabbá válnak, felületük „meggyúrt”, az alkotó szívesen s jó érzékkel él a montázstechnikával, fotórészletek applikálásával. A 70-es, 80-as évek fordulóján lehetünk tanúi Fábíán Gyöngyvér ma ismert, jellegzetes stílusának kialakulásának. A formák fokozatosan elveszítik szigorú körvonalait, foltszerűségüket, rajzosabbá, szinte lehetőleg könnyűvé, szinte áttetszővé finomodnak, a színek kivilágosodnak, élénkebbé válnak – az előszeretettel alkalmazott pasztell-technika eredményeként is. A vonalvezetés néha izgatott, szinte kuszán ideges, mozgalmasságot, frisséget kölcsönözve a képeknek, máskor délibábszerűen lebegővé válik a közvetítendő meditatív, elmélyedő hangulatnak megfelelően. Az utóbbi években keletkezett portrékon a körvonal – ahogy a fentiekben is említettük – szinte megszűnik létezni, szerepét expresszíven felrakott, élénk színű foltok, vonalak veszik át. Ez a ragyogó szín- és formavilág azonban nagyobb jellemző erővel bír, mint egy élethű portré, vagy akár a fénykép.

Sokrétű s változatos Fábíán Gyöngyvér műveinek világa. A változóan sokféle képi megoldás a lírai s dinamikus megfogalmazás, a művészi útkeresések mögött azonban ugyanazt a gondolatiságot leljük meg – a belső békét, mely nem azonos az önelégültséggel, hanem az emberek s az emberi viszonyok jobb megértésére s megértetésére sarkall.

Fábián Gyöngyvér : A tékozló fiú

Szallágh Zsolt

Egy őszi palotakertben

Pohánka Erika Rezdülések című kötetéről

Miért nem?

Középkorú magyar prózáíró nem hajlik különféle publikációk kritikai megközelítésére: mert nem akar, mert túl sok munkába kerül; mert nem akar rosszat mondani – de jót sem akar; mert nem olvas verset; mert három verset egyvégtében még annyira sem olvas, mint egyet; mert *látatlanba* ' már régen nem ígér; mert ha nő az alany, még hírbe keverheti (*vi-ca versa – ha eddig nem tette, most ugyan miért teszi, ha eddig elzárkózott, ugyan minő empirikus közelítés készíti most ötet?*); mert más könyvébe úgy ereszkedik, mint idegen helyen, idegen kéz által készített, idegen ízlés szerint zubogtatott fürdővízbe, előbb a kisujj, azután a láb kisujja, azután az alkar érzékeny belső fala, és ha mindezek közelítenek a megszokott keverési arányhoz, még akkor is sziszeg, nyögdecselve merül, les, semmi jóra nem számít, amíg ott csapkod, szappanoz kiszolgáltatva – idegen terepen.

Miért igen;

Mert időközben megvilágosul: itt szó nincs verseskötetről, mégha formailag vitathatatlannal az is; mert a tömörítés megközelíthetetlen csodájával akadt össze, amely üvöltve követeli magának a kritikai érintés teherétélét; mert szépséges sorok hátára falvédőszövegek kerültek; mert ez egy regény, belátható korszakokkal, éles zónahatárokkal, visszamenőleg megszomorított jó napokkal; és: mert igen.

Labirintus 1.

A leírt, megfogalmazott benyomások, érzések, érzelmek, emlékek, az emlékek színe és illat – ha nem felejttem ki az olvasót, ha kiviszem elé –, olyan követelményrendszert állít

fel az alkotó számára, amelyet a legfontosabb és legmegrendítőbb érzelmek esetén sem mellőzhet, nem hagyhat figyelmen kívül.

Ez a tétel általában egy versre vonatkozik.

Kötetnyi költemény magasságában mások az alapkívánságok. Az olvasó értékrendszere – kiélesedett, összerázódott, szavai világában egyéni hangra lelt költő esetében – nem változtat érdemben, és nem is igény érdemben.

Éppen a kötet mérete jelenti azt a lehetőséget, amely hátránynak számít folyóirat-publikációkban: kitágítja a már bejárt helyszíneket, olyan bonyolult összefüggéseket is bemutathat, körbejárhat, amelyre nem ad elég időt és területet a közlés más formája.

Labirintus 2.

„Szokj, szokd csak kedves olvasó, kezd a közepén, a végén, olvasd fejre állítva, ahogyan akarod. Én a munkámat elvégeztem, te következel!” – mondja a költő, miután úgy.

Szokd a szavakat, a rendszert, a világot.

Ez költőtől nem különleges kívánság.

Ha egyszer nekilátott a térképrajzolásnak, kiterítette, vállalva az exhibicionizmus vádját, vállalva azt is, olvasói nem jutnak el a labirint magjáig, nem értenek meg mindent, de mégsem áldozta be az egyszerűsítés kedvéért kedvenc elágazásait, ez a legkevesebb: *elvárja, építkezzünk belőle egy ideig.*

Mit akarhat még?

Lehet – ha azt választja – vátesz, politikai purifikátor, nemzetféltő dalnok, kormány-szolgá íródeák. A felsorolt kategóriák nem kimondottan nyerők a mai – és a tegnapi – viszonyokból eredeztethetően.

Az olvasó azt kéri, ő legyen a célpont, tegnapját és tegnapelőttjét szeretné visszakapni a (ki)választott költő segítségével.

Szerelem, hős, születés, kétely, bizonytalanság, ősök, halál.

Test, magány, vágy, természet, egek, földek, temető, teremő csendek.

Egyedüllét, érzelmek, felfokozott érzelmek, szólista reggelek szomorúsága, nyomorúságos, holnapig tartó esték bánata, folt az ebédlőasztal damasztján, önvád, hűség, hűtlenség, szex.

Palóc haiku?

Az eredeti haiku szigorú szabályok szerint épül, három sor, tizenhét szótag, rímtelen, hangsúlyos, soronként két hangsúly. A palóc haiku – ha rövid időre eltekintünk a japán haikulíra mély és goromba irodalomtörténeti meghatározástól – csak a szellemiséget vonta maga alá: természetábrázolás, természeti jelenségek szimbólummá emelése, mély filozófiai tartalom, amely bölccsé és törekennyé teszi a palóc haikut. Ezt – vélhetőleg – eleve így

gondolta Pohánka Erika. Rövidek legyenek az anyagok, tömörek, jelzesszerűek, ám ha az olvasónak van affinitása a tőle független alapigazságok és részletek – *rezdülések* – összeállításához, akkor tessék, itt ez a kötet.

Túldíszítés

Pohánka Erika nem úgy díszít túl, hogy a szavakat cifrázza, netán fölös számú szójátékot enged be rövid verseibe. Nem. A lélek nem ismeri fel, túlnövi adott lehetőségeit; a nagy, árva szív földig nyomja az anyagot; feketén ragyogó éjszakai Lánchíd ível át a megrendszabályozott, térdig érő Ipoly fölött, miközben a hidak méltóságát a víz adja meg, ha nem hömpölyög alatta megállíthatatlan áradásban a Duna, nem tudni pontosan, mire az építmény. (*nap két...; Tűz-ízű vágyálom; Az Út; Szegény-gazdagon*)

Hárfázik a szél

A kötet központjának szánt, *Hárfázik a szél* című blokk emelkedik el leginkább a test, a kielégülésre nem találó szeretetvágy általánosnak látszó józsefattilai problematikájától. Visszafogott, pontos jelzők kíséretében megjelennek az öregek, nagyszülők, a vecei vasútállomás, az apa betegsége, bendzsója. Környezetet rajzol a költő, várost jelez a szerelmesversek köré, megállítja a lebegést, helyhez köti.

A késő

Előre és hátralapozva Pohánka Erika kötetében, leggyakrabban a *késő* jut az olvasó eszébe. Mintha a történet kezdete előtt is késő volna, ha már régen vége az eseményeknek, akkor is mögötte, akkor is lemaradás.

Kár, a versek nincsenek datálva. Tudhatnánk, egy-egy költői korszakában melyik mesterhez állt közelebb, követhető volna a leszakadás, a függetlenedés. Más-más blokkokban bukkanunk Weöres hatására, Pilinszkyre a Szálikák korából, Nemes Nagy Ágnes Újholdas rövideire, de Kányádi Sándor is elősejlik. Mindez így kézenfekvő. Tanulni csak a nagyoktól érdemes, hasonlunk csak a jókhoz lehet megnyugtató. Különösen abban az esetben, ha a teremtő kéz a hatásokat egységessé, házi arculatúvá símitja.

A következő kötetre remélhetőleg nem kell ennyit várni, és bár az örökérvényű versek kortalanok, néhány kósza év nem hoz és nem visz egy vers életében, mégis könnyebb érteni őket születésük környékén, fajsúly, kor és rezgésszám szerint egymás mellé illesztve. Egy szigorúan elmúlásszagú, barna, őszi palotakert hulló leveleiből, reggeli ködéből, fáradt szirmaiból nehéz következtetni a nyár ragyogására, a tavasz lendületére, életszeretetére. (Ballasgyarmat, 1995.)

Pohánka Erika

Hagyd örömöm rajtad

Közénk építész pózokat.
Riadtan határolod
körül magad...
Félted magányod,
félted felgombolyítom
– egyre közelebb...
Törött ablak a szemed
s én hiányzó arcodat
féltem;
percekre megáll,
majd elrobog –
nagy platánlevél,
mely elsímul
a szél tenyerén.

A lelkem akartad,
de testemet is kérted...
Vágyam, e boldog virág
rád omlik újra,
felragyog szeme az éjnek,
elviszlek magammal...
Égő hegyekben
a lélek redőin
alvó selyem-bolyhok
rendeződnek
ősi alakba.
Mint hársillat a szigeten
– körüllobogsz,
átégetsz egészen...

Arcod érinti arcomat,
lány kezében repdesek...
Ruháim csokrát
elébed terítem.
És játszik a kezünk
bőrünkön bújócskát,
– játszik a boldog –,
rátör a falánkság.
Pórusaim reád
nyílnak-csukódnak...
Bőrünk bársonyán
csillagok teremnek.
Menekül a könny,
mint pók a repedésbe...

Mint telihold,
oly gömbölyű
a lélek meg a test
így együtt...
Szavak nélkül is
csobban,
örömet táncol.
Esendő és rakoncátlan
a feloldott test,
anyagba süllyed a lélek:
érintés és hallgatás
teljessége...

Bőrünk alatt az álmok
keresnek...
Megrajzolhatlak...
a bolyhokba arcom
beletúrtam –
jelenléteid erősítem...
Gyönyörű szövet a tested,
takarj be...
Hozzád érve –
hazatértem.
Nélküled betakar a bánat,

a nagy piros óra könyörtelen...
 rám merednek percei a napnak.
 Egyedül vagyok a torzó
 s hiányod kergetem
 becézett testemen...
 Arcom érintse arcodat,
 simogass magadhoz...
 Csak a ruhám tartja
 össze testem...
 Ringass, rejtegess
 csak magadnak
 és tűzd ha jamba
 csókodat.

B.gyarmat, 1995. szeptember

Félbemaradt cserepek

Görög Imre emlékének

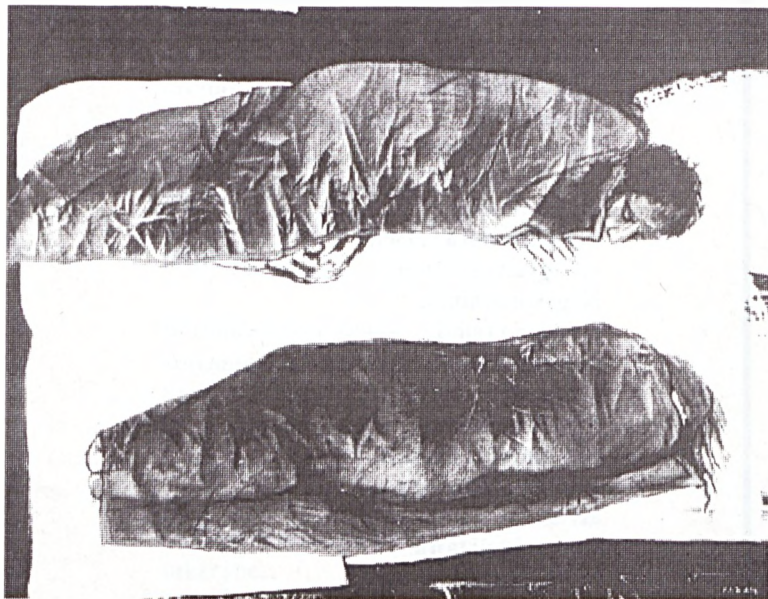
Dália szirmán
 hervad a gyűrött
 ünnepi lélek.
 Emberi törvény:
 hirtelen elmegy
 mind, aki végez
 és haza indul a versed
 alvó gyarmati úton.
 Négy soros álmot
 tornyoz a felhő.
 Felveszi lábunk léptei hangját.
 Száraz akáctövis...
 Vérzik az árnyad...
 Jön Radnóti a képen
 – drót-feszülésen is
 átvizs
 titkos távoli tájra.
 Félbemaradt cserepek
 arcodból...

B.gyarmat, 1995. jan.-febr.

árnyjáték

ág az éjben
kopogna
köröz a szél
fagyos csont
motoznak
a seholok
a seholok
motoznak
fagyos csont
köröz a szél
kopogna
ág az éjben
árnyjáték

B.gyarmat, 1995. nov. 8.

Fábián Gyöngyvér : Alvók I.

Fehér Katalin

Teleki László emlékezete

Idősebb Teleki László Nógrád megyében, Szirákon született 1764. szeptember 2-án és 175 éve, 1821. március 21-én húnyt el Pesten.

Életéről, irodalmi, kultúrpolitikai és pedagógiai tevékenységéről néhány méltatás megjelent ugyan,¹ de életművének teljes feltárásával adós még a hazai művelődéstörténetírás. A legtöbben csak annyi tudnak róla, hogy az ő könyvgyűjteménye képezte az akadémiai könyvtár alapját, és hogy ő volt akadémiánk első elnökének, *Teleki József*nek, és a politikus ifjabb *Teleki László*nak, a *Kegyenc* szerzőjének apja.

Pedig idősebb Teleki László jelentős alakja volt a hazai felvilágosodás korának. Mint a magyar felvilágosodás nagyjai, ő is harcolt az anyanyelvű tudományosság fejlesztéséért, az akadémiai eszme megvalósulásáért, a magyar nyelven történő oktatásért és színjátszásért.

Különösen három munkája érdemli meg figyelmünket, mert ezekből egy egységes és haladó művelődéspolitikai koncepció körvonalai rajzolódnak ki, amely – megvalósulása esetén – nagymértékben elősegítette volna hazánk polgári irányú fejlődését. A három mű közül kettő nyomtatásban is megjelent, egy pedig, a legkorábbi, kéziratban maradt.²

A továbbiakban e három mű alapján vázoljuk fel Teleki László művelődéspolitikai elképzeléseit.

Véleménye szerint egy nemzet fejlődésének alapvető feltétele oktatásügyének megfelelő színvonala. Korának, tehát a 18. század utolsó éveinek és a 19. század elejének hazai oktatásügyét vizsgálva, keserűen állapítja meg, hogy nálunk a népoktatás, a középfokú oktatás és a felsőoktatás is igen korszerűtlen rendszer szerint folyik: „*Egy nevezetes akadály a Nemzetünk Culturájának és ennél fogva anyai nyelvünk pallérozásának is, Oskolai állapotunknak közönségesen rossz karban való léte. Akár Alsóbb Falusi és Városi Oskoláinkat, akár pedig felsőbb Gymnasiumainkat egészen az Universitásainkig tekintsük, mindegyik oly sok véghetetlen hibákat, Anomáliákat találhatunk, hogy valósággal tsuda Nemzetünknek ilyen lábon való megállhatása is.*”³

A népiskolai oktatásról szólva megállapítja, hogy a 6-12 éves gyermekeket az elemi ismereteken, az olvasáson, íráson és számoláson kívül szinte semmiféle hasznos dologra nem tanítják. A parasztgyermek, a kereskedők és kézművesek gyermekei az iskolában eltöltött éveket szinte teljesen elveszítetik, hiszen ott nem tanulják meg jövőbeli életpályájukhoz, a mezőgazdasághoz, az iparüzéshez és kereskedéshez elengedhetetlenül szükséges alapismereteket. A középfokú oktatás területén is ugyanez a helyzet. A latin nyelv túlsúlya a gimnáziumi oktatásban elveszi az időt az igazán fontos tantárgyak, főként a természettudományok tanításától. Egyetemi oktatásunk is messze elmarad a fejlettebb európai nemzetekéitől. Nincsenek hazánkban szakiskolák, hiányoznak a katonák, kereskedők, gazdasági szakemberek, hivatalnokok képzésére szolgáló intézmények. Nincs szervezett pedagógusképzés, nincsenek megfelelő tankönyvek, az iskolák felügyelete sincs jól megszervezve.

Teleki mindezek okát abban látja, hogy az oktatásügy hazai irányítói nem ismerték fel a pedagógia mint tudomány jelentőségét, és az oktatáspolitikai döntések meghozatalakor nem használták fel annak fontos, új eredményeit, melyek pedig a fejlett európai országokban már ismertek: *„Az új Tudomány a Pedagogia a nevelés mestersége, még nálunk szinte eszméletlen... A nevelés mestersége az az út, a mely által egész Nemzetek formáltak, a mely által a Nemzeteknek közönséges boldogsága elégegitetik... ez az a felső Tudomány, a melynek kidolgozását és Systemába való hozását az emberi nemzet oly későre halasztotta, e mi Magyar Nemzetünk még csak meg sem is ízelhette. Nálunk még erről nem csak semmi sem íródott, ebben olly tökéletesen hátra vagyunk, hogy ha csak újabb Tudósaink Nemzetünket erre hamar figyelmetessé nem teszik, majd későbbre az ez által okozandó kárt alig pótolhatjuk ki.”*⁴

Teleki nézete szerint a nevelés állami feladat. „a Statusnak magának kell azon igyekezni, hogy részéről a nevelésre szolgáló eszközök jól elintéztessenek” – vallja. Ezért, első lépésként ki kell dolgozni a neveléstudomány elvi rendszerét és ezt a leendő tanároknak oktatni kell: *„Oskoláinkban a Pedagogiából egy különös Tudományt kell tsinálni, azt tanítatni. Mind azon Ifjakat, a kik ...Tanítók akarnak lenni, annak szorgalmasan való tanulására szoritani, és abból Exament, ... mint akármely egyéb tudományból megkívánni.”*⁵

Ebben a művében Teleki nem tér ki a neveléstudomány elvi kérdéseinek tárgyalására, de az 1796-ban, tehát 200 évvel ezelőtt keletkezett, *A nevelésről* címet viselő kéziratban maradt munkájában összefoglalta elméleti pedagógiai nézeteit. A nevelés célja szerinte az, hogy *„Hazának és közönséges polgári társaságnak”* hasznos tagjává váljon a gyermek. Egyéni boldogságát találja meg a társadalom érdekében kifejtett közhasznú tevékenységben. Hasznos polgár csak úgy válhat a gyermekből, ha jövőbeli pályájához szükséges hasznos ismereteket is tanul az iskolában az elemi ismereteken kívül. A gyermekek rendszeres oktatása hatéves korban kezdődjön. Ekkor már minden gyermek jól beszél az anyanyelvén, tehát megkezdődhet az olvasás és írás tanítása. Miután a gyermek már jól olvas és ír az anyanyelvén, gondot kell fordítani az *„értelemmel való olvasás és írás”* képességének kialakítására. Ezután kezdődhet az élő nyelvek tanulása, melynek elengedhetetlen feltétele az anyanyelv „fundamentumos” ismerete. Teleki megjegyzi: *„Én a magam Nemzetit tisztelem, nemzeti nyelvét betsülöm, de mégis távoll vagyok attól, hogy magyar embernek*

idegen nyelveket nem helyes tudni."⁶ Újszerű az a nézete, hogy a gyermekeknek ismerniük kell anyanyelvükön kívül a környező népek nyelveit is, tehát a magyar gyermekeknek érteniük kell például szlovákul és románul. A tudományos pályára készülőknek tökéletesen kell beszélni és írni-olvasni a világnyelvek közül németül és franciául, érteni kell angolul. A „megholt nyelvek”, tehát a latin és a görög ismerete is lényeges számukra. Érdekes, bár vitatható Telekinek az a nézete, hogy csak tíz-tizenegy éves korban célszerű elkezdni a tudományok tanítását. A szerző elképzelései szerint a humán és reál tudományok egyforma súllyal szerepelnének a középiskolai tárgyak között. Matematikát, fizikát, természettudományt, statisztikát, politikai ismereteket éppúgy kell tanulnia a fiataloknak, mint történelmet, földrajzot, esztétikát, filozófiát és teológiát. A tantárgyak tartalmát nem ismerteti részletesen, azonban kitér az oktatás módszereire a mű *Tanításnak és tanulásnak Módjáról* című fejezetében. Igen korszerű és ma is helytálló Telekinek az a nézete, hogy ki kell alakítani a tanulóknak az önálló ismeretszerzésre való törekvést, melyet ő „magától való tanulásnak” nevez. Ezen a területen az elsődendő feladat mai szóhasználattal élve az olvasóvá nevelés. *„Az olvasást a gyermek ne tartsa munkának, hanem gyönyörűségnek. Az olvasáshoz való hajlandóságot ha már így megvan, igen könnyű nem csak fenntartani, hanem napról-napra tovább is vinni.”*⁷ Az olvasásnak nemcsak az értelmi, hanem az érzelmi nevelésben is szerepe lehet. Ezt a gondolatot Teleki így fogalmazza meg: *„Vannak románok, melyek nem csak az értelmet, hanem a szívet is fejlesztik.”* Azt vallja, hogy a gyermekeket semmiféle olvasmánytól nem szabad eltiltani, még olyanoktól sem, melyeket a felnőttek szerint nem értenek. Az olvasás engedélyezése és megvonása a jutalmazás és a büntetés eszköze lehet.

Teleki nemcsak az értelmi, hanem az erkölcsi és testi nevelés kérdéseiről is részletesen szól. Felfogása szerint *„az Educatio Phisica, az Educatio Moralis és a Scientifica Educatio szorosán egybe van kötve egymással... úgy, ha akármelyik ezek közül negligáltak, az egész nevelésben a nevezetes fogyatkozás kitetszik.”* Megjegyzi, hogy *„a mi Haza-béli Oskoláinkban, csak az utolsót tartják a Nevelés objectumának, a másik kettő pedig egészen negligálva van.”*⁸

Mivel Teleki maga is sokoldalúan képzett volt a nevelés elméletének kérdéseiben, felismerte, hogy minden neveléssel hivatásszerűen foglalkozó ember számára elengedhetetlen *„a gyermeknevelés mesterségéhez való tökéletes értés”*. Ez csak magas szintű és szervezett tanító- és tanárképzés keretében valósulhat meg. Tehát a hazai oktatáspolitikai reformjának első lépéseként a szerző pedagógusképző intézményeket hozna létre, melyekben mind a neveléstudomány elmélete, mind pedig az iskolai oktatás gyakorlati tudnivalóinak megtanítására sor kerülhetne. Miután korszerű képzettséggel ellátott tanítók és tanárok kerülnek az iskolákba, csak azután érdemes a különböző iskolafokokozatok reformjáról gondolkodni. Teleki az iskolarendszer tartalmi és módszertani megújításáról szólva kifejti: a falusi népiskolákban az elemi ismeretek mellett oktatni kell a mezőgazdasági ismeretek alapjait is, a városi népiskolákban pedig olyan, a jövő kézművesek és kereskedők számára hasznos tudnivalókat, melyeket mesterségük gyakorlása során felhasználhatnak. A gimnáziumokban modern nyelveket, természettudományokat éppúgy tanítani kell, mint nemzeti irodalmat, történelmet, klasszikus nyelveket és filozófiát.

Nézete szerint szükség van közép- és felsőfokú szakiskolák alapítására hazánkban, ahol korszerű mezőgazdasági, kereskedelmi, hadászati, államigazgatási ismereteket oktatnak felkészült, külföldön képzett oktatók.

A tanítás nyelve minden iskolatípusban a magyar nyelv legyen. Teleki hisz abban, hogy nyelvünk alkalmas mindenféle tudomány művelésére, és a tudományok magyar nyelven történő oktatása a nyelv fejlődését is elősegíti.

Nem kerülik el a szerző figyelmét a tankönyvek problémái sem: *„Szükséges az Oskolák neméhez képest minden Tudományokra, olyan jó Hazánkban készült, nem pedig külső Országokból béhozott Manuálisokat, kézi könyveket választani, amelyek ezen tzeloknak tökéletesen megfelelhessenek.”*⁹ A különböző iskolatípusokban használni kívánt tankönyvek kiválasztását egy szakértőkből álló testületre bízta. Az egyes iskolatípusokban országosan egységes tankönyveket használnának. Ez elősegítené az egységes követelményrendszer kialakulását.

A szerző változtatna az iskolai oktatás módszerein is. A korban szokásos elvont, minden gyakorlatiasságot nélkülöző tanári előadások helyett széles körben bevezetné a szemléltetést és a tanórai kísérleteket. A pusztán az emlékezetet igénybe vevő számonkérés helyett a gondolkodtatás legyen a cél.

A tanulók iskolai fegyelmezésének problémái is foglalkoztatták Telekit. A brutális módszereket, a testi fenytést elveti, a szép szó, a meggyőzés erejében hisz.

Érdekes, újszerű és ma is megfontolásra érdemes Telekinek a tudományok fejlesztésére, a tudósok támogatására vonatkozó eszméje. Felismerte és megfogalmazta azt a napjainkban is aktuális és igaz gondolatot, hogy a tudományos kutatásra fordított összegek sokszorosan megtérülnek. Ezért kell gondot fordítani egyrészt a tudósképzésre, másrészt a hazai tudósok anyagi és erkölcsi megbecsülésére. Már gyermekkorban kiválaszthatók azok a tanulók, akik alkalmasak a tudományok művelésére. Az állam feladata, hogy őket minden lehető eszközzel támogassa, felsőfokú tanulmányaikat külföldön is elősegítse. Bizonyára több magyar tudós szomorú példája lebegett a szerző szemei előtt, mikor papírra vetette a következő sorokat: *„Azokat, akik a Tudományokra egész erővel reá adják magokat, nem tsak nem kellene megvetni, hanem valósággal betsülni, ditsérni, és tehetségünk szerént elé segíteni. A már meg lévő Tudósainknak subsistentiát kell adni, hogy az élelem keresés kéntelensége miatt el ne vonattassanak a feltett tzeljokra való állandó törekedéstől. Il-lendő volna nékiek (mint idegen Országokban sok helyt) rangot, Titulust sőt Ordót is adni.”*¹⁰

Teleki művelődéspolitikai elképzelései között fontos helyet kap a könyvkiadás, a könyvkereskedelem és a könyvtárak problémája is. Abból indul ki, hogy egy nemzet műveltségi szintjét legegyszerűbben az olvasás, a könyvek hozzáférhetővé tételével lehet a leginkább emelni: *„A könyvek olvasását a Magyarok között jobban fel kellene eleveníteni, és közönségesebbé tenni! Az Anglusok között a Gyümöls áruló Asszony a boltotkája előtt, a Fikaker kotsis a bakján, a Mester ember Műhelyében, az Inas ura Palotájában ha nints egyéb foglalatossága, olvas: de bezzeg a Magyar közönséges ember, inkább henyél vagy alszik, mint sem valaha könyvet vegyen a kezébe.*

Hogy ugyan csak ezt valaha elérhessük, a nagyobb rangú és Méltóságú Embereknek kelene nem csak a Magyar könyvek olvasásával, hanem az azokból formálendő Bibliothecák gyűjtésével jó példát adni. He ez megesne, a könyvek megbővülnének, és a köznép... maga is az olvasáshoz inkább hozzá édesedne.”¹¹

A könyvkiadás és könyvkereskedelem kérdéseiről szólva Teleki számos olyan javaslatot tesz, melyeken ma – közel 200 év elmúltával – is érdemes lenne elgondolkodniuk az illetékeseknek. Azzal egyetért, hogy értéktelen művek kiadásához nem kell hozzájárulni, de erőteljesen hangsúlyozza, hogy a tudományos könyvkiadás támogatása az állam feladata: „Az újabb időkben ugyan számosabb Magyar könyvek jönnek ki, de ezek nagyobb része kitsiny érdemű, valósággal Tudományos könyv pedig kevés van közöttte. A Statusnak pedig az ilyeneknek iratátását kellene főképpen elősegíteni.”¹²

Oly módon is támogathatná az állam a hazai tudományosság fejlődését – vallja Teleki – , ha minél nagyobb példányszámban kiadatná az igazán értékes tudományos műveket, „mert így a szegényebb sorsú író vagy fordító jó és hasznos fáradozása után magában is élelmét megnyerheti”.

A szerző a magyar nyelvű tudományos könyvkiadás mellett fontos művelődéspolitikai feladatnak tartja a tudományos folyóiratok létrehozását, és ezek kiadásához állami segítséget tart szükségesnek.

Egy nemzet kultúrájának lényeges eleme a színház, az anyanyelven folyó színelőadások. Teleki állandó magyar színház létrehozását követeli, és ami egészen egyedi, szervezett magyar nyelvű színészképzést.

A *Magyar Tudós Társaság* felállításának eszméje, szervezeti kereteinek kidolgozása, működésének tartalmi és formai szabályozása mindig Teleki érdeklődésének homlokterében állt. Már a *Buzgó esdeklések* egy külön fejezetében foglalkozott a témával, majd a könyv megjelenésének évében, 1806 nyarán az éppen akkor meginduló magyar újság, a *Hazai Tudósítások* első számában pályázatot hirdetett a létrehozandó Magyar Tudós Társaságra vonatkozóan: „Mitsoda Intézet szerint lehetne Magyar Országban oly Tudós Társaságot legkönnyebben felállítani és leghelyesebben elrendelni, a melly nem csak a Magyar Nyelvet és literatúrát gyarapítaná, hanem a külföldi tudós dolgoknak is megkívánható ismeretét is az Országban a Nemzet javára elterjesztené.”¹³

A pályázatra tizenhárom pályamű érkezett. Ezek felhasználásával Teleki maga dolgozott ki egy tervezetet, melyet 1810-ben publikált német nyelven. *Über die Einrichtung einer Gelehrten Gesellschaft* címmel. Úgy véli, hogy a Magyar Tudós Társaság független testület kell hogy legyen, nem befolyásolhatja működését egyetlen állami szerv sem. Éppen ezért létrehozását főként közadakozásból képzei el, de évenkénti fenntartási költségeihez az állam is hozzájárulhatna. Részletesen szabályozza a Társaság vezető testületének működési rendjét, a tagfelvételt, az egyes osztályok feladatait. Véleménye szerint a Tudós Társaság egyik feladata lehetne a tudományos könyvkiadás felügyelete. Az általa kiadott könyvek mentesülnének a cenzura alól. Külön székházra lenne szükség, melyben az intézmény irodái mellett helyet kaphatna a könyvtár, egy természettudományi gyűjtemény és a nyomda. A Magyar Tudós Társaság felállítását sajnos már nem érthette meg, mint ahogy haladó nevelés- és oktatásméleti gondolatainak nagy része, művelődéspolitikai reformja-

vaslatainak többsége is csak jóval később valósult meg. Számos elképzelése (például a tudósok megfelelő anyagi és erkölcsi megbecsülése, a tudományos könyvkiadás állami támogatása) máig is csak álom maradt. Egyetlen vágya teljesült még életében. Halála előtt néhány nappal, 1821. március 12-én kezdte meg előadásait Kolozsváron, új épületében az állandó magyar színház.

Láthattuk, Teleki László élete gazdagabb volt törekvésekben, mint sikerekben. Tervei, elképzelései saját korában visszhang nélkül maradtak, de ő nem is várt elismerést. „Tsekély munkátskáival” hazáját kívánta szolgálni.

Jegyzetek

1. Voinovich Géza: Idősebb Gróf Teleki László irodalmi munkássága. Irodalomtörténeti Közlemények, 1899. 129-167.; Négyesy László: Egy régi magyar kultúrpolitikusról. Magyar Paedagógia, 1901. 595-605.; Fehér Katalin: Teleki László nevelésügyi munkásságához. Magyar Könyvszemle, 1985. 1.sz. 62-67. 2. A magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak. Pest, 1806.; Über die Einrichtung einer Gelehrten Gesellschaft in Ungarn. Eine unmasgebliche Meinung des Gr. L. Teleki. Pesth, 1810.; Teleki László: A nevelésről. MTAK Kézirattár, Régi s új írók 4-r. 133 sz. 3. A magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak. Pest, 1806. 126-127. 4. Teleki László. i.m. 130-131. 5. Teleki László: i.m. 144. 6. Teleki László. A nevelésről. [1796]. 47. 7. Teleki László: i.m. 65. 8. Teleki László: i.m. 9- 10. 9. A magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak. Pest. 1806. 146. 10. Teleki László: i.m. 158. 11. Teleki László: i.m. 161-162. 12. Teleki László: i.m. 162. 13. Hazai Tudósítások. 1.sz. 1806. július 2.

Fábian Györgyér : Kórházban

Csáky Károly

Manga János szülőfalujában

A régi honti települések egyike a ma közigazgatásilag Ipolysághoz tartozó *Pereszlény*. Az Ipoly bal partján települt kisközség a jeles magyar folklorista és ismert palóckutató, *Manga János* szülőfaluja. A ház, ahol meglátta a napvilágot, ma is áll a falu közepén; 1992-től emléktábla jelöli a helyet.

Manga János tanítóként kezdte pályafutását az Ipolyság környéki falvakban. Már ekkor felfigyelt a Palócföld szokásaira, hagyományaira, történelmi emlékeire. Ezeket összegyűjtötte, majd feldolgozta és publikálta *A Hét* című Ipolyságon megjelenő újságban. A szülőfalujában közismert helyi mondák közül kettőt is bemutatott (*A Hét*, 1929/7.).

Az egyik a pereszlényi Kígyó-domb eredetéről szól. A bevezetőben azt olvassuk, hogy a XI. században az Ipoly völgye már lakott terület volt. Az itt élők állattenyésztéssel, vadászattal, halászattal és kismértékben földműveléssel foglalkoztak. A népi emlékezet szerint Pereszlény és Gyerk között sűrű „öserdő” terült el, melyen át már út is vezetett Visktól Pereszlény érintésével Szemeréd felé. Pereszlényben az Ipoly folyó közelében vendégfogadó épült. Ezt azonban

a rablók is gyakran felkeresték. Egyesek szerint a tulajdonos is cimborált velük. Ezért az utasok nemigen mertek ide belépni. Aztán a fogadót odahagyta a gazdája is. Az épület lassan leomlott, udvara „baglyok és kígyók tanyája lett”. A romokból keletkezett dombot a lakosok a sok kígyóról *Kígyódomb* nak nevezték el.

A *Jóvíz-tó* legendájából arról értesülünk, hogy az említett fogadó közelében egy kolostor is épült jámbor szerzetesek részére. Egy éjjel a rablók ide is betörték: kifosztották a templomot, a szerzeteseket megölték. A büntetés azonban nem maradt el, hiszen a kolostor a rablókkal együtt nyomban elsüllyedt. Helyén egy tó maradt, s a néphit szerint a templom kis harangja minden hetedik évben megszólal a rablás napján, hogy figyelmeztesse az elvetemült embereket: büntetésük nem marad el. A *Kisútyika* laposnál keletkezett tó sajnos, az Ipoly szabályozása után elpusztult. A róla szóló mondát azonban még ma is ismerik Manga falujában.

Tóth Ferencné Balla Margit (szül. 1913) úgy tudja, hogy a törökök elől a falu kis harangját is a zárdában rejtették el. Ré-

gen gyakran hallani vélték, amint éjfélkor a tóban megszólaltak a harangok.

Horváth Mihályné Sántha Margit (szül. 1918), a falu krónikás asszonya szerint a kolostor azelőtt süllyedt el, mielőtt a gyilkos rablók kincseikkel a kapun kiértek volna.

Az 1860-as évek táján egy „verses monda” is keletkezett a történetről. A huszonegy négysoros versszakból álló mű szerzője ismeretlen. A szöveg a mai napig fennmaradt. Az alábbiakban az utolsó hat versszakot idézzük: a marcona rablóvezér istengyalázását és annak következményeit.

*„Isten – kiált föl – ő, te átkozott
Csak gyáva lélek hiszi létedet!
Ha van hatalmad, jöjj ki hát velem!
Karom súlyát megérezed!*

*Az Úr haragja gyúl e szitkokon,
Hatalmas karja fölemelkedik.
Egy dördület, s a büntanya eltűnt,
Ímtő jelül egy tó keletkezik.*

*Sok számos év repült azóta el,
Az enyészetnek vasfoga alatt.
Eltűnt az erdő, rét, víz nőtt helyén,
A tó azonban máig megmaradt.*

*Fölrezenék merengéseimből,
A faluban az est haragja kong,
A nap letűnt, ijesztő csend honol,
S a néma csendben csak magam vagyok.*

*A hold a láthatáron felettünk,
A tó vize csillog sugaraitól,
Bús hangokon a hab-gyűrűkön át,
Az eltűnt zárda kis harangja szól.
S ha Hont megyének dús világa felé
Veszed majd vándor-utadat,
Gyerk és Pereszlény helysége között
El ne feledd megnézni e tavat.”*

Az egyik legjobb pereszlényi adatközlőmnél, *Horváth Mihálynénál* 1995 augusztusában gyűjtöttem utóljára. A faluval kapcsolatban több érdekes történetet is felelevenített. Az egyikből egyebek közt megtudhatjuk, miért nevezik a pereszlényieket *szecs-kösöknek*. Történt ugyanis még az 1880-as évben, hogy a *Paprétyét* meglepték a sás-kák és a „szecs-kók”. Erre a pap összeült az előljárókkal és a bíróval, hogy megbeszélje, mitévő legyen rétje megvédése érdekében. Közhírré tették, hogy ekkor és ekkor a község apraja- nagyja, aki csak lábra tud kelni, söpröt, botot vegyen a kezébe, és induljon ki a Paprétye felé. Ott aztán sorfalat állva zavarták a károkózo állatokat az Ipoly felé. Abban bíztak, hogy azok ott mind elpusztulnak, s lesz jó eleség a halaknak is az Ipoly vízében. De bizony munkájuknak nem lett semmi eredménye, mivel a szöcske igen ugrós fajból származik. Ahogy söpörték, zavarták őket, egy darabig csak „ugrátak” előre, de mikor az Ipolyhoz értek volna, mind visszaugráltak, tized részük sem esett bele a vízbe. A helyi Drozd nevű plébános látta az eredménytelenséget. Abba hagyta a munkát, és búsan jöttek hazafelé. A község népét azóta szecs-kösöknek csúfolják mindmáig.

Egy másik falucsúfoló: a *harangborotválók*. Ennek eredetét így adta elő Horváth Mihályné: „A pereszlényi népnek nem volt a templomban megfelelő harangja, mert a két nagyobbat elvitték az 1914-es háborúba. Így 1924-ben elhatározták, hogy adakozásképpen pénzt gyűjtenek, és öntetnek két harangot. Ez megtörtént, 1924 őszén, szép ünnepélyes alkalommal felhúzták a toronyba a harangokat. Ám csak két előjáró neve volt rájuk öntve. A község lakosságának ez nem tetszett, mert a pénzt az egész falu adta össze. A nép ezért felháborodott; a papot és

a bírót meg akarták verni. Valahogy meg-
egyezték: a két harangot levették a torony-
ból, a betűket pedig levették, lereszelték ró-
luk. Azóta is így vannak megcsorbítva, és
így szólnak. A község lakossága meg kapott
egy újabb csűfnevet: a pereszlényieket elne-
vezték harangborotválósoknak.”

Pereszlény gazdálkodási szempontból
igen jó helyen települt. A Börzsöny hegység
lábánál, az Ipoly kanyargós völgylapályán a
termőföldek kitűnőek. A határ nagyrésze
szántó, mintegy 1228 holdnyi terület. A
kertek és a rétek 240, a legelők pedig 208
holdnyit tettek ki. Ezenkívül volt vagy 100
holdnyi szőlő s 51 hold erdő. *Fényes Elek*
írta (Magyarország geographiai szótára,
1851.), hogy Pereszlényben „igen kapós do-
hányt természetnek, melly füstöltni legtöbb-
re becsültetik”. Emellett sok gabona, bor,
gyümölcs és dinnye termett itt. Ezek érté-
kesítése is könnyű volt, hisz a község Ipoly-
ság szomszédja, s a többi piac sem esett túl
messzire.

Az írásos dokumentumok is azt bizo-
nyítják, hogy Pereszlény sosem tartozott a
szegényebb települések közé. Már Mohács
előtt is igen sok jobbágynevet írtak itt össze
(lásd: Bakács István: Hont vármegye Mo-
hács előtt, 1971.). Köztük szerepelnek pél-
dával olyanok, mint Halász (1409), Polyák,
Tóth, Peres, Nyéky és Sárkány. Az előbbi
három a falu mai névanyagában is megtalál-
ható. Az egykori nagygazdák közül az 1635-
ös portaösszeírásokban (Besztercebányai
Állami Levéltár XVIII/28/1635. sz. jelzet) is
szerepelnek olyan nevek, mint Balla, Tóth,
Agárdy és Csomó.

Az 1850-ik évi összeírás 96 pereszlényi
„földbirtokost” jegyez. A faluban akkor 36
telkesház és 15 kertes zsellérház volt. A ha-
sonló lélekszámú (508 lakos) szomszédos
községekhez viszonyítva igen magas adót fi-

zettek (1052 ft. 29 kr), ami szintén a na-
gyobb jövedelemforrást igazolja. (Ifj. Palu-
gyay: Békés-Csanád, Csongrád és Hont vár-
megyék leírása, 1855.)

Horváthné közléseiből tudjuk, hogy szá-
zadunk elején a faluban több 50 holdas job-
bágygazda is volt. Közéjük tartozott például
Túri István Türestyi, Bolgár Mihály, Jakab
Sándor és Tóth István Tyika. A gazdag ki-
rajzású Tóth hadból majdnem mindenki jó
gazda volt. Például Tóth János Tejes, Tóth
János Vörös, Tóth János Muszáj és Tóth
Sándor. Ugyancsak eredményesen és na-
gyobb területen gazdálkodtak a Ballák, a
Csomók, többek közt Csomó István Balyo-
gestyi, Csomó Sándor Fényes és Csomó
Sándor Misko. Házatlan zsellér vagy cseléd
a faluban nemigen volt. 1918 után szétosz-
tották Breuner gróf 250 holdját is azok közt
a szegények közt, akik a demokrata pártot
támogatták. Mindenki kapott két holdat,
ezeket nevezték proletárföldeknek.

Pereszlény határában szinte minden
megtermett. Az első köztársaság éveiben
különösen sok volt a mák. „Méterszámra
vót mindenkinek, a gazdák harmadábó’ ki-
adták.” A határban a búzatáblákon a két
sorba rakott, hosszú asztagok közt volt a szé-
rű, itt csépeltek. Ez több dűlőben is így volt.
A nagygazdáknak (Lamy, Szabó, Pintér) a
századforduló elején már volt 5 „tüzesgé-
pük” és egy „magánjáró” cséplőgépük is.
Az utóbbi 200 mázsa gabonát is kicsépel
naponta.

A falunak külön pásztoremberei – ju-
hász, tehénpásztor, kanász – voltak. A leg-
jobb legelők a Cseres oldalon és az Ipoly
partján terültek el. A szövetkezet megalaku-
lásáig a falu közepén állt a nagy közös juh-
akol.

Amikor a szőlő már érni kezdett, a gaz-
dák csősz fogadtak, kinek minden nap más

család vitte az ebédet. A *baktert* több jelentkező közül választották. Melléje napon-ta 2-2 „strázsát” állítottak. A bakter ötven méterenként minden éjszaka minden órában fújta a pontos időt. Két hold földje neki is volt, de mikor elcsépeltek a gazdák, a bakter „egykerekő tragacsával” sorra járta a házakat. Néhány zsákot vitt meg egy 15 vagy 25 kilás vékát. A gazdagabbak két, a szegényebbek egy véka gabonát adtak járandóságként.

A palócok legnagyobb folyója, az „Ipó” egykor halban is igen gazdag volt. Hont megyében Nagycsalomján, Ipolyvecén, Hidvégen, Ipolyságon, Pereszlényben, Gyerken, Visken, Szakálluson és Szalkán volt a legjelentősebb a halászat. Az Ethnographia Értesítőjében Györfly István is írt cikket *Az ipolymenti halászat* címmel (1933/XXI). Ő említi, hogy Ipolyvisk és Pereszlény lakói majdnem mind halászok. Majd hozzáteszi: „Kizárólagosan halászzal ma már ugyan ritkán foglalkozik, de a legtöbb földműves jól ért hozzá és az ipolymenti falvakban nyáron a legtöbb udvarban látható a háló.” A folyóban főleg pontyot, harcsát, márnát, csukát, keszeget és paducot halásztak. Az Ipoly-menti halász legkedvesebb szerszáma az emelő- vagy merítőháló volt.

Pereszlényben 1918 után már volt halászegyesület. Horváthné visszaemlékezése szerint télen „jégrő” halásztak”. „Eccer olyan nagy harcsát fogtak, hogy hosszúszerken hozták haza apámék. Vótak nekik olyan szigonyok, meg jó nagy hálók, oszt mentek kopogtatnyi a jeget. Nyáron a márnát pentőhálával fogták.”

A pereszlényi népet élete során sajnos több tragédia, természeti csapás is érte. „Az 1846-os évben egy szörnyű csapás érte a mi kis községünket – olvassuk Horváthné írásos Krónikájában. A háziállatok és a bar-

mok mind elpusztultak kolera által. A maradék egy-két állatot a község bírója elégettette. A község népe felajánlotta, hogy ezt a napot megünnepli, hogy Isten ilyen csapást többet ne adjon rájuk. Ennek emlékére két testvér, Csomó Ferenc és Csomó István egy Szent Vendel-szobrot készíttetett. Ez a mai napig megvan. Október 20-án, Szent Vendel napján a falu népe megünnepelte, mint a barmok védőszentjét. E napon senki sem fogta be a tehenét, lovát munkába, mind pihentek, velük együtt a község népe is.”

1886-ban szintén szerencsétlenség érte a falut. „Június elsején olyan égháború vót községünk határai fölött, hogy minden gabonát és más ültetvényt elvert a jég. A nép sírva ment a határba megnézni földcscskéjét. El volt keseredve, hogy most mán mi lesz, bekövetkezik a nagy éhínség. Ekkor elhatározták, hogy ezt a napot is fogadott ünnepé nyilvánítják.”

Az 1909-es évről ezt közli Horváthné Krónikája: „Augusztus 19-én nagy tűz ütött ki Moksó Imrééknél az Alvégben. Ekkor olyan nagy szél fújt, hogy leégett a templomig az egész házsor. Onnét tovább sodorta a szél a tüzet a Fiseri dűlőbe, a szérűskazlak közé, ahol sok gazda búza- és szalmakazla a lángok martalékává vált. Még Farkas Gyula tüzes cséplőgépe is leégett. Ekkor még templomunk teteje is zsindeyből volt. A tűz elől húsz ember vizeskannákkal a kezükben fönt ültek a templom födelén, figyelve nézték a kegyetlen csapást, hallgatták a síró nép jajgatását. Arra vigyáztak, hogy legalább az Isten-házát megmentsék a tűz martalékától.”

1912-ben újabb tűzvész volt a faluban. „Szemben a falu másik során Bálint pajtájuk kigyulladt. A szél a tüzet tovább vitte a következő házakra, s az egész sor leégett a Píri házukig. A patakpartig minden szalmás ház a lángok martaléka lett.” A nép ezután

egy Szent Flórián barokk kőszobrot állíttatott. Május 4-én a község lakossága minden évben körmenettel vonult Szent Flórián napján a szoborhoz, ahol litániát tartottak. A tűzoltók egyenruhába öltöztek és zászlóval álltak a szobor körül. Ilyenkor a határban senki sem dolgozott.

A pereszlényiek évszázadokon át szinte kivétel nélkül magyarok és katolikusok voltak. Vallásosságukat igazolandó, az említett köztéri szobrokon kívül többet is állítottak a faluban. Nepomuki Szent János kőszobrát Toldy János emeltette 1790-ben. Turi György és Szarka Mária 1846-ban a Szeplőtelen Szűz szobrát készítette el. A későklasszicista Szentháromság-szobor a 20. század elejéről való.

Vallásosságuk a karácsony előtti *Szentcsalád-járásban* is kifejeződött. Az újkeletű hagyomány egészen napjainkig él. Általában tizenhárom család társul előzetes megbeszélés szerint, s Luca napjától karácsony böjtjéig ezek keresik fel sorra egymást. Sorra viszik a nagy Mária- és Szent József-szobrot és a szentesaládot ábrázoló képeket. Belépés előtt énekes párbeszédre kerül sor. A pereszlényi Seres Mária előimádkozó asszony a harmincas években társulata számára saját költségén az ipolysági nyomdában ilyen szövegeket tartalmazó füzetecskét is nyomtattatott. Az alábbiakban Horváth Mihályné adatközléséből három versszakocskát közlünk itt. Az elsőt a ház lakói énekelték bentről, mintegy válaszolva a szálláskeresőknek. A másik kettőt akkor énekelték, amikor már a házon belül voltak a szentesalád-vívők.

„Ne sírj tovább, Szűz Mária
Ne menyetek ma máshova.
Szállásunkat mi megosztyuk,
Kis Jézuskát befogaggyuk.”

„Isten hozott, Isten hozott,
Jézus, Mária, József,
Hogy ezen drága szent család
Hajlékomba érkezett.”

„Tiszta szívvel, nagy örömmel,
Fogadom be hajlékomba,
Hogy egy napra, éjszakára
Nálam itt maraggyanak.”

Pereszlény lakói népi hagyományait egészen századunk közepéig őrizték. A legtöbb szokás általában egyezett a szomszédos falvak lakóinak szokásaival. Most csak azokat említjük, melyek Pereszlényben éltek a legtöbbször, esetleg némi különbözőséget mutatnak. Farsang három napja alatt ebben a faluban a második világháború végéig senki sem dolgozott. Vasárnap délután kezdték a mulatságot, amit csak kedd este hagytak abba. Ezt az első négy legény rendezte, dudást vagy cigányzenészeket fogadtak. A mulatságot kendőstánccal kezdték, amolyan udvarló-párosító játék is volt ez egyben. Szokásban volt, hogy a lány a kiszemelt legénynek az ünnep előtt farsangi bokrétát küldött, aki ezt a kalapjához tűzte. Húshagyókedd este a mulatságnak a bakter és a harangozó vetett véget.

Nagyböjt végeztével szokásban volt Pereszlényben az ételszentelés. Húsvétvasárnap kőzikosárban vitték szentelés céljából a templomba a sonkát, a kolbászt és a bort.

A babonás hiedelmek közül a lucaszék készítésére emlékeztek elevenül. Ez itt 12 nap alatt lett kész, kilencféle fából (kőkény, boróka, jávor, körte, som, jegenyefenyő, akác, cser és rózsza). Vasszőget nem lehetett beleütni, s a karácsonyi éjféli misén erről látták meg a falu boszorkányát.

Az ígérés és szemmelverés babonás gyógyítása közül is több módszer élt elevenül a

világháború végéig. Horváth Mihálynénál két „gyógymódot” jegyeztem le. Az egyiket így adta elő: „Vót egy házaspárnak olyan rívós gyereke, hogy mindig nyafogott, éjjelnappal. Nem fejlődött. Oszta mán minden orvosná’ vótak, de semmi nem segített nekik. Mondták, hogy meg van *igézve*. Ajánlotta nekik egy öregasszony, hogy éjjélkor vigyék el a temetőbe, oszt kilenc síron forgassák át visszakézbő’. Aggyák át visszakézbő’, egyyik a másíknak. Meg ís csináták. Mikor a kilencegyikre értek, elordította magát a gyerek. És jobban ís lett. A Szabó Pista gyerekük vót.”

A *szenesvízzel* való gyógyításról a következőket hallottam: „Mikor megigézték a gyermeket, nem evett, nem aludt. Nyafogott. A söprőbő’ vettek ki két hosszú szálat. Tányérba vizet öntöttek, a církot keresztbe tették. Elmentek a sportherttho’, oszt négy faszenet húztak ki. Legnagyobb vót az ember, utánna az asszony, gyerek, jány. Az a szén, amellyik leszát, megigézte. A vízzel visszakézbő’ megmosdatták a beteget, a pentővel visszakézbő’ megtöröték. A szenesvizet kivitték a kapucskához’, oda öntötték, hogy szétjárják a népek.”

A temetkezéssel kapcsolatos szokások közül megemlítjük, hogy Pereszlényben a jobb gazdák „egybe”, a szegényebbek külön-külön temetkeztek. A faluban volt halottöltőtető asszony, aki szolgálatáért mindent elfogadott. A halottat a „legelső” ruhájába öltöztették, a fiatal lányt tiszta fehérbe. A halott imakönyvébe egy koronát tettek, hogy ha megy a templomba a másvilágon, legyen neki pénze. A koporsóba „vékony fonott” gyertyákat tettek a halott összekulcsolt kezébe. Mikor „verset húztak neki” a gyertyákat meggyújtották. A halottat egész éjjel virrasztották. Ha a Rózsafűzértársulatban volt, temetéskor a koporsóra

a nagy rózsafűzért tették, s a tagok „égő lámpásokkal a kezükben álltak mellette”. A halóruhát s az ágyszalmát egy hétre a temetés után elégették. „A dunnát a tollaszsidónak adták.”

Sajnos, az egykori jó gazdafalu, Pereszlény természetes rendje, az évszázadokon fennálló szilárd belső egyensúly mára felbomlott. Ennek nemcsak az idő természetes múlása, s a szükségszerű változások az okozói, hanem elsősorban a nem várt tragédiák, az erőszakos és természetellenes beavatkozások. Szóltunk már a természeti csapások egész soráról. Ezek után mindig újjáéledt a falu. A háború okozta sebek, a kitelepítések és a szövetkezetesítés már érzékenyebben érintette a közösséget. Hisz csak az első világháborúban 25 javakorabeli férfi veszítette életét innen. A második világháborúban is ottmaradt hét fiatal férfi. De voltak sebesültek és civil halottak is. S az elszórt gránátok a háború után is sűrűn szedték áldozataikat Pereszlényben.

A sors fintora azonban, hogy a legnagyobb tragédiát mégis a „béke” hozta Pereszlénynek. 1948 tavaszán 52 család kapott fehér lapot, s kénytelen volt itthagyni örökre faluját, házát, verejtékkel vásárolt földjét. A legjobb gazdákat ebrudalták ki a faluból. Csak azért, mert magyarok voltak, s mert vagyonukhoz másokat potyán hozzájuttattak. Nagy érvágás volt ez: a falu ősi magva tűnt el, a Ballák, a Tóthok, a Csomók, az Asztalosok, stb. Mentek a nyomorúságba, földönfutóként a bizonytalanságba. Négy családot Csehországba ís irányítottak. Képzeljük csak el, mit jelentett ez egy ötszáz lelkes faluban! Aztán jöttek kecskéjükkel a magyarországi szlovákok, az úgynevezett „tyilpákok”, a szlovák kolonisták, a mások jogtalanul elvett vagyonára sápitózó nincstelenek,

akiknek nevét itt ki sem tudták ejteni.. Megváltozott hát a falu névállománya: lett sok szláv hangzású családnév, és nem volt már szükség a jó magyar ragadványnevekre sem. A gazdag portákat lezüllesztették, a maradék őslakosság csak nehezen

eszmélt magára. Hisz egy ideig magyar iskola sem volt. Aztán azt is elvitték, ami lett. Mára kiürült a plébánia meg a községháza is. A falut közigazgatásilag Ipolysághoz csatolták, magyar nevét sem kapta vissza. Vajon lesz-e itt még újabb feltámadás?!

Fábian Györgyvér : Gyurkovics Tibor

P. Szabó Ernő

Istenek a Palóc Olimposzon

Pomáz a világ közepe – írta néhány évvel ezelőtt címként grafikája alá az egyik legigéretesebbnek tartott magyar művész, s a megállapítása igazságán az sem változtat, hogy mostanában Kaliforniában, hollywoodi stúdiók díszlettervezőjeként keresi meg a mindennapi kenyérre és a hálaadás napi pulykára valót. E kies világon mindenki számára létezik egy Pomáz, csak éppen vannak, akik elsősorban lelkükben maradnak meg pomázinak, hétköznapjaikat közben sok száz vagy ezer kilométerrel távolabb élik. Állítólag legtöbb pomázi Irországból indult a nagyvilág felé, hiszen a négy és fél millió otthon maradottal szemben majd hetven millióan vallják írnek magukat a Földön, de szorososan a nyomukban járnak a délolaszok is. Mi magyarok meg valahogy mindannyian pomáziak vagyunk. A legtöbbünket akárhová veti a sors, sosem feledi azt a bizonyos „világ közepét”.

Sokunknak meg egyenesen az a sors jutott, hogy ezt a helyet valahol a nógrádi dombok között tartjuk számon. Vannak,

akik el sem hagyják a szülőföldet, vannak, akik végképp hűtlenné válnak hozzá. Vannak azután olyanok, akik, ahogyan *Mikszáth* mondta jubileumi beszédében, csak nappal vagyunk elválva tőle, „amint testi szemeimet behunyom, otthon vagyok, ott vagyok köztük, és ha elgondolom, hogy az öröklét is csak egy álom, hogy a mennyország is csak egy álom, a nagy pihenés, és elgondolom, hogy előleges értesülésünk van arról, hogy ott az angyalok kara zeng, hát elfog a szomorúság, hogy mit ér, ha nem a karanessági erdők zúgnak e helyett.”

Bizonyosan az utóbbiak közé tartozik *Ács Irén* fotóművész is, aki ugyan hamar elkerült szülővárosából, Szécsényből, aki fotóriporterként a világ számos országában dolgozott, aki azonban mindvégig hű maradt a tájhoz, Palóccországhoz, Palóciához, Karancseszi vármegyéhez, Görbeország-hoz, ahogyan megintcsak Mikszáth Kálmán nevezte el a tájat. Olyannyira, hogy fotóalbumai egyike a Palóccországot, egy másik kedves faluját, Hollókövet mutatja be. Egy

harmadik kötete pedig, amely 1994-ben látott napvilágot a Nógrád megyei Önkormányzat és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával *Praznovszky Mihály* szerkesztésében, egyenesen arra vállalkozik, hogy a Palóc Olimposz istenei nyomába eredjen.

Különös, majdnem lehetetlen ez a vállalkozás, már csak azért is, mert Mikszáth Kálmán halála óta nyolcvanöt, Madách Imre távozása óta meg egyenesen több mint százharminc év telt el, s az időben minden pusztul, átalakul. A két világháború, a békeszerződések, új határok, lakosságcsere, kényszerű elvándorlás, identitástudat nélküli új lakosság megjelenése pedig azon a tájon, ahol a történelmi Nógrád, Hont, Gömör vármegye találkozott egymással, ha lehet, még nagyobb pusztítást végzett, mint azelőtt. Tovább nehezíti a vállalkozást, hogy a két író életművében más módon, ha úgy tetszik, az elvonatkoztatás más-más síkján jelennek meg a szülőföld motívumai. Mikszáthnál *A jó palócok* és a *Tót anyafiak* világának czernyi részlete, alakja, helyszíne bukkan fel szinte az éppen ő ifjúkorában megizmosodott új valóságábrázolási eszköz, a fotográfia hitelességével megidézve, míg Madách Imre, aki valójában sokkal szorosabb közelségben élt a tájjal, mint a nála éppen egy generációval fiatalabb Mikszáth, csak a legelvonatkoztatottabb módon sűrítette *Az ember tragédiájába* a közvetlen környezetéről alkotott ítéletét.

A mű és az alkotó élete, annak helyszínei közötti kapcsolat megismerése azonban alighanem minden olvasó alapvető vágya, s ugyanakkor nem kis mértékben a műhöz való közelkerülés feltétele is. S ha arra gondolunk, hogy az irodalmi- történelmi oktatás szemléletformálás általános színvonalasításán

túl az utóbbi években egyre csökkent azoknak a könyveknek a száma is, amelyek a szöveg és a kép összhangjára alapozva igyekeznek elmélyíteni az új generációk ismereteit, erősíteni az irodalmi műhöz való érzelmi kötődést, az Istenek a Palóc Olimposzon című kötetet igencsak figyelemre érdemes vállalkozásnak tarthatjuk. Különösen akkor, amikor mintegy félidejükhez értek a Mikszáth Kálmán születése százötvenedik évfordulója 1997-es méltó megünneplését célzó előkészületek, az azonban egyáltalán nem bizonyos, hogy léleekben azok is készülődnek, készülődhetnek – mármint az olvasók s a leendő olvasók szélesebb rétegei –, akik számára végülis az a néhány tucat szakember, akit az előkészületekbe bevontak, a programot előkészíti. Jó lenne, ha ez a könyv valóban ott lenne a könyvesboltok, s még jobb, ha az iskolák, a házikönyvtárak polcain.

A selmecbányai Ujvár alatt – ennek képe látható a kötet borítóján – sorakozó középkori, barokk házakba nyilván sosem jut el. Pedig nemcsak *Csonváry* festette meg a Kálváriával és a titokzatos E betűvel az erdős hegyoldal fölött, de Mikszáthnak is „csodadolgokat beszéltek ... Selmec felől”, amely akkor, amikor ő járt ott, még régi fényében ragyoghatott tizenhétézer szlovák és német lakosával, formálódó magyar értelmiségi rétegével, bányáival, kincseivel, műemlékeivel, ahonnan viszont ma láthatóan menekül, aki csak tud, s ahol legfeljebb néhány tucat idős ember beszél a magyart. Az Ács Margitéhoz hasonló könyvekre pedig éppen a Selmechez hasonló városokban lenne szükség, hiszen – mindegy, hogy milyen nemzetiséghez tartoznak – az ottani lakosok azonosságtudatához nemcsak annak a

Petőfi-emléktáblának kellene hozzátartoznia, amely remélhetőleg még ott van a kolégium falán, de a Csontváry-, Mikszáth-életműhöz való kötődésnek is.

Egyébként fordítva is igaz a dolog: a kultúra új rétegeihez kerül közel a kötet magyar olvasója is. Aki ugyanis Madách vagy Mikszáth nyomában jár, szinte ösztönösen nyúl a könyvespolc felé, hogy elővegye *Fényes Elek* geográfiai szótárát, amelyet *Kozma Vazul* nyomtatott ki Pesten, 1851-ben, s „mellyben minden város, falu és puszta, betürendben körülményesen leíratik”, hogy hiteles képet kapjon a táj korabeli viszonyairól. Nos, az Istenek a Palóc Olimposzon-ban említett városok, faluk közül Rimaszombatot, a „nevezetes szabadalmas mezővárost” hétezeröttszáz magyar, szlovák és német polgár lakta, 1849-ben oroszok dulta Losoncot, és Füleket a két régi magyar várost 3127-en illetve 1600-an. Szécsénynek háromezer lakosa volt, Zólyomot 1800 szlovák lakta, Balassagyarmaton az általában három nyelvet beszélő kétezer fős zsidó lakosság mellett majd kétezer szlovák, másfélezer magyar és kétszáz német találtatott. Madách a négyszáz lakosú, „tót” faluban, Sztregován született, az ugyancsak szlovákok lakta csesztvei kúriában élt, s tót-magyar falu volt a Mikszáthot az irodalomnak adó Szklabonya is. Az Ipoly folyó – akkor még – úgy kanyargott a dombok alján, hogy vizével összekötötte a különböző nyelvet beszélő nógrádiakat, ahogyan azt műveiben Mikszáth is megfogalmazta.

A megáradt, tóvá vált folyó jelenik meg a könyv hátsó borítóján, ahogyan tavasz kezdetekor, az élet újraindulása idején évről évre a valóságban is. A történelem for-

gószele, a nemzetiségi villongások évtizedei után ez a kép mégsem az áradás drámájára emlékeztet elsősorban, hanem arra csöndre, amely a vízparton üldögélőt veszi körül, ha a hétköznapi létből kikapcsolódva gondolatban messzi utakra indul. A meditáció, a csöndes tűnődés képei váltogatják egymást a kötetben a Mikszáth- és Madách-emlékhelyeket hitelesen, szisztematikusan megörökítő felvételekkel, a két író életéhez évszamszerű pontossággal hozzákötődő épületek, városrészletek váltakoznak a táj szellemét kereső, tolmácsoló kompozíciókkal. Személyes vallomás és rendszerezett irodalmi útikalauz egyben a kötet, az író és a táj kapcsolatának bemutatásakor is arra törekszik, hogy ne csak arról adjon információt, hogy melyikük hol, mikor fordult meg, de arról is, hogy milyen érzelmi nyomot hagyott bennük egy-egy új helyszínnel, motívummal való találkozás. Ez persze olykor-olykor az ismeretközlés rovására megy, hiszen nem mindenki tudja például, ki, mikor alkotta a tizenkilencedik oldalon látható Madách-plasztikát, vagy, hogy hol is áll pontosan a hatvankettedik oldalon látható Szontágh-kúria – a hiányok azonban alighanem egyszerűen megszüntethetőek lennének egy pontos képjegyzéket, rövid jegyzetanyagot tartalmazó betétlappal.

„Négy század krónikáit” őrzik az alsósztrégovai Madách-kastély falai, amelyek képével a kötet indul, hogy a képsor Csesztve, Gyarmat, Keszeg, Losonc, Zólyom emlékhelyeivel folytatódjon. A Madách pályájához szorosan kötődő képeket azonban megelőzi egy útszéli kereszt fotója, s a karjait az ég felé táró művész sötét sziluettként megjelenő szobra zárja le, hogy Ádám szavai kíséretében egy „eljövendő világ” felé

vezessék az olvasót. A második, nagyobbik fejezetben Mikszáth szavai viszont éppen „a görbe ország” folytonos jelenlétét sugallják ott is, ahol „az örök semmi hallik”, a palóc táj ezer színével töltve meg a kései utókor fotográfusának képeit.

Ezt a részt a szülőföld jellegzetes lankáinak képei indítják, hogy azután Szklabonya, Ebeck, Rimaszombat, Selmec, Gyarmat, Mohora szorosan Mikszáth életéhez kötődő helyszínei után olyan felvétel következék, amely pipacsaival akár a *Szinyei Merse Pálnak* otthonos sárosi mezők előtti hommage-nak is felfogható lenne, annyit azonban mindenképpen sugall, hogy annak a bizonyos palóc Olimposznak talán nincsenek is határai s lakói is szívesen fogadnak új vendégeket. Újabb emlékhelyek következnek – Szécsény, Szirák, Füle, a somoskői vár, a romhányi Rákóczi-fa, majd újabb felvételek, amelyekhez nincs szükség aláírásra, hiszen szöveg nélkül is azt sugallják, hogy az „istenek hegye” nemcsak a Kárpát-medencei, nyelvi, néprajzi, történelmi sokrétőségében is egységes nagytáj szerves részeként emeli csúcsát az ég felé, de a fönt lakók igencsak hasonlítanak a hegy tövében élőkhöz. Ahogyan a görög oszloprend márvány formájában is az archaikus kor rusztikus faszerkezeteit őrizte meg, Ács Irén fotóinak köszönhetően jól érzékeljük, az emberi arc milyen tisztasága, az élet milyen egyszerűsége, a népi építészet milyen szigorú szerkezeti rendje jelent meg, mintegy krikristályosodva Mikszáth prózájában, s érte

el, hogy ízes, gazdagon áradó nyelvében éljen tovább. Olyan természetességgel alakultak át s őrződtek meg közben az élet hétköznapi és ünnepi mozzanatai, ahogyan azt a horpácsi birtokra az idő múltával egyre szívesebben visszavonuló Mikszáth írja A „skvarká”-ban: „Egész életemben vágytam ilyen zugra, elrejtett fészerekre. Azt szerettem volna, hogy még a mappán se legyen rajta.. Feltűnt emlékeimben édesapám, mikor kiült pipázni az ambitusra, s nem az esti lapokat várta mint én, hanem az esőt, a szeme előtt nem terült el ékes park virággruppokkal, hanem egy nagy trágyadomb füstölgött s annak a párájából ha fölszállt vagy lomhán terjengett, szőtte a kombinációit az időjárásra nézve.” Ha nem is köd, az istenek hegyét Palócországban is pára veszi hát körül, amely, fölszakadozván engedti, hogy újabb és újabb részleteket vegyünk szemügyre. Itt juhok vonulnak bégetve, ott tehéncsorda legel, s az oldalpár egyik fotójáról a kutyák a kerítésen és a hajtásvonalon átkukkanva lesik, hogyan pörzsölik a disznót a jó palócok havas-zúzmarás téli reggelen. Foltos cica dorombol az ablakpárkányon, fekete ruhás asszony áll meg misére menet – kezében rózsafüzér, imakönyv – a fotográfus kedvéért. Azután a sírok, a Mikszáth-családé és névtelen nógrádiaké. Azután újra a bokros-virágos lankák, majd zárásként újra egy kereszt. Istenek néznek le rá a Karancs hétszáz méteres magasából, tövében unokájával egy nagymama pihen.

Szabó Ferenc

Kétségbeesés és reménység között

A történelem vége Madáchnál és az ezredvégen

A második évezred végéhez közeledve az emberiség szorongva keresi a jövő távlatait: futurológiák és utópiák, millenarista és szektás jóslatok próbálják pótolni a megrendült reménységet. A tudományos és technikai felfedezések sikere sem hangol ma már naiv optimizmusra; a hosszú ideig dívó haladáshit is szétfoslott. André Malraux-t idézhetjük: „Mi haszna a Holdra szállnunk csak azért, hogy – a lét értelme híján – ott öngyilkosok legyünk.” Úgy tűnik, Madách szorongató kérdése ma égetően időszerű: a történelem során ment-e előre a világ, valóban van-e haladás, van-e egyáltalán értelme az emberi kalandnak? A fiatal Camus kérdése, amely nemcsak az egyénekre, hanem az emberiségre is alkalmazható, az öngyilkosság „metafizikai” kérdése volt. *Sziszüphosz mítoszában*- írja: „Egyetlen komoly metafizikai probléma létezik: az öngyilkosság. Eldönteni, hogy az élet megéri-e vagy sem, hogy leéljük, ez annyi, mint választ adni a filozófia legalapvetőbb kérdésére.” A kereső értelem az abszurd falába ütközik. Camus nem fogadja el a metafizikai öngyilkosságot: Heidegger, Jaspers, Szesztov, Kierkegaard eszméit. Azt veti szemükre, hogy nem következetesek: valamennyien beugranak az abszurdum szakadékába, tehát valamiféle vallásos irracionale-ba menekülnek. Ezzel szemben az „abszurd ember”, ha semmi értelme sincs életének, nem azt a következtetést vonja le, hogy véget kell vetnie életének. Ellenkezőleg: minden erejével ragaszkodik az élethez. Minden remény nélkül él, de a remény hiánya nála nem kétségbeesést szül, hanem a közvetlen adottságok elfogadására ösztönzi. Nem az örökévalóságnak, hanem a pillanatnak él. Úgy gondolkodik, ahogy Nietzsche, akinek nem az örök élet, hanem az örök elevenség (életerő) a fontos. Nem úgy következtet, mint Kierkegaard, hogy az abszurdum szélénél fel kell fedeznie az isteni transzcendenciát. Elfogadja sorsát és próbál élni az abszurdum falai között. A fiatal Camus számára (mert – tudjuk –

később túljutott az abszurd filozófiáján, miként az idős Sartre is!), nem marad más, mint a mítosz: Sziszüphosz a hegy lábánál a sziklával. „Boldognak kell képzelnünk Sziszüphoszt!” Hát ez sem következetesség, amint Madáchnak is szemére vetették, az „Ember, küzdj, és bízva bízzál!” következetlenségét. (Nem teljes joggal, mint majd megmutatom.)

Madách pessimizmusáról

Ismeretes, hogy mindjárt *Az ember tragédiája* megjelenése (1861) után különféle vélemények alakultak ki Madách Imre világnézetéről, a *Tragédia* történelemszemléletéről, amely tényleg pesszimista volt. A kritikus Erdélyi János ezt a címet javasolta Madách művének: „Az ördög komédiája”. Madách többek között ezeket írja Erdélyinek a tragédia színeivel kapcsolatban: „Igaz, mindannyiban megbukik Ádám. De megbukik azon érintetlen gyengéinél fogvást, melyek természetében vannak, melyeket csak Isten keze pótolhat, az eszme folyton fejlődik, s győz, nemesedik...” Arany János, aki oly nagy gonddal szépítette költőileg Madách művét, úgy magyarázta, hogy az emberiség történetét megjelenítő színek nem a történelem valóságát mutatják be, hanem Lucifer megrontó szándékait. Arany szerint *Az ember tragédiája* által ábrázolt történelem nem tagadja a haladást, nem „szüntelen körforgás vagy alábbszállás, míg minden a nihilizmusba süllyed”.

Ezzel szemben Babits Mihály kifejezetten állítja, (*Az európai irodalom története*, 1957, 432), hogy Madách „költeménye pesszimista, sőt nihilista mű. Rettenetes ítékezés az emberiség ábrándjai, rajongásai s egyáltalán az emberi élet értelmessége fölött. Annyira, hogy a Küzdj, és bízva bízzál szinte engedmény és ellentmondás színében tűnik föl. Visszaretetés a legsötétebb konklúzió elől.” Prohászka Ottokár, aki a keresztény világnézet szemszögéből bírálja a *Tragédia* történelemszemléletét, szintén az optimizmust hiányolja Madáchnál, hiszen - szerinte - minden tragédia tulajdonképpen optimizmusból fakad. [...] Az az optimizmus, hogy van Isten, a legfőbb jó, az ősi s a végső egység s hogy belőle van minden...” (Ö.M.12,343)

Az ifjú Lukács György, aki még Hegel, Kierkegaard és a Rajna-vidéki misztikusok (Susso, Eckehart) befolyása alatt írt, a tragédia születését magyarázva a sors- és véletlenszerűség, illetve bizonytalanság és az elhagyatottság élményét jelölte meg fő forrásnak. Ernst szavait idézi: „Csak ha egészen istentelenek leszünk, akkor lesz ismét tragédiánk”. Ha a történelem istenei „belenyúlnak önkényesen a sors fonalainak rejtélyesen világos szövetyébe, s értelmetlenül áttekinthetővé és tervszerűvé bogozzák”, ha „a színpadra lépnek”, „megjelenésük az embert bábbá alacsonyítja, s a sorsot gondviseléssé - a tragédia súlyos testéből a megváltás tétlenül elért ajándéka lesz. Isten el kell hogy hagyja a színpadot, de nézőül megmarad még: ez a tragikus korszakok történelmi lehetősége”. Valamivel előbbre még ezt írta Lukács: „Minden igazi tragédia misztérium. Igazi legmélyebb értelme: Isten megnyilatkozása Isten előtt.” (Lukács Gy.: *Ifjúkori művek* 1977, 494.)

Az 1918-as „fordulat”, a marxista-kommunista ideológiához való megtérés után Lukács György másképp gondolkodott az irodalomról, a lélek és a formák viszonyáról, és mindent a történelmi materializmus prizmáján keresztül látott, a felépítmény-elméletet al-

kalmazta az irodalomra is. Emlékezünk még híres/hírhedt 1955-ös cikkére („Madách tragédiája”), amellyel meg akarta állítani a revizionisták törekvését, akik a Tragédiát felhasználták a szocializmus bírálóitára, miként már a Horthy-korszakban is a proletárforradalom elleni támadásra. Főleg a falanszter jelenet volt alkalmas arra, hogy felhívja a figyelmet a kommunista utópia csődjére. És természetesen a kommunista haladás-hittel is ellenkezik a Madách által ábrázolt „történeti fejlődés perspektívátlansága, művészi történelembőlcselétének pesszimista volta”. Lukács ismerteti a különböző értékeléseket; különösen is kitér a Horthy korszak reakciós véleményét tükröző Kosztolányi méltatására. „Kosztolányi szerint (tehát) Madách mintegy prófétai előrelátással úgy rajzolta meg a magyar proletárdiktatúrát, ahogy ő és társai látták.” (Lukács Gy.: *Magyar irodalom - magyar kultúra*, 1970, 560-573.)

Nem céloim itt Lukács egész tanulmányának ismertetése és annak értékelése. Csupán arra akartam utalni, hogy Lukács, aki fiatalkorában annyira érzékeny volt az egzisztencializmus és a misztika által felvetett létkérdésekre, aki mindenütt az abszolútumot kereste, mennyire „ellaposodott”, miután - Fejtő Ferenc szavaival (Esprit, 1961. febr. 252.) - „a dialektikát (Hegel örökségét) a materialista metafizika páncélzubbonyába szorította”. Az egyik legkártékonyabb művében, *Az ész trónfosztásában* elítélte mindazt, amit korábban szeretett. Az irracionálizmus és az imperializmus válságtudatának számlájára írta a végső kérdésekről, a lét értelméről, a halál előtti szorongásról szóló egzisztencialista eszmélődéseket is. „Az ember szembekerül a Semmivel, a Nem-Léttel: az ember és a világ közötti alapvető viszony megfelel a *vis-à-vis du rien* helyzetének. Ez a szituáció az egzisztencializmus szerint az emberi valóság lényege. Valójában azonban megfelel a fétissé vált egyéni tudat állapotának és az imperializmus válságát tükrözi”. (Lásd: Lukács György: *Existenti-alisme ou marxisme?* 1948. 92 kk.- Lukács és Sartre vitájáról *Mai írók és gondolkodók* című könyvemben írtam, 189 kk.)

A hegelianus és misztikus múltját megtagadó, a történelmi materializmushoz és a kommunista utópiához csatlakozó Lukács György tehát szociologizáló ideológiával kendőzi a létkérdéseket. Hiszen függetlenül attól, hogy valaki a kapitalizmusban vagy a szocializmusban (kommunizmusban) él, a bizonytalanul biztos Vég kérdésével szembe kell néznie: saját halálunk és az emberi történelem vége problematikus marad. Ezt jól látták a nem hívő egzisztencialisták is. Madách pesszimizmusa az emberi haladással kapcsolatban szintén nem értelmezhető csupán azzal, hogy a becsületes liberális középneemes a szabadságharc elbukása utáni kilátástalan helyzetet túlzottan általánosítja: „elutasítja a zsarnoki abszolútizmust, de elutasítja az ellene irányuló népi, plebejus forradalmat is; elutasítja a kapitalizmust és elutasítja az annak felváltására hivatott szocializmust.” (Lukács Gy.)

Babits és Prohászka jól látta, hogy egzisztenciális, történelemfilozófiai, ill. -teológiai kérdésekről van szó a Tragédiában, jóllehet mindkettőjük nézetét árnyalnunk kell. Babits egy kicsit 1913-as nagy filozófiai költeménye, a *Hadjárata a semmibe* világszemléletét vetítette rá Madách művére. Prohászka viszont - a hit optimizmusától vezérelve - mintegy mellőzte a történelemben jelen levő negativitást, és rögtön a megoldásra mutatott rá.

Mindjárt megmutatom, hogy a teológiai megoldás jelen van a Tragédiában, és ezért nem olyan pesszimista Madách, mint ahogy Babits, vagy Prohászka gondolja. Ügyelniünk kell a műben feszülő dialektikára. (Erről mondta - szerintem túlozva a fiatal Lukács, hogy túlságosan intellektuális, még nem drámai, ezért „dialogizált tanköltemény”-nek minősítette a Tragédiát.)

A Holdraszállás, és az űrrakéták korában különösen is érdekes a Tizenharmadik szín, amely Ádám és Lucifer társaságában az űrbe repít bennünket. Amint az álomban látott jövő filmje a vége felé tart, egyre sürgetőbb lesz a kérdés: milyen lesz a vég, mi az értelme az emberi kalandnak, megy-e előbbre az emberiség?

Ádám:

A csillagok megettünk elmaradnak.
S nem látok célt, nem érzek akadályt.
Szerelem és küzdés nélkül mit ér
A lét? Hideg borzongat, Lucifer!

De a Földtől nem szakadhat el az ember, sorompó akadályozza, amint a Föld szelleme figyelmezteti.

Térj vissza, élsz – hágd át, megsemmisülsz...

Aztán halljuk a Föld szellemének „filozófiáját”, pascali borzongást kiváltó hangját. Egy másik világba (=létrendbe) nem léphet át az ember űri utazással (Gagarin iróniája nevetséges: az űrben nem találkozott Istennel). Isten nem tűri, hogy Ádám létét kitepje a „mindenség gyűrűjéből”. A mindentudás almája sem segíthet, hogy felfesszük a végesség börtönét, hogy a halálunk előtt feltáruljon a Titok.

Ádám eszmélve:

Élek megint. – Érzem, mert szenvedek,
De szenvedésem is édes nekem,
Oly iszonyatos az, megsemmisülni.-
Oh, Lucifer! Vezess földemre vissza,
Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
Csatázzam újra, és boldog leszek.

Még a szenvedés is jobb, mint a megsemmisülés. A fájdalom az élet jele, a létezésről tanúskodik. (*Doleo, ergo sum* – ismerjük Illyés Gyula versét.) De a gonosz szellem, Lucifer rákontráz: a sok hiú, értelmetlen próbálkozás után még mindig „azt hiszed, Hogy új küzdésed nem lesz haszontalan? S célt érsz?” Ádám abszurd válasza, a csakazértis lázadó emberé: tudja, hogy a célt el nem éri de azért küzdeni akar... A cél voltaképp mi is?

A cél, megszűnt a dicső csatának,
A cél a halál, az élet a küzdelem,
S az ember célja e küzdelem maga.

„Szép vigasz” – gúnyolódik Lucifer. És itt igaza van. Madách a „cél” kettős értelmével játszik: Az egyik jelentés: a cél = a vég, a halál. A másik: a cél = feladat, amelynek teljesítése irányt, értelmet adhat az életnek. De ha a vég a halál, a megsemmisülés, akkor miért a küzdelem, miért a haladás. Illetve, lehet-e haladásról beszélni ott, ahol nem látjuk a célt, a jobbat, ha nincs valami abszolút mércé. Hogyan beszélhet valaki a történelem értelméről és haladásáról, ha materialista, ha azt vallja, hogy az ember az anyag terméke, csupán egy szem a láncban. Ezt a problémát vetette fel Jean-Paul Sartre a háború másnapján Lukács Györggyel folytatott vitájában.

Ha nincs Isten és nincs valamilyen öröklét, ha az ember, a fejlődés virága megsemmisül, ha az egymást követő nemzedékek a semmibe hullanak, akkor igaza van Sartre-nak: „Abszurd az, hogy születünk, abszurd az, hogy meghalunk”. Semmiféle utópia, a földi paradicsom álma – vagy a fiatal Marx elképzelése a természet és az ember teljes kiengesztelődéséről – nem veheti el tőlem az abszurd érzését. Teilhard de Chardin írta: „Minél inkább ember lesz az ember, annál kevésbé lesz képes a cselekvésre, ha csak nincs meggyőződve arról, hogy a vég nélküli, az elpusztíthatatlan új felé tart. Egy bizonyos abszolútum burkoltan jelen van az emberi cselekvésben”. (Teilhard: *Le phénomène humain*, 257.)

Hogy haladásról beszélhessünk, ahhoz ismernünk kell a világfolyamat irányát, és végpontját. Hogy azt mondhassuk a fiatal Marxszal, hogy a kommunizmus megoldja a történelem rejtélyét, ahhoz ismernünk kellene a teljes történelmet. Merleau-Ponty, aki Sartre mellé állt a Lukács elleni vitában, határozottan kijelentette: a történelmi materializmus semmi bizonyosat nem mondhat a történelem végpontjáról és értelméről: „.... Ez a filozófia, amely lemond az Abszolút Szellemről mint a történelem mozgatójáról..., nem állíthatja a priori a teljes ember lehetőségét, nem követelheti a végső szintézist, ahol minden elmentmondás megszűnik; és nem állíthatja, hogy ez a szintézis elkerülhetetlenül megvalósul... Ha Hegel vakon ráhagyatkozhat a dolgok folyására, minthogy nála még megmaradt egy bizonyos teológiai alap, a marxista praxisnak nincs meg ez a támpontja.: Ez a praxis nem jelölheti ki előre a történelem végcélját.

A marxizmus sajátossága az, hogy minden metafizikai garancia nélkül állítja a történelem logikájának győzelmét a kontingencia fölött.” Ugyanígy Sartre is: „....ha a tudat csupán a lét tükröződése, tehát csupán az egyetemes fejlődés egy fázisa, mozzanata, (...), Akkor nem más, mint egy szem a láncban, amelynek kezdete és vége igen messze esik tőle. És mi biztosan mondhat a lánc egészéről, ha maga nem azonos vele.” (Az egész vitáról lásd: Szabó Ferenc: *Az ember és világa* 194 202.)

A kétségbeesés és a remény dialektikája Madách Tragédiájában

Ádám dilemmája is ez: a nagy, szent eszmék, mint kereszt, tudomány, szabadság előre vitték-e az embernemet? Madách maga is megélte az 1849-ben elbukott szabadságharcot és az egyes színeken keresztül érzékeltette a nagy, szent eszmék csődjét, visszáját. Milyen új tanért lelkesedjék hát, amikor visszatér a földre, ahol az eszkimók és a fenyegető fagyhalál várja. „Szörnyű világ! – Csupán meghalni jó/ Nem sajnálandom, amit itt hagyok ...” Ádám ott állt az első ember bölcséjénél, végigesátázta reménykedve az emberiség csatáit, s most az óriás fehér gyászlepel látja az óriási síron ő, az „első, utolsó ember a világon”.

Az álomlétből felébredve teljesen reményvesztett, véget akar vetni életének, de Éva, aki nem eszére, hanem szívére hallgat, aki szíve alatt hordozza az új életet, a lelkiismeret és kinyilatkoztatás, az Úr szava és az angyali kar kórusa kíséretében megszabadítja az öngyilkosságtól.

Biztosítva lesz a jövő. Az ősevangéliumra utaló versekkel a jövődő Megváltó reménye is felesillan:

Ha úgy akarja Isten, majd megfogamzik
Más a nyomorban, aki eltörli (ti. a bűnt és a nyomort)
Testvériséget hozván a világra.

Világos utalás ez a Biblia első lapjaira, a teológusok által ősevangéliumnak nevezett versre: „Ellenkezést vetek – mondja a kígyót megátkozó Úr – közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarka után leszelkedel”. (Ter 3,15.) Az egyházatyák ezt a verset az új Évára, Máriára (a sátántipró asszonyra) és az új Ádámra, Krisztusra alkalmazták. Madách ismerte ezt az értelmezést. Itt tehát teológiai szintre emelkedik. Ez a parányi fénysugár, az eljövődő Megváltóra való utalás azt jelzi, hogy Madách mégsem volt nihilista, teljesen pesszimista.

Amikor pedig Ádám, mint új Jób perlekedik az Istennel, amikor az Úr elé tárja a „rettentő látásokat”, amelyek gyötörték, és azért könyörög, hogy a poklot jelentő bizonytalanságon/szorongáson túllendülhessen („Megy-é előbbre majdan fajzatom/ Nemesbedvén...), az Úr így válaszol:

Ne kérdd
Tovább a titkot, mit jótékonyan
Takart el istenkéz vágyó szemedtől.
Ha látnád, a földön mulékonyan
Pihen csak lelked, s túl örök idő vár:
Erény nem volna itt szenvedni többé.
Ha látnád, a por lelkedet felissza:
Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt

Hogy a múltó perc élvéről lemondj?
 Míg most, jövőd ködön csillogva át,
 Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
 Emel majd a végtelen érzete.
 S ha ennek elragadna büszkesége,
 Fog korlátozni az arasznyi lét.
 És biztosítva áll nagyság, erény.-

A gúnyolódó, „csupa-ész” Lucifer lassan elsompolyog, mert nem tudja elviselni, hogy Ádám és az Úr bizalmas lársalgást folytat. Ádám látja, hogy a hideg tudás nem segíthet. Az Úr szava biztosítja Ádámot, hogy égi hang vezérli, és ez a szívén (lelkiismeretén) keresztül szól hozzá. E hangot „e gyöngé nő tisztább lelkülete” jobban meghallja, és szívén szűri át. „Dieu sensible auoeur” – mondja Pascal. Istent a szív érzi meg. Mert Isten más rendből, a szeretet rendjéből való. Lucifer hideg tudása és dőre tagadása. „Lesz az élesztő, mely forrásba hoz/ s eltántorítja bár - az mit se tesz -/ Egy percre az embert, majd visszatér ...” Ez hívő keresztény optimizmusa. Lucifer tehát hozzá tartozik az üdvösségtörténethez, amint ezt a Biblia nyomán Szent Ágoston a két városról szóló történelemteológiájában hirdette, vagy Szent Ignác a lelkigyakorlatokban a két zászlóról szóló elmélkedésében leírja. Lucifer bűnhődése az lesz örökre, hogy látja: az embert nem tudta elveszíteni:

De bűnhődésed végtelen leend,
 Szüntelen látva, hogy, mit rontni vágyol,
 Szép és nemesnek új csírája lesz. -

Vajon nem optimizmus ez, nem a kegyelem mindenhatóságába vetett hit kifejezése? Szent Pál gondolatát sejthetjük itt meg: ahol elárad a bűn, túlárad a kegyelem. Az ember nagysága szabadságában van. És maga Isten sohasem veszi vissza ezt az ajándékát. A fiatal Sartre mondatta egyik hősével: „Szabad vagyok, és a lázadó szabadság ellen Isten sem tehet semmit”. Az Angyalok kara a szabadság és a kegyelem drámájára utal:

Szabadon bűn és erény közt
 Választhatni, mily nagy eszme,
 S tudni mégis, hogy felettünk
 Pajzsúl áll Isten kegyelme.
 Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
 A tömeg hálátlan is lesz...

A kegyelmi segítség tudatában bátran cselekedni! De az ember ne a saját hírnevét, hanem Isten dicsőségét keresse. Az embert ne vakítsa el a képzet

Hogy, amit téssz, azt az Isten
 Dicsőségére *te* végzed,
 És ő éppen rád szorúlna
 Mint végzése eszközére:
 Sőt, te nyertél tőle dísz, ha
 Engedi, hogy tégy helyette. -

Igazában Isten nem szorul rá a mi munkánkra; és azt is Ő adja, amit tőlünk kér. A mi dicsőségünk az, ha engedi, hogy cselekedjünk, hogy szabadon mi tegyük magunkat önmagunkká. „Isten dicsősége az élő ember”, mondta Szent Iréneusz. Isten nem féltékeny ránk, teremtményeire. A modern ateizmus legnagyobb félreértése volt, hogy azt hirdette: Istennek meg kell halnia, hogy az ember valóban legyen, szabad legyen. Manapság a nietzschei metafora - „Isten meghalt” - valósággá válik: az ember tudatában meghal az Isten. (Mert - ahogy Martin Buber magyarázza - az élő Isten nem halhat meg, csupán az ember szeme és a Nap közé kerül valami, a gőg felhője vagy a lázadás homálya, és ezért napfogyatkozás áll be!) De ha a Nap eltűnik, a visszfény is elenyészik. Ma már az ember haláláról beszélnek egyesek, mint Lévi-Strauss vagy Michel Foucault, vagy a Beckett féle abszurd irodalom. (Ez jellemezné a *post-modern* kort?)

Madách nem ateista. A *Tragédia* utolsó mondatait az előbbiek fényében kell értelmeznünk. Éva rögtön érti a dalt (mert a szívével ért!), Ádám csak gyanítja, de követni akarja:

Gyanítom én is, és fogom követni.
 Csak az a vég! - csak azt tudnám feledni! -

Az Úr:
 Mondottam ember: küzdj és bízza bízzál!

Madách zárójelenetében tehát jelen van a megváltás ígérete. Az Úr megígéri az embernek a kegyelmi segítséget. Persze, a hívő ember is átmegy a szorongáson; a halál és a megsemmisülés kísértését a keresztbe és a feltámadásba vetett hiten alapuló reménységgel szárnyalhatja túl. Szent Pál maga is, az első Korintusi levél 15. fejezetében, ahol a feltámadásról beszél, azt mondja: Ha Krisztus fel nem támadt volna, nyomorultabbak lennének minden embernél, hiszen csalódás áldozatai lennének. Ha nincs feltámadás: együnk, igyunk, hiszen holnap meghalunk! *Carpe diem!* Világos, hogy a pillanat élvezete, az örök elevenség még nem biztosítja az örök életet. Ha igaz lenne az, amit a szcientista, ateista tudósok mondanak - Monod vagy Rostand végkövetkeztetése -, akkor csakugyan mi is, ma is kétségbeeshetnénk. Jean Rostand francia biológus ilyen pesszimista látomást idéz fel az emberiség végéről: Az emberi faj éppúgy eltűnik, amint letűntek a dinoszauruszok és a szтегоcefaloszok. Lassanként a kis csillag, amely napul szolgált nekünk, elhalványul és kihűl. Akkor minden élet megszűnik a földön, amely mint elavult golyó vég nélkül forog a véghetetlen

űrben. (Ez Madách „eszkimó” színének folytatása!) És a mindenségnek ebben a parányi zugában - folytatja Rostand - örökre elenyészik a protoplazma kerge kalandja, amely talán közben más bolygókon fejeződött be, vagy talán más bolygókon újakezdődött. És mindezzel ugyanaz az illúzió táplálja a kalandot, ugyanazokat a gyötrelmeket hozza létre, másutt is ugyanolyan abszurd, ugyanúgy hiábavaló, ugyanúgy szükségszerűen kezdettől fogva a végső bukásra és a végtelen sötétségre ítélve. A francia tudós kétségbeesett látomása valóban teljes pesszimizmus és nihilizmus. De Madách nem ezt vallja.

Igaz, a magyar költő nagyon sötéten látja a világtörténelmet. (És ha megélte volna a XX. századot, talán még pesszimistább lett volna; hiszen, úgy tűnik, csak a pusztítás eszközeit tökéletesítettük.)

Madách hisz a megérthetetlen isteni tervben, hisz a titokzatos megváltásban és a kegyelem erejében. Mert Madách nemcsak Ádám, hanem Éva is, az Úr is, miként Lucifer is. Ahogy a regényírók legtöbbször több hősükön keresztül fejezik ki - dialektikusan, vagyis az ellentétek feszültségén és túlhaladásán keresztül - világszemléletüket. Dosztojevszkij egyszerre Iván és Aljosa Karamazov, hiszen maga is átment Iván ateizmusán (Nietzsche előtt megélte a teljes ateizmust), de végül is Krisztusban találta meg a szépséget és az igazságot, mint Aljosa.

Minden bizonnyal Madách egyetértett volna a híres orientalistával, René Grousset-val, aki *A történelem mérlege (Bilan de l'histoire* 1946, 306.) című könyvében Pascal egy gondolatáról (Br.693) elmélkedik, és miután idézte Jean Rostand előbbi látomását, a kereszténen agonizáló Krisztusra rányitja a tekintetet és így vall: „Tudjuk, hogy a keresztény (a spiritualista) megoldáson kívül nincs más elfogadható az értelem és a szív számára. Ha a világ csak az, aminek a materialista természettudomány és a hitetlen filozófia mondja, akkor abszurd az észnek és fellázítja a szívet. E borzalmas ürességgel szemben a kereszténység képviseli ma a szellem védelmét. És küldetése a hajótörésben - amely minden remény híján lenne, ha a Kereszt nem lenne jelen - küldetése üdvösséghezőbb, mint valaha is volt. - *O crux, ave, spes unica!* Üdvözlégy kereszt, egyetlen reményünk”!

palócföld
KÖZLETTI, IKTATÁSI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 93/2

56 Ft.